

Udruženje građana „Bunjevci“ Novi Sad

ALEKSANDAR RAIČ

SUZANA KUJUNDŽIĆ OSTOJIĆ

**Bunjevci izmed
asimilacije i nacionalne
zajednice**

Novi Sad, 2013.

Izdavač

Udruženje građana „Bunjevci“ Novi Sad

Za izdavača

Ivan Vojnić Kortmiš

Uredništvo

dr Aleksandar Raič, glavni i odgovorni urednik

mr Suzana Kujundžić Ostojić

dr Jelisaveta Zidarević Kalajdžić

dr Bela Pokrić

Recenzent

dr Mladena Prelić

Ova publikacija štampana je zahvaljujući finansiranju delatnosti UG „Bunjevci“ od strane Nacionalnog saveta bunjevačke nacionalne manjine.

Pridgovor

Motto:

Brez vizije budućnosti,
prošlost je bresmislena
a sadašnjost brez nade.

Okolnosti su naložile objavljivanje ove knjige čiji tekstovi utiru put raspravi o nacionalnoj strategiji Bunjevaca. Na sidnici Glavnog odbora Bunjevačke matice, održanoj 10. septembra ove godine, doneta je odluka o pristupanju izradi ekspertskeg nacarta tog dokumenta važnog za sabiranje snaga i usmiravanje nastojanja naše nacionalne zajednice u narednoj deceniji.

U ovoj knjigi sabrani su dosad objavljeni radovi, u kojima su pokrenuta istoriska, metodološka i empiriska dokumentovana pitanja oko koji se, inače, moraje voditi divani o perspektivi naše nacionalne zajednice. Bilo da je rič o sagledavanju vizije budućnosti, el o traganju za osloncima, na kojima se mogu pouzdano projektovati njene moguće varijante (tzv. scenariji), zadatak strateškog planiranja mora poč od naziranja promina sadašnjeg stanja Bunjevaca. Brez jasnog viđenja željene budućnosti i postizanja saglasnosti većine pripadnika naše zajednice o neophodnoj a realnoj njenoj budućnosti, ne mož bit ni razboritog procinjivanja putova koji vode ostvarivanju take budućnosti.

U prvom, uvodnom dilu ove knjige izložito je razmišljanje o dosad postojećim vizijama budućnosti Bunjevaca. Kad se trudimo da odgovorimo na pitanje: „Ko smo? Ko su Bunjevci?“, dakle, kad sami sebe određivamo, svaćamo sopstveni identitet, mi, ustvari, projektujemo budućnost etničke zajednice kojoj su pripadali naši prici, i isto tako, nastojimo svatit promine u kojima želimo (el ćemo bit prisiljeni)

sudilovat, određivamo mapu svog puta u budućnost. Ovo upravljanje svoje volje za promine je određivanje sopstvenog nacionalnog identiteta, stvaranje vizije budućnosti nacionalne zajednice kojoj želimo pripadat.

Za razliku od istoriski datog etničkog identiteta (u stvari tradicijom prinošenog sićanja o tom), koji se ne mož minjat al mož bit različito tumačit (pa i namirno iskrivljavan i lažiran), nacionalni identitet je uvik izabran, svisno el nesvisno, slobodno el pod pritiskom okolnosti. Za nas Bunjevce je ovo saznanje od posebne važnosti. Uvodna rasprava na slidećim stranicama ove knjige tom je posvećena.

Postizanje saglasnosti o viziji budućnosti naše nacionalne zajednice vodi kroz priispitivanje naučni, istoriski znanja, kolektivni sićanja al i ideološki tolmačenja prošlosti našeg naroda. Na tom, prvom koraku smislene rasprave o poželjnoj i, istovrimeno, realnoj nacionalnoj strategiji za naš narod, ispričivaje se nedoumice i koristoljubive konstrukcije (mitovi, namirne obmane) o kojima se mora raspraviti na prvom koraku važnog posla strateškog planiranja. Time se bavidu studije iznete u drugom dilu ove knjige.

Razumivanje prirode zajednice Bunjevaca – jel ona autohtona, samonikla etnička zajednica-etnija, jel izdanak i još uvik dio nike druge etnije (rod hrvatskog naroda), el je već dobila svojstva moderne nacionalne zajednice-nacionalne manjine u Srbiji – određiva u kom pravcu će se rasprava o budućnosti Bunjevaca odvijat. Oćel se ta budućnost tražit u konfornoj asimilaciji el integraciji u niku drugu naciju, el će se stupiti na put teške i rizične borbe za nacionalno samoodređenje i razvoj etničke u modernu nacionalnu zajednicu?

Tokom poslednji dvadest godina naša etnička zajednica je dobila priliku za razvoj ko nacionalne zajednice-manjine, al je na tom putu jedna od priprika, koja taj razvoj zadržavaje na prilaznoj, kritičnoj etapi. U čemu

je problem i koji su faktori takog ometenog nacionalnog razvoja bački Bunjevaca? Posebno, u čemu je razlog cipanja bunjevačke etnije na međusobno konfliktne tokove nacionalnog razvoja Bunjevaca i Hrvata u Srbiji i Mađarskoj? Koji su izgledi demokratske solucije tog, od većinski nacionalni elita, ignorisanog etničkog konflikta? Kaka je uloga izvornih, nevladinih organizacija civilnog društva u nacionalnom konsolidovanju bunjevačke nacionalne zajednice, a šta se može očekivat od bunjevački, iz bužeta finansiranih ustanova? Na ta pitanja traženi su odgovori u razmatranjima ovog, drugog dila knjige.

Mali narod bački Bunjevaca nije suočen samo sa identitetskom krizom, već je ophrvan i dugotrajnom egzistencijalnom krizom – svojom depopulacijom (izazvanom „bilom kugom“ al i apstinencijom, posebno mladi generacija, od nacionalnog izražavanja), zaostajanjem u društveno-ekonomskom životu (u konkurenciji na tržištu proizvodni faktora, posebno rada i znanja) i marginalizacijom ko kulturnog i demokratskog subjekta (udilom u kontroli društvenog uticaja i moći). Koliko se rasprava o budućnosti Bunjevaca sa stanovišta njevog identiteta, simbolični i vridnosni karakteristika, mož odvijat u sferi želja i ufanja, tolko se pitanja egzistencije (koristi od načina organizovanja zajednice, jednog el drugog pravca nacionalnog razvoja) moraje „spustit na zemlju“, pozabavit činjenicama realnog života, ekonomije, obrazovanja, kulture i politike. Zato se, u trećem odiljku ove knjige podvrgavaje analizi i **empiriškom** tolmačenju savrimeni društveno-ekonomski položaj i razvoj Bunjevaca, demografski procesi u bunjevačkom stanovništvu (rezultati popisa 2011. godine ko i analiza posebno važnog problema uzdržavanja od nacionalnog izjašnjavanja međ Bunjevcima i Hrvatima) i izvodi detaljnija analiza Bunjevaca ko malog ugroženog naroda, što je i glavni zaključak i polazna tačka empirijski utemeljene rasprave o izgledima njevog budućeg razvoja. Cilina ovi razmatranja savrimenog položaja Bunjevaca mož se razumit ko „Bila knjiga“, koja alarmira i apeluje na mobilizaciju bunjevačke

zajednice, u uvirenju da je tekuća decenija za tu zajednicu momentum (prilomna tačka) koji se ne smi propuštit.

Naposlitku, u četvrtom odiljku **ove knjige** su razmatranja koja upućivaje na okvir nacionalne strategije Bunjevaca, na obrise te strategije, koji se naziru iz ciline prithodni izlaganja, ko i na pristup strateškom planiranju jednog od vodeći svitski naučni autoriteta u toj oblasti (profesor Godet).

Najvažnije u tom odiljku je saznanje o prioritetu samog procesa demokratski izvedenog strateškog planiranja isprid ishoda – napisanog dokumenta nacionalne strategije. Pravi cilj izrade strategije je prolazak tog procesa kroz tri etape: od izrade ekspertske verzije tog dokumenta, njezine dorade na osnovu rezultata široke javne rasprave, koja mobilise bazu bunjevačke zajednice, do, naposlitku, uključivanja pripadnika upravljački struktura – ekonomski, kulturni, državno-politički funkcionera, od čijeg angažovanja i podrške usvojenoj strategiji (od strane Bunjevačkog nacionalnog savita) zavisi dal će taj dokument ostat u fioki, ko birokratski „papir za mavanje“, el će postat mapa puta ka budućnosti, koja obaveziva i omogućiva demokratsku kontrolu kretanja svijju odgovorni na tom putu.

Zaključna poruka u **ovoj knjigi** mož se svatit ko prigled pitanja za strategiju opstanka i razvoja naše nacionalne zajednicu, koja pruža razgovitni obris onog šta moramo ostvarit, kako bi Bunjevci izašli iz položaja „etničkog relikta“ i govorne zajednice čija je pespektiva – ako se ništa ne priduzme od strane organizovani Bunjevaca - gubitak utakmice sa istorijom do kraja tekućeg vika.

Autori se zahvaljivaje na primedbama i sugestijama dr Mladene Prelić, naučnog recenzenta ove knjige.

Novi Sad, 16. oktobar 2013.

Sadržaj

Pridgovor /3/

Sadržaj /7/

1-Uvod

Bunjevci – mali narod na kraju el prid novim početkom? /9/

2-Bunjevački problem

Problem i faktori ometenog nacionalnog razvoja bačkih Bunjevaca /17/

Bunjevci i Hrvati u Srbiji: problem demokratske solucije jednog ignorisanog etničkog konflikta /28/

Institucionalni okvir razvoja etničke zajednice Bunjevaca u zajednicu bunjevačke nacionalne manjine u Srbiji /58/

3-Savrimeni položaj Bunjevaca (Bila knjiga)

Savremeni društveno-ekonomski položaj i razvoj Bunjevaca /65/

Uzdržavanje od nacionalnog izjašnjavanja : Bunjevci i Hrvati /88/

Bunjevci u rezultatima popisa stanovništva 2011. godine /102/

Bunjevci - mali ugroženi narod /109/

4-Obrisi nacionalne strategije Bunjevaca

Pristup strateškom planiranju razvoja nacionalne zajednice Bunjevaca /124/

Zaključna poruka : Zašto je 30. novembar 2009. godine za Bunjevce
Dan ufanja? /140/

Bibliografija /147/

Recenzija – dr Mladena Prelić /154/

1-Uvod

Bunjevci – mali narod na kraju el prid novim početkom?

Ko su Bunjevci? Šta njim priti? Koje su priprike njevog razvoja? Imal prilika za njev opstanak i razvoj u budućnosti?

Imal odgovora na prvo od ovi pitanja? Imal osnove za uvirljive odgovore na slideće od ovi pitanja? Šta možmo odgovorit na pitanje postavito u naslovu ovog eseja o izgledima Bunjevaca u doglednoj budućnosti?

Odgovor na prvo pitanje postoji, al on nije jednostavan. Bunjevci su jedan od mali autohtoni naroda jugoistočne Evrope, suočen sa gubitkom zavičaja i osporavanjom svog identiteta, prid kojim je dilema o kraju, ko ugroženog etničkog relikta, el o novom početku, ko male nacionalne zajednice brez države. Taki odgovor zaktiva tolmačenje.

Bunjevci su mali narod brez države

Savrimene Bunjevce triba gledat ko izdanak malog naroda, koji je, na tlu Bajskog trougla, tokom 17. i 18. vika, razvio svoj autohtoni etničko-kulturni identitet, i tokom poslednja dva vika, i pored nepovoljni društveno-istorijski okolnosti, i svoji sopstveni unutrašnji protivričnosti, sačuvo svoj status, koji savrimeni istraživači obuvataje pojmom „mali ugroženi naroda brez države“. Termin „mali narodi“ iskovo je češki pisac Milan Kundera kako bi označio zajednice koje nemaje „osićanje večite prošlosti i budućnosti“. Prema Urielu Abulofu, „mali narodi“ su

etničke zajednice koje karakteriše trajna i duboko ukorenjena neizvesnost u pogledu njeve sopstvene egzistencije. U današnje vrime, „mali narodi“ sumnjaje u validnost svog u prošlosti izgrađenog etničkog identiteta i u ostvarljivost svoje nacionalne samouprave (national polity) u budućnosti“¹.

Zašto Bunjevci nemaje osićanje večite prošlosti? Zašto su narod brez istorije? Zato jel je bunjevačko pitanje ideološki² značajno za tri nacije koje vladaje prostorom na kojem su Bunjevci zatečeni u vrime stvaranja ti nacija. Bunjevci pobuđuju pažnju i Hrvata i Srba i Mađara jel su u stvaranju ti nacija učestvovali i najvećma se integrisali u nji. Bački Bunjevci, o kojima je ovdi rič, su reliktni nestali slovinski naroda zapadnog Balkana koje nacionalne istorije nerado, samo uzgred, spominju. Bunjevci su svidok i važan učesnik stvaranja pominiti nacija. U nacionalnim istorijama su zaboravljeni jel nisu prispili u mitove o kojima piše Emil Cioran³.

Zašto se oko bunjevačkog problema ukrštaje protivrične teorije i nedokazane tvrdnje? Odgovor na to pitanje je povezan sa sve tri spominite savrimene nacije, s njevim nastankom i sukobljavanjom tokom poslidnja dva vika.

Bunjevci su priživili svidok oni brojni slovinski plemena, koja su naseljavala teritoriju savrimeni srpski, hrvatski i mađarski zemalja i koja su, nacionalizmi 19. i 20. vika, koristili kao svoju državotvornu supstancu. Za hrvatsku naciju postoje procine da barem jedan milion savrimeni Hrvata (oko jedne četvrtine) vodi poriklo od bunjevački plemena. Za srpsku naciju u BiH, Dominik Mandić tvrdi, da više od polovine čine potomci vlaški plemena. U slučaju stvaranja mađarske nacije, demografski ulog bunjevačkog naroda je, takođe, značajan.

Bunjevci su suočeni sa najstarijim problemom u Evropi

Sa bunjevačkim problemom su, prema tom, povezane istorije nastajanja dvi najveće, od savrimeni šest južnoslovenski nacija a, na poseban način, i sa nastajanjem mađarske nacije. Tragajući za istinom o Bunjercima, otkrivamo stvarnu istoriju danas dominirajući nacija na prostorima koji su činili male domovine mnogi slovinski plemena. Šta se s njima tokom realne istorije događalo, kako su diljeni, asimilirani, pritapani u nacije oni naroda koji su, ognjom i mačom, križom i krstom, postali gospodari njevi zemalja. O tom profesor Gene Hammel razgovitno piše:

"Najstariji problem u Evropi je razlika izmed naroda i narodnosti, u jugoslovenskom smislu, da prvi tip ima svoju domovinu, dok drugi nemaje. Na početku pridpostavljamo da su sve grupe bile narodi sa svojom malom teritorijom. Polako, procesom imperijalizacije, niki narodi su izgubili svoju teritoriju [i dovedeni su u položaj] da budu narodnosti u zemlji drugih. Često, na kraju, oni su izgubili, ne samo svoju zemlju, nego i svoju individualnost.

Ali, to je veliki problem. To možete vidit u jezicima. Nekada se govorilo mnogo hiljada jezika u svitu, danas ji je mnogo manje. Hegemonija vladajući (hegemoni of rulers) uništava različitost. Ponikad je ova različitost sačuvana il obnovljena putom politički oživljavanja jezika (Irski, Jevrejski, Češki). Obično je najmanji narod onaj koji pati. Ratovi u Jugoslaviji neće eliminisat srpski il hrvatski il slovenački jezik, al oni mogu lako da eliminišu male dialekte. Kako lingvisti kažu, "Jezik je dialekt sa armijom." (Objavljeno sa dozvolom autora).

Istorija koju znamo je istorija vladara, **gospodara** i osvajača. U toj istoriji Bunjevaca nema. Spominju se ponikad ko moćni i virni vitezovi, vojvode i serdari, martolozil el uskoci u službi pomenuti gopodara

istorije. Minjat nacionalne istorije ne možemo al istinu o Bunjercima možemo otkrivat. Makar da se znade kako je postojao mali narod šta je sačuvalo sićanje na vrimenta što ji zameo vitar istorije.

Bunjevci su ugroženi etnički relikat prid opasnošću išćezavanja el prid prilikom novog početka

Kad je, posli administrativne zabrane 1945. godine bunjevački etnicitet pristao da postoji ko organizovani sistem priznat ko ravnopravna nacionalna zajednica u Srbiji-Vojvodini, osto je brojni salašarski narod i grupe gradski Bunjevaca. Ostali su agilni pojedinci (Marko Peić i još dosta nji), koji su nastavili da niguju bunjevačku tradiciju, sićanje na prošlost i osićanje zajedničke sudbine i zavičaja Bunjevaca. Ovi pojedinci nastojali su da afirmišu bunjevačku kulturu i istoriju ko markere nacionalnog identiteta Bunjevaca. Obnovili su Bunjevačku maticu ko krovnu organizaciju nigovanja bunjevačke kulture i jezika, uslova očuvanja etničkog i razvoja nacionalnog identiteta Bunjevaca. Na taj način pridali su štafetu bunjevačke tradicije narednim generacijama Bunjevaca.

Ova faza opstanka Bunjevaca, u privatnosti porodičnog života, izvan domašaja javnosti i u zanemarenosti, karakterisana nigovanjom folkloru i starinski salašarski obiçaja, mož se nazvati *memorijalnom fazom* bački Bunjevaca ko etničkog relikta (L.Gumilev)⁴. Čuvajuć svoju prošlost u sićanjima, u usmenim pridanjima, Bunjevci su sačuvali svoj etnički identitet, stariji od nacija koje ji okruživaje. Ma koliko izgledali "zastarili" u svojoj ručnoj radinosti (slamarstvo), odići iz 19. vika, sa svojim "salašarskim" govorom ikavicom, Bunjevci u svojem pamćenju nalaze snažan oslonac svoje nacionalne obnove poslidnji godina. Obnova i nastojanja razvoja, osavrimenjivanja kulture i drugi elemenata svog etničkog identiteta, bački Bunjevci pokazivaje da sadašnja

"memorijalna" etapa njegovog razvoja nije kraj, nego je nov početak njegovog razvoja, sad u etapi modernog nacionalnog razvoja.

Sadašnje stanje Bunjevaca se mož označit ko memorijalna faza njegovog etniciteta na prilomu izmed postepenog nestajanja, gašenja njeve govorne zajednice, s jedne, i početka obnovljenog etničkog razvoja, na osnovi novog nacionalnog identiteta, s druge strane. To je prilaz od folklorni sadržaja kulture prema modernom profesionalnom autorskom stvaralaštvu, od kolektivnog pamćenja prošlosti, prema pisanoj, rekonstruisanoj istoriji, koja jasno i argumentovano identifikuje njevo poriklo, ključne istoriske događaje šta su doprinili opstanku i odupiranju Bunjevaca asimilacionim pritiscima okružujući nacija. To je, takođe, prilaz na identitet evropejstva, koji zavisi od nalaženja mista malog bunjevačkog naroda u procesu evrointegracija.

Pogled u budućnost bački Bunjevaca

Dal će bački Bunjevci uspit izać iz ove sadašnje krize sopstvenog kraja el novog početka?

Prije svega, važno je da se uoči promina šireg istoriskog okvira u kojem postavljnje pitanja o perspektivi mali naroda u našem podneblju dobija realan smiso. Uspostavljanje Evrope regija i labavljenje političkog monopola država-nacija u procesu evropski integracija, stvara oslonac za revitalizaciju mali naroda. Za bačke Bunjevce to pridstavlja priliku uspostavljanja unutrašnji integracioni procesa u cilini bunjevačkog naroda, razvijanje realni prikogranični komunikacija u Bajskom trouglu, povezivanje sa inicijativama revitalizacije mali ugroženi naroda Evrope. Interes Bunjevaca – pored drugi mali naroda Srbije (Rusina, Goranaca, Vlaha, Cincara i drugi) – za ostvarivanje evropski integracija Srbije, posebno za afirmaciju Autonomne pokrajine Vojvodine ko evropskog regiona, pridstavlja priliku za njevu afirmaciju ko realnog demokratskog

faktora u društvenom životu Srbije i Vojvodine. Brez takog društveno-političkog nastupa Bunjevaca, i svi drugi mali naroda Srbije, oni ostaju „egzotični“, „reliktni“ etnicitet, „sigrajuća i pivajuća“ nacionalna manjina, folklorni ukras u izlogu demokratije.

Važnu priliku za bačke Bunjevce pridstavlja njeva nominacija ko nacionalne manjine u Vojvodini/ Srbiji. Ova prilika se mož razumit prvenstveno ko mogućnost razvijanja i realizacije strategije integracije bunjevačkog naroda u društvo demokratske Srbije. To nije stvaranje socio-kulturne niše (zavitrine, garantovane zone konfora za privaćeni status nacionalne manjine) nego je istoriska prilika za etno-kulturno i nacionalno (društveno-političko) oblikovanje bunjevačkog naroda u Srbiji ko domovini. Program obnovljene Bunjevačke matice pridstavlja okvir pomenite strategije za razvoj nacionalne zajednice Bunjevaca u Srbiji⁵.

Ova knjiga je opisala sliku demografskog kopnjenja i razloge koji do tog vode savrimenu nacionalnu zajednicu Bunjevaca. Prvi, očigledni razlog je u nespemnosti agilnog dila bunjevačkog korpusa za organizovan, nesebičan napor stvaranja institucionalnog sistema njeve nacionalne zajednice. Strančarenje, lične ambicije, nespemnost za dijalog i uspostavljanje komunikacija sa najširim bunjevačkim narodom, glavne su „dičije bolesti“ savrimenog demokratskog života bački Bunjevaca.

Dublji razlog je nespemnost roditelja bunjevačke dice za ulaganje u njevo školovanje, sticanje znanja i, zafaljujuć tome, društvenog ugleda, koji su uslov izlaska Bunjevaca iz margine (zapečka) raspodile društvenog uticaja i ekonomske konkurentnosti. Ovaj razlog nalaže stvaranje bunjevački institucija (kulturni, obrazovni, poslovni) za šta odgovornost pada na društvene organe stvorene u njevoj nacionalnoj zajednici. Brez više obrazovani Bunjevaca, pak, stvaranje pomenuti institucija ostaje samo želja, i izgovor za fingirano zapošljavanje koje

odbija solidno školovane, kompetentne bunjevačke stručnjake. A kad nema ozbiljni, na konkurenciji kvaliteta i znanja zasnovani institucija, mora se ponoviti u prošlosti Bunjevaca dobro poznato i razorno otuđivanje sloja bunjevačke inteligencije od sopstvenog naroda. Na takoj osnovi rađa se prirodna asimilacija bunjevačke inteligencije u kulturu i društveni sistem nacija u čijem okruženju Bunjevci žive. Brez obrazovanog sloja bunjevačka zajednica ostaje pripuštena onima u njenim redovima koji priuzimaju ulogu privođenja Bunjevaca žedni priko vode, ulogu isturene ruke interesa politički faktora u senki.

Ovi nekoliko zaključni zapažanja zabilježeno je radi opomina zbog koji Bunjevci imaju razloga za brigu i oprez, držeći se one stare izreke mudri Latina „Čuvaj se Danajaca i kad darove nose“. Kad se te opomine imaju u vidu, ostaje dovoljno razloga za ufanje u mogućnost korišćenja prilike za učvršćenje i razvoj realne, uspišne nacionalne zajednice Bunjevaca. Brez takog razvitka Bunjencima ostaje, možda vik, možda podrug vika, za nastavak memorijalne etape njegovog polaganog etničkog gašenja i demografskog nestajanja.

Biluške

¹ Abulof, Uriel (2009), “Small Peoples”: The Existential Uncertainty of Ethnonational Communities, *International Studies Quarterly*, Volume 53, Number 1, March 2009, pp. 227-248(22).

² Ideologija je celokupnost doktrine, mita, uverenja, itd., koja usmerava pojedinca, društveni pokret (za formiranje nacije), instituciju, klasu ili veliku grupu; sa pozivanjem (referencom) na neki politički ili društveni plan, zajedno sa sredstvima za njegovo ostvarenje. Nacionalne ideologije Srba i Hrvata (njihovih obrazovanih elita) usmerene su na

stvaranje država-nacija koje obuhvataju većinu etniciteta (naroda) zatečenih na teritorijama koje su označene kao „nacionalne“ (velike nacionalne države „velika Srbija“, „velika Hrvatska“, „velika (predtrianonska) Mađarska“).

³ Rečima rumunskog filozofa, Emil Cioran 1935. piše: Mitovi nacije su njene vitalne istine. Oni se možda ne poklapaju sa istinom; to je bez značaja. Vrhovna iskrenost prema sebi jedne nacije se manifestuje u odbijanju samokritičnosti, u revitalizaciji preko svojih sopstvenih iluzija. A, da li nacija traži istinu? Nacija traži moć. (Volovici 1991:187).

⁴ Gumilev, L., "Конец и вновь начало" URL:
<http://gumilevica.kulichki.net/EAB/index.html>

⁵ Sedlak, I. (2012), Bunjevačka matica i uspostavljanje statusa nacionalne manjine Bunjevaca u Srbiji , Bunjevački prigled, 1/2012. str. 20-23.

2-Bunjevački problem

Problem i faktori ometenog nacionalnog razvoja bačkih Bunjevaca

Bunjevci su narod koji se, tokom 17. veka, postepeno naseljavao u Bačkoj (južnoj Ugarskoj). Predstavljao je (pored Srba) okosnicu vojne granice Austrijske imperije nasuprot nadiranjju Otomanske imperije. Prošao je transformaciju od gorštačkog pastirskog (vlaškog) naroda (Bidermann, H.I., 1893; Fine, John V.A., 2009) u moderan ravničarski zemljoradnički narod. Istrpeo je, tokom 19. i 20. veka, asimilacione pritiske novonastalih država-nacija (Mađarska i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca – Jugoslavija). Između 1945. i 1990. godine zabranjen je kao posebna nacionalnost i administrativno kategorizovan u hrvatsku nacionalnost. Poslednje dve decenije, mali ugroženi narod bačkih Bunjevaca se budi, osvrćući se prema teškoj prošlosti i upućujući brižan pogled prema neizvesnoj budućnosti (Kundera, M. 1993; Abuloff, U. 2000).

Danas su Bunjevci suočeni sa istorijskom raskrslcom: između svog nacionalnog razvoja kao malog naroda bez države i utapanja u konkurentne nacionalnosti, čiji državni razvoj na bunjevački narod poslednjih vek ipo deluje disolutivno, iscrpljujući njegove stvaralačke potencijale, čineći od njega mali ugroženi narod, i, kako ga samarićanski ponekada označavaju, „egzotični“ etnički relikl. Autori ove studije nastoje da razjasne ovu dilemu oslanjajući se na *hipotezu* prema kojoj, bez nacionalnog razvoja, bez uspostavljanja moderne socijalno-ekonomske strukture i kulturno-političke institucionalne nadgradnje, bunjevački narod u Bačkoj ne može izbeći sudbinu malih govornih zajednica čije

isčeznuće, ako se ništa ne preduzme, sociolingvistički eksperti OUN predviđaju do kraja tekućeg veka.

Ovaj istorijski kroki bačkih Bunjevaca, daje okvir u kojem se postavlja problem čijem predstavljanju je namenjena ova studija. Slučaj bačkih Bunjevaca nije usamljen slučaj, nego je poseban primer borbe za opstanak i revitalizaciju niza malih naroda Balkana. Otuda, problem može da se postavi u opštijem obliku kao pitanje održivog nacionalnog razvoja malih ugroženih naroda u okruženju novonastalih nacionalnih država Zapadnog Balkana. Ovaj opštiji aspekt problema održivosti malih naroda u okruženju balkanskih država-nacija dotičemo u ovom radu ali ga ne razvijamo, iako on zaslužuje detaljnije istraživanje.

Problem ometenog nacionalnog razvoja bačkih Bunjevaca

Problem ometenog nacionalnog razvoja Bunjevaca nastao je sredinom 19. veka, u okolnostima uzleta nacionalnog buđenja naroda u južnoj Ugarskoj. Revolucija 1848. godine u Austrijskoj Monarhiji, na kratko, donela je na tlu Južne Ugarske, uspostavljanje začetka nacionalne države ugarskih Srba (Vojvodina srpska od 1849. do 1860). U toj nastajućoj državi bački Bunjevci su stekli prva iskustva o stvaranju nacionalne države.

Austro-Ugarska nagodba iz 1867. godine ukinula je tekovine nacionalnog pokreta slovenskih naroda iz vremena Vojvodine srpske, a u mađarski državotvorno-nacionalni proces, ugradila strategiju potiskivanja srpskog i bunjevačkog, južnoslovenskog faktora, kao konkurentnog nacionalnog faktora koji može da ugrozi ostvarivanje vizije mađarske države-nacije. Na toj nacionalnoj ideološkoj osnovi otpočeo je proces uspostavljanja etničke dominacije mađarske nacije nad svim, mnogobrojnim, etničkim grupacijama stanovništva na državnoj teritoriji Mađarske (u sastavu Austro-Ugarske monarhije).

Proces ograničavanja uslova održivosti etničkih grupa, potencijalnih nacionalnih korpusa, unutar mađarskih zemalja, u predtrijanonskim kao i u aktuelnim granicama, odvijao se metodima: 1) državne administrativne represije i 2) sistematske akulturacije, zaključno sa prirodnom asimilacijom, čiji poslednji minuti u Mađarskoj upravo otkucavaju (Feher I., 1993).

1) *Represivni metod*, administrativni pritisak u Mađarskoj, usmeren je, kroz 19. i 20. vek, na ometanje i zabranu javne upotrebe bunjevačkog govora, kulturnog okupljanja pod bunjevačkim znamenjem, školovanja na etničkom jeziku, na kategorizaciju Bunjevaca, u popisima stanovništva, kao Mađara (Mrđen, S. 2002). Ovo nastojanje imalo je podršku klera Rimokatoličke crkve (Šokčević, D.).

Specifični metod, u slučaju Bunjevaca, primenjivan je u periodima zategnutih odnosa Mađarske sa susednim državama, posebno sa Titovom Jugoslavijom. Nad mađarskim građanima južnoslovenskog porekla (Bunjevci, Hrvati, Srbi, Slovenci) lebdela je pretnja prisilne deportacije iz Mađarske preko granice, u Jugoslaviju.

Proces agrarne reforme – ograničavanje inokosnog seljačkog zemljoposeda u Rakošijevoj i Kadarovoj Mađarskoj i u Vojvodini (na 10 hektara obradivog zemljišta) i komasacija parcela u korist zadruga (dodela seljačkim gazdinstvima zemlje lošijeg kvaliteta, udaljenijih od saobraćajnica, izmeštanje i rušenje salaša) i tzv. kolektivizacije u poljoprivredi (stvaranje seljačkih radnih zadruga po uzoru sovjetskih kolhoza), sveo je ekonomski potencijal Bunjevaca kao zemljoradničkog naroda na održanje tročlanog domaćinstva. Taj zahvat države u agrarne odnose prisilio je većinu zemljoradnika-salašara na preseljavanje u gradove i promenu socio-ekonomske egzistencije u prelaznu kategoriju radnika-poljoprivrednika. (U Mađarskoj preseljenje je usmereno u Bajui udaljenije gradove sa mogućnošću zapošljavanja van poljoprivrede. U Vojvodini preseljenje je uglavnom orijentisano u Suboticu, Sombor i

okolne industrijske gradove.) Ovo preseljenje je bilo dopunski razlog prihvatanja nacionalne nominacije Bunjevaca kao Hrvata, Jugoslovena ili za neizjašnjavanje o nacionalnosti.

Osim direktnog državnog pritiska u egzistencijalnoj sferi ličnih prava građana bunjevačkog porekla, u poslednje vreme su, u Vojvodini, prisutni indirektni pritisci usmereni na nacionalno-političko svrstavanje u javnom životu i učešću na izborima za organe vlasti. Primeri u Subotici su: obaveza izjašnjavanja Bunjevaca kao Hrvata prilikom zapošljavanja u preduzećima pod kontrolom hrvatskog kapitala i prilikom ostvarivanja beneficija učenika (naknade za troškove školovanja, finansiranje ekskurzija i letovanja i sl. kao nagrade za uključivanje u nastavu hrvatskog jezika sa elementima nacionalne kulture).

Gledajući kroz istoriju, nesumnjivo ekstremni administrativni pritisak na Bunjevce izvršen je u maju 1945. godine na inicijativu, tada neprikosnovenog vrhovnog vođstva Komunističke partije Jugoslavije. Policijskim dekretom je zabranjeno nacionalno izražavanje Bunjevaca i Šokaca u Bačkoj i poništeni su njihovi lični dokumenti sa naznakom lično izabrane narodnosti Bunjevac ili Šokac, i zamenjeni dokumentima sa propisanom nacionalnošću Hrvat. Ovaj represivni postupak države sadržavao je nameru eliminisanja nastojanja bačkih Bunjevaca i Šokaca da se nacionalno konstituišu i razvijaju kao moderni nacionalni subjektivitet. U nekoliko puta, posle 2006. godine, ponavljanom zahtevu političkih reprezentanata hrvatske nacionalne manjine u Vojvodini, da se ograniči i, u krajnjoj liniji, zabrani obnovljena društveno-politička i kulturna egzistencija bunjevačke nacionalne manjine u Srbiji, nazire se očekivanje da je moguća aktuelizacija administrativne zabrane narodnosti Bunjevaca i Šokaca iz 1945. godine.

Svojestvo represivne metode su njeni brzi ali površni rezultati. Iako su Bunjevci eliminisani iz javnog života, lišeni institucija bitnih za očuvanje svog etničkog i razvoj elemenata nacionalnog identiteta, u sferi

privatnog, susedskog, svakodnevnog života, održao se njihov govor, kulturni običaji, muzički / folklorni izraz. Ovu činjenicu registrovali su popisi stanovništva Mađarske putem izjašnjavanja popisivanih građana o maternjem jeziku uporedo sa identifikovanjem njihove nacionalnosti.

Kakav je bio smisao represivnih državnih politika prema Bunjevcima? Ograničavanjem ekonomskog, poljoprivrednog potencijala ovog naroda, podsečeni su njegovi tradicionalni egzistencijalni oslonci. Ukidanjem obrazovnog, kulturnog i informativnog sistema postignuto je dovođenje naroda u stanje koje omogućuje njegovu stigmatizaciju: stvaranje, kod većinskog naroda i drugih nacionalnih grupacija, imidža Bunjevaca kao "prostačkog" naroda, bez razvijenog jezika, bez književnosti i istorije, bez socijalnog sloja inteligencije, što je doprinelo da se školovani pripadnici otuđuju i napuštaju sopstveni narod. Osim toga, pritajena represija dopirala je iz bezbednosnih ešalona obe države, koja je narod sa obe strane granice Mađarske i Jugoslavije / Srbije, opteretila podzrenjem (kako posle 1920., tako i posle 1948. godine tokom sukoba KPJ sa Informbiroom a i u vreme ratova iz poslednje decenije prošlog veka) i doprinela naseljavanju prigraničnih, tzv. kriznih zona, nacionalno i ideološki pouzdanijim stanovništvom.

2) *Sistematskoj akulturaciji*, posebno prirodnoj asimilaciji (Feher), Bunjevci su bili izloženi od strane državno-nacionalnih okruženja, kojima su, od svog doseljenja u Bačku, pripadali.

Državno asistiranom akulturaciji Bunjevci su, celinom svoje populacije, između 1867. i 1918. godine i 1941. i 1944. godine, bili podvrgnuti putem *mađarizacije*. Sveobuhvatnim programom uvođenja u kulturu većinskog mađarskog etniciteta, prvenstveno učenja mađarskog jezika, književnosti, istorije, kod Bunjevaca je razvijano osećanje prihvatanja / inicijacije u razvijanju kulturu, čijim ovladavanjem se otvara pristup privilegijama dominantnog nacionaliteta. Zanemarivanjem, prećutkivanjem izvorne kulture Bunjevaca, stvaranjem prepreka njenom

razvoju i rasprostiranju među Bunjercima, stvorena je slika o tom narodu kao nesposobnom za moderan nacionalni razvoj. Takva predstava imala je povratan uticaj na Bunjevce školovane u uslovima mađarizacije: u mlađe generacije Bunjevaca usađena je odbojnost prema izvornoj, tradicionalnoj kulturi i potisnuto je interesovanje za poreklo i ključne aspekte sopstvenog etničkog identiteta.

O *srbizaciji* Bunjevaca može se govoriti tek nakon dospevanja dela njihove populacije u sferu srpske države-nacije (u okviru Kraljevine SHS / Jugoslavije). Srpski uticaj imao je realan efekt na deo bunjevačke populacije, koja se, posle 1919. godine našla u administrativnom području Vojvodine (od 1936. godine u Dunavskoj banovini), između 1919. i 1941. godine, odnosno, nakon 1944. godine do danas. Ovaj proces odvijao se uz državnu asistenciju, putem sistema obrazovanja mladih generacija Bunjevaca po programima identičnim za ukupnu učeničku populaciju srpske nacionalnosti, bez informacija o etničkoj posebnosti Bunjevaca. No, efekti ovog procesa bili su ograničeni delovanjem hrvatske nacionalne i katoličke konfesionalne propagande, koja je Bunjevce nastojala da privuče i zadrži u sferi razvoja hrvatske nacije. Efekti obrazovanja, zanemarivanja etničkog identiteta i kulture Bunjevaca, utapanja bunjevačkog stanovništva u urbano okruženje kao manjinske zajednice, efekti banalnog nacionalizma i, posebno, relativizacija etničkih / nacionalnih specifičnosti u periodu jugoslovenstva, doveli su do sadašnje jezičke integracije većine Bunjevaca u srpski kulturni ambijent (prema popisu stanovništva Srbije 2002. godine 58,7% Bunjevaca i 63,9% nacionalno izjašnjenih Hrvata u Vojvodini deklariralo je da im je srpski jezik maternji jezik). To su znaci daleko odmaklog procesa prirodne asimilacije Bunjevaca u kulturno okruženje većinske nacije.

Hrvatizacija Bunjevaca započela je uporedo sa buđenjem i ekspanzijom hrvatskog nacionalizma, i odnosila se na celinu bunjevačkog naroda u Ugarskoj i, u kasnijoj Kraljevini SHS i svim jugoslovenskim državama,

do aktuelne srpske nacionalne države, kao i na nemađarizovane Bunjevice u Mađarskoj. Ovaj pravac akulturacije delovao je na ključne elemente etničkog identiteta Bunjevaca: na primordijalistički pojmljeno poreklo, neposredno izvodeći etnogenezu Bunjevaca od izvornih Staro-Hrvata (lokalizacija pra-postojbine Bunjevaca u Crvenoj Hrvatskoj), na ikavski govor i na celokupnu narodnu kulturu (odevanje, muzika, pesme, običaji, ishrana, i dr.). Elitna hrvatska kultura, književnost, muzičko i likovno stvaralaštvo, nastalo pod uticajem hrvatskog nacionalizma, uključujući stvaralaštvo bunjevačkih autora inspirisanih hrvatskom nacionalnom ideologijom, identifikovana je i kao baština Bunjevaca (podunavskih, bačkih Hrvata) (Sekulić, A., 1989, 1996.). Bački Bunjevci su, ovim postupkom podvrgnuti integraciji u hrvatski narod kao njegova subetnija. U novijim istorijskim istraživanjima hrvatskih autora ovaj postupak biva kritički dekonstruisan (Budak, N. 1994; Šarić, M. 2008)¹.

Faktori absorbovanja Bunjevaca u nastajuće nacionalne države

Opisani metodi akulturacije primenjivani su radi obuhvatanja etniciteta, malih naroda, zatečenih na politički kontrolisanoj državnoj teritoriji, u nastajuću naciju-državu. Prihvatanje strategije akulturacije, kao temeljnijeg ali dugoročnijeg procesa absorbovanja manjinskih etniciteta u nastajuću naciju-državu, može se dovesti u vezu sa nekoliko faktora.

1) Opšti, strukturalni faktor odnosi se na *etničku neutralizaciju i asimilaciju manjinske inteligencije* kao cenu ulaska njenih pripadnika u strukturu vladajuće klase-nacije. Kad je reč o Bunjevcima, taj faktor je prisutan u strategijama stvaranja nacija od 19. veka do danas, ali se on može konstatovati još tokom 17. veka, u prapostojbini (dolina Neretve tokom kandijskog rata 1645.-1669.) i u dalmatinsko-hrvatskoj etapi migracija Bunjevaca (na Tromeđi habzburškog, mletačkog i otomanskog uticaja). Dodeljivanjem feudalnih privilegija, naslednih titula vlaškim/

morlačkim/ bunjevačkim prvacima (knezovima, vojvodama, serdarima) od strane Mlečana, Habzburga, Osmanlija, stvaran je oslonac za uspostavljanje podaničkog statusa plemena na čijem čelu su ovi prvaci funkcionisali. Hrvatsko plemstvo je nastojalo da obezbedi naseljavanje Vlaha / Bunjevaca na svojim planinskim posedima iz ekonomskog razloga ali, kao i dalmatinski gradovi, hrvatska i vlaška / bunjevačka populacija u kontinentalnoj Dalmaciji i Hrvatskoj (Cetinskoj krajini, Lici i Krbavi, zapadnoj Slavoniji) ostajale su etnički razdvojene, bez uspostavljanja rodbinskih veza. Razloge ove etničke distance između Hrvata i Vlaha / Bunjevaca, istraživači (Bidermann, 1893) nalaze u staleškoj zatvorenosti Hrvata organizovanih od doseljenja na prostor zapadnog Balkana kao vojničkih zadruga, sa ugledom ratničke elite i sa očuvanom političkom strukturom (biranje banova, feudalni Sabor, državnost priznata od strane vizantijskih, gotskih, ugarskih i habzburških dinastija kao i od strane poglavara Rimokatoličke crkve). Hrvatizacija nehrvatskih etniciteta rimokatoličke veroispovesti na teritoriji savremenih hrvatskih zemalja (D.Mandić, 1973), novija je pojava, povezana sa počecima stvaranja hrvatske nacije.

2) *Kolonizacija* seljačko-zemljoradničkog stanovništva radi promene etničke strukture južne Bačke / Vojvodine u korist državotvornog naroda (Srba, Mađara) i stvaranja etničke mešavine državotvorne nacije, kao većinske, sa drugim etnicitetima, kako bi se ubrzala akulturacija i onemogućio demokratski uticaj lokalnog većinskog stanovništva (Bunjevaca, Srba, Mađara). Tokom mađarske dominacije Bačkom 1941-1944. godine, obavljena je kolonizacija Sekelja iz karpatskog bazena, preseljavanje mađarskih bezemljaša značajnih za formiranje klase biroša-najamnika na imanjima mađarskih latifundista. Istovremeno, mađarske vlasti su preduzele iseljavanje srpskog stanovništva iz Bačke, posebno kolonista nakon prvog svetskog rata.

Srpska kolonizacija Vojvodine bila je orijentisana na stvaranje inokosnih seljačkih zemljoposeda (posle 1919. godine kao i nakon 1945. godine). Srpski nacionalni interes promene etničke strukture Vojvodine proisticao je iz činjenice da sve do 1945. godine Srbi u Vojvodini nisu većinsko stanovništvo. Iseljavanjem 1945-1948. Nemaca i, delimično, Mađara, i doseljavanjem kolonista, pretežno Srba i delom Crnogorca, neznatno Hrvata, stvoren je uslov srpskog demokratskog upravljanja razvojem Vojvodine. Ostvarivanje tog srpskog nacionalnog interesa, istovremeno je, kada je reč o Bunjevcima, na severu Bačke smanjen njihov relativni demografski udeo a, s tim, i njihov politički značaj u Subotici kao “bunjevačkoj prestonici”.

Kolonizacija Hrvata u Vojvodini tokom 1941-1944. u Sremu (pod kontrolom NDH) bila je aspekt strategije jačanja hrvatskog nacionalnog uticaja u Sremu. Nakon 1944. godine, efekti ove kolonizacije su smanjeni. Između 1945. i 2011. godine tekla su manja naseljavanja Hrvata u Vojvodinu, prvenstveno pripadnika obrazovanog sloja-inteligencije (nastavak međuratne radićevske strategije jačanja hrvatskog uticaja u Subotici i Somboru) (M. Bara,) ali i spontanih ekonomskih migranata. Iseljavanje stanovništva iz Vojvodine u Hrvatsku, između 1990. i 2000. godine, dostiglo je, prema hrvatskim izvorima, 30 hiljada stanovnika hrvatske denominacije.

3) *Politička instrumentalizacija* bačkih Bunjevaca od vladajućih elita korišćena je u prelomnim istorijskim etapama nacionalnih konfrontacija. Mogu se identifikovati tri takve istorijske situacije. Prva je u vreme krize vlasti / političkog sistema Austro-Ugarske krajem Prvog svetskog rata i utvrđivanja granica Mađarske na osnovu Trianonskog sporazuma. Druga je proizašla iz narastajuće političke krize krajem Drugog svetskog rata, kada se takođe očekivalo novo razgraničenje Mađarske sa Jugoslavijom. Neizvesnost ishoda Drugog svetskog rata, navela je Hortijev režim da pridobije bačke Bunjevce kako bi poslužili kao politički faktor

sklon zadržavanju dela Bajskog trougla u granicama Mađarske. Treća istorijska situacija nastala je uoči raspada Jugoslavije (1989.-1992.), kada je Miloševićeva strategija okupljanja svih Srba u jednoj državi sadržavala potencijalnu opasnost za realizaciju tog projekta na severu Bačke (moguća međunarodna intervencija u korist mađarske populacije).

U opisanim situacijama vladajuće elite su, radi sopstvenih interesa, pružale Bunjevcima mogućnost kontrolisanog političkog izražavanja i organizovanja. U takvim okolnostima među Bunjevcima su dolazile do izražaja prorežimske političke struje; u prva dva slučaja promađarske a u poslednjem slučaju prosrpske. U okolnostima krize nacionalnog-državnog suvereniteta Mađarske nad središnjom Bačkom (Bajski trougao), autohtonost Bunjevaca postaje potencijalno značajan faktor očuvanja mađarskih nacionalnih interesa. Preplitanje nacionalnih interesa Mađarske i Hrvatske na tlu Bačke, bio je motiv da mađarska politička elita potraži oslonac u autohtonim težnjama Bunjevaca, nasuprot hrvatskoj nacionalnoj orijentaciji u tom stanovništvu. Ova politička instrumentalizacija autohtonosti Bunjevaca nije dala, u obe istorijske situacije, očekivani rezultat.

Najnovija situacija se razlikuje od prethodnih. Srpski nacionalni interes očuvanja suvereniteta nad severom Bačke mogao je da se osloni na autohtonost Bunjevaca tek nakon uklanjanja zabrane nacionalnog izražavanja Bunjevaca iz 1945. godine. Uklanjanje te zabrane srpska vlada je učinila de facto 1990. godine na zahtev bunjevačko-šokačke delegacije. Trebalo je da prođu skoro dve decenije dok status Bunjevaca, kao nacionalne manjine, nije pravno regulisan potvrđivanjem Statuta AP Vojvodine na Skupštini Republike Srbije 30. novembra 2009. godine.

Sticanjem statusa nacionalne manjine, ravnopravne sa većinskim narodom i drugim nacionalnim manjinama, bački Bunjevci su otpočeli svoju nacionalnu obnovu, doprinoseći realizaciji multietničke, multikulturene zajednice u AP Vojvodini. To je važan doprinos proevropskoj le-

gitimaciji Republike Srbije u nastojanjima da postigne integraciju u Evropsku Uniju. Ova revitalizacija autohtonosti bačkih Bunjevaca, moguća je u ovim izmenjenim istorijskim okolnostima i doprinos je pomenutom procesu evropske integracije Srbije. Takav efekt dehrvatizacije dela bačkih Bunjevaca nije dovoljno cenjen u proevropskoj političkoj eliti Srbije / Vojvodine zahvaljujući i kritici nacionalne rehabilitacije bačkih Bunjevaca, od strane političke elite hrvatske nacionalne manjine u Vojvodini (predstavnik dela bunjevačkog etničkog korpusa koji je uključen u hrvatsku nacionalnost).

Politička instrumentalizacija Bunjevaca ne odnosi se samo na bačke Bunjevce, nego se takav odnos može zapaziti takođe od strane hrvatske nacionalne elite prema hrvatskom stanovništvu sa istorijskih bunjevačkih područja zapadne Hercegovine (Raspudić, N., 2009.).

Beleška

¹ Hrvatizacija Bunjevaca se može razumeti kao koncepcija integracije celokupne etničke kulture Bunjevaca u hrvatski nacionalni identitet (kulture, ikavice kao dijalekta hrvatskog jezika, itd). Hrvatizacija ima i svojstvo segmentarne asimilacije kad je reč o istorijskom tumačenju porekla Bunjevaca. Realno poreklo Bunjevaca (koncepcija o vlaškoj etnogenezi) se briše, devalorizuje, a u svest Bunjevaca, kao roda (subetnijske skupine) hrvatskog naroda, usađuje se hrvatska nacionalna istorija (kraljevi, tisućljetna neprekidnost hrvatske državnosti, konfrontiranje sa bosanskom i srpskom državnosti i pravoslavljem).

*Izvod iz saopštenje Suzana Kujundžić Ostojić, Aleksandar Raič, *Održivost nacionalnog razvoja etničke manjine Bunjevaca u Srbiji* podnetog na: Seventeenth Annual World Convention of the Association for the Study of Nationalities (ASN), Columbia University, Harriman Institute, New York, NY. April 19-21, 2012. PanelBK21. Studija je u celini objavljena u "Bunjevačkom prigrledu", sveska 2012/1. str.27-50.

Bunjevci i Hrvati u Srbiji: problem demokratske solucije jednog ignorisanog etničkog konflikta

Problem bačkih Bunjevaca: depopulacija i etničko nestajanje

Problem Bunjevaca u Srbiji je jedan od nerešenih konflikata etničkih i nacionalnih manjina u Jugoistočnoj Evropi koji čeka na demokratski odgovor.

Tinjajući konflikt između Bunjevaca, kao malog naroda autohtono formiranog tokom 18. i 19. veka, sa aktuelnim statusom njnacionalne manjine u Srbiji kao matičnoj državi (16706 osoba 2011. godine), i nacionalne manjine Hrvata u Srbiji (ukupno 57900 osoba u čemu, po proceni, Hrvata-Bunjevaca 15615 u 2011. godini¹), kao subetnijske skupine hrvatske nacije, ugrožava opstanak bunjevačke etničke zajednice u celini. Shodno godišnjoj stopi depopulacije Bunjevaca (2,93%) i Hrvata (1,6%) između popisa stanovništva 2002. i 2011. godine u Srbiji (opštine Subotica i Sombor u kojima je habitat 94,38% Bunjevaca u Srbiji), depopulacija bunjevačke populacije brža je od prosečne depopulacije ukupnog stanovništva u ovim opštinama (0,82% godišnje) za 3,57 puta a hrvatske za 1,95 puta. Nastavak ovih trendova vodi ka nestanku oba modaliteta bunjevačkog etniciteta na severu Bačke (svođenje Bunjevaca na oko 1% a Hrvata na oko 3% ukupnog stanovništva do kraja 21. veka). Ovi očekivani efekti depopuacije dovešće, oba nacionalna modaliteta bačkih Bunjevaca u Srbiji, u završnu etapu prirodne asimilacije u okruženje državotvorne nacije, što je u Mađarskoj ostvareno do 1990. godine (I. Feher, 2003).

Istorijski posmatrano, glavni uzroci depopulacije bačkih Bunjevaca su cepanje njihovog etničkog korpusa povlačenjem granice između Mađarske i Srbije 1921. godine i procesi koji su sprečili njihov nacionalni razvoj u obe ove države. Podela bunjevačkog etničkog korpusa značila je, prvenstveno, smanjivanje tržišta života, uslova demografske reprodukcije i očuvanja etničke kompaktnosti Bajskog trougla kao zavičaja i kolevke bačkih Bunjevaca. To se pokazalo u manjem delu podeljenog Trougla u Mađarskoj (jedna trećina ukupnog bunjevačkog stanovništva Bač-Bodroške varmeđe iz 1910. godine), gde je bunjevački korpus takođe fragmentiran na priznatu nacionalnu manjinu Hrvata-Bunjevaca i na nepriznatu etničku skupinu Bunjevaca (kategorizovanih u popisima stanovništva kao „ostalih“) i u celini utonuo u sociokulturno okruženje mađarske nacionalnosti. Posle 1944. godine Bunjevcima se u Mađarskoj u popisima stanovništva izgubio trag, što neupućenog posmatrača može da dovede u nedoumicu i pomisao o „holokaustu“ tog naroda (Weaver).

Koreni konflikta: neutemeljeno etničko hrvatstvo Bunjevaca

Konflikt dve nacionalne manjine, unutar istog bunjevačkog etniciteta, posledica je uticaja spoljašnjih faktora iz vremena stvaranja hrvatske nacije. Već krajem 17. veka zapažaju se dve tendencije, bunjevačka i hrvatska, unutar vlaških plemena: probunjevačka orijentacija plemena koja su se politički oblikovala pod mletačkim uticajem („senjski biskup Sebastijan Glavinić (1630-1690) veli da prihvaćaju naziv "Bunjevci", ali da ne trpe da ih se zove Vlasima“) naspram prohrvatske orijentacije plemena koja su se oblikovala u banskoj Hrvatskoj („zagrebački biskup Benko Vinković (1581-1642) kaže da su oni Bunjevci Hrvati i da hoće da ih se broji među Hrvatima“). Plemena doseljena 1686. godine iz Dalmacije (sa polazištem migracije iz Hercegovine) u Bačku, bila su obuhvaćena etničkim oblikovanjem kao Bunjevci i kao takvi su se

razvijali u Bačkoj, sve do hrvatskog nacionalnog preporoda krajem 19. veka. Do tada etnička integracija bačkih Bunjevaca je dospela do faze na kojoj je počeo njihov autohtoni nacionalni preporod („Rasprava...“ biskupa I. Antunovića iz 1882. godine je manifest ovog preporoda). Istovremeno, posle nestanka Mletačke republike i potpadanja čitave Trojedne kraljevine pod Austrijsku monarhiju, hrvatska orijentacija vlaško-bunjevačkih plemena sa teritorija ove kraljevine je preovladala i, nakon revolucije 1848. godine, dovela do njihove integracije u hrvatsku naciju. Doprinos hrvatskog juga (Dalmacije i Hercegovine kao prapostojbine Bunjevaca) formiranju hrvatske nacije (A. Starčević, ban Jelačić, hrvatsko-katolički nacionalni fundamentalizam), imao je odjek među bačkim Bunjencima što je nacionalno-ideološki izvor kolebanja i, nakon prvog svetskog rata, nacionalne podele bačkih Bunjevaca na autentično bunjevačku i hrvatsku orijentaciju.

Važan aspekt pojave konflikta unutar etničke zajednice bačkih Bunjevaca je koncepcija milenijumske utemeljenosti državno-pravnog kontinuiteta Hrvatske, kao ideologije integracije hrvatske nacije (uobličene u ideologiji F.Tuđmana). Koncept istorijskih prava na hrvatske zemlje (D.Mandić) osnova je teritorijalnih aspiracija hrvatskog nacionalizma, uključujući Srem i severozapadni deo Bačke. Ovaj poslednji teritorijalni zahtev odstupa od pomenute državno-pravne koncepcije jer se oslanja na etnički argument o Bunjencima kao subetnijski hrvatskog naroda. Aspiracija hrvatskog državno-nacionalnog interesa prema severozapadnoj Bačkoj (M.Bara) poziva se na etnički identitet Bunjevaca, kao „grane hrvatskog roda“, temeljeći taj argument na poreklu bačkih Bunjevaca sa zemalja antičke (mitske) Crvene Hrvatske (Hercegovina, Dalmacija). Protobunjevačka (vlaška) plemena, koja su vekovima potpadala pod vlast hrvatskih banova i vlastelina (vlastelinska familija Nelipići, Mužić 2009), nisu proistekla iz etnogeneze staro-Hrvata (M.Šarić, I.Bidermann). O hrvatstvu Bunjevaca se može govoriti samo na osnovu njihovog pripadanja pod vlast hrvatskih feudalnih

struktura (Fine). Ostaje otvoreno pitanje koliko se podložnost vlaško-bunjevačkih plemena (iz 17. veka) pod mletačke i osmanlijske političke strukture (sa područja pod vlašću poturčene bosanske i hrvatske vlastele) može tretirati kao izvorište hrvatstva savremenih Bunjevaca.

Zajednički kulturno-verski moment u formiranju etničkog identiteta Bunjevaca je, nesumnjivo, katoličanstvo. Uticaj franjevaca redodržave Bosne srebrene (Unyi), koji su u svojoj bunjevačkoj pastvi nalazili oslonac i, sve do polovine 19. veka, činili inteligenciju Bunjevaca, kao kulturno-demografskog supstrata franjevačke bosanske redodržave. Tek sa integracijom franjevaca Bosne srebrene u hrvatski nacionalni pokret, njihova privrženost Bunjevcima prerasta u faktor hrvatizacije Bunjevaca. U Bačkoj, nakon proterivanja bosanskih franjevaca početkom 19. veka, i formiranja mađarske salvatorijanske franjevačke redodržave, Bunjevci gube ovu svoju inteligenciju.

Iz rečenog se može konstatovati da je hrvatstvo bačkih Bunjevaca inicirano okolnostima formiranja hrvatske nacije krajem 19. veka. Hrvatstvo je spoljašnji faktor disolucije autohtonog etničkog identiteta bačkih Bunjevaca. Ono se nije iskristalisalo kao rezultat hrvatskog arhetipa duboko usađenog u identitet Bunjevaca, tačnije rečeno, njihovog predbunjevačkog, staro-hrvatskog identiteta. Primordijalistička teorija Bunjevaca kao subetnijske skupine hrvatske etnije, ne može se prihvatiti u argumentaciji savremenih „čuvara hrvatskog etničkog prostora Bačke“ o hrvatstvu bačkih Bunjevaca. Razumevanje ove pogrešne argumentacije je pretpostavka svakog dijaloga unutar bunjevačkog korpusa orijentisanog prema prevladavanju konflikta dve bunjevačke nacionalne manjine u Srbiji.

Inicijacija konflikta: onemogućavanje nacionalnog razvoja Bunjevaca

Proces onemogućavanja nacionalnog razvoja Bunjevaca počeo je metodima državne intervencije u Austro-Ugarskoj monarhiji posle 1867. godine i nastavljen je u Mađarskoj do najnovijeg vremena. U Kraljevini SHS/ Jugoslaviji ovaj proces odvijao se u odnosu konfrontacije srpskog i hrvatskog državno-nacionalnog interesa oko kontrole severozapadne Bačke (strategije hrvatske Bačke HSS braće Radić) i, zahvaljujući podršci klera Rimokatoličke crkve, ispoljio se u obliku uznapredovale nacionalne hrvatizacije Bunjevaca. Strategija „hrvatskog etničkog prostora Bačke“ ostala je osnov koncepcije Komunističke Partije Jugoslavije (KPJ) o državno-teritorijalnom razgraničenju Hrvatske i Srbije posle Drugog svetskog rata (M.Bara, sine anno). Nasuprot pomenutoj koncepciji KPJ, među bačkim Bunjevcima bile su delatne težnje ka nacionalnom razvoju, što se ispoljavalo kroz napetost nosilaca ovih težnji prema hrvatski orijetisanim pripadnicima KPJ u redovima Bunjevaca učesnika Narodno-oslobodilačkog rata (NOR). Ocenjujući nacionalne težnje Bunjevaca kao ozbiljan izazov, KPJ je, nastupom J.B.Tita na osnivačkom kongresu KP Srbije u maju 1945. godine, inicirala etnički udar putem administrativne zabrane ispoljavanja nacionalnosti Bunjevaca i Šokaca u Bačkoj, uključujući njihovu nasilnu nacionalnu kategorizaciju kao Hrvata. Od tada Bunjevci su nominalno egzistitali samo kao Hrvati, sve do popisa stanovništva Srbije 1991. godine, odnosno, do 29. novembra 2009. godine, kada je Skupština Republike Srbije potvrdila Statut AP Vojvodine kojim je Bunjevcima potvrđen pravni subjektivitet kao ravnopravne nacionalne manjine u Srbiji².

Konflikt unutar bunjevačkog korpusa u Bačkoj oblikovao se i narastao u okolnostima sukoba hrvatskog i srpskog nacionalizma između dva svetska rata. Kao početak ovog procesa može se uzeti kraj Prvog

svetskog rata i učešće Bunjevaca u donošenju odluke o prisajedinjenju Južne Ugarske (kasnije Vojvodine) Kraljevini Srbiji i Kraljevini SHS osnovanoj 1. decembra 1918. godine. Učešćem Bunjevaca u Velikoj skupštini Srba, Bunjevaca i drugih slovenskih naroda Bačke, Banata i Baranje 29. novembra 1918. godine u Novom Sadu značilo je istorijsko opredeljenje Bunjevaca kao državotvornog subjekta. Govor bunjevačkog tribuna B. Rajića označio je srpsko-jugoslovensku (a ne hrvatsku) orijentaciju bačkih Bunjevaca prilikom osnivanja države u kojoj su Hrvati bili jedna od tri državotvorne nacije.

Sve do nestanka Kraljevine Jugoslavije u aprilu 1941. godine, hrvatski nacionalni interes je postepeno, u konfrontaciji sa srpskim nacionalnim interesom, uspevao da oblikuje svoj državno-politički prostor u toj državi, uključujući i, shodno strategiji HSS, „prostor hrvatske Bačke“. Osim nacionalne politizacije dela bačkih Bunjevaca (S.Marković, R.Skenderović), ova strategija nije uspela da nadvlada isto tako ofanzivnu strategiju srpske Vojvodine. Hrvatska puzeća kolonizacija Bačke (M.Bara) bila je manje uspešna od kolonizacije severa Bačke, koja se oslanjala na formiranje masovnih seljačkih gazdinstava (N.Gaćeša) i uspela da poremeti etničku hrvatsku (ustvari bunjevačku i šokačku) neprekidnost stanovništva severozapadne Bačke (posebno prigraničnog pojasa prema Mađarskoj). Na toj činjenici, posle Drugog svetskog rata, zahvaljujući masovnom iseljavanju Nemaca i znatnog dela Mađara iz Bačke, i masovne kolonizacije pretežno srpskog stanovništva, strategija hrvatske Bačke je postala neostvarljiva, ali ne i napuštena od strane „čuvara hrvatskog etničkog prostora Bačke“).

Nacionalna fragmentacija etničkih Bunjevaca

Glavni rezultat disolutivnih procesa, inspirisanih sukobom dvaju nacionalizama u Kraljevini Jugoslaviji, dovedenih nakon etničkog udara iz 1945. godine do stanja pritajenog a kasnije otvorenog konflikta,

predstavljalo je nastajanje četiri ideološke struje u bunjevačkom narodu Bačke. Dve su nacionalno profilisane orijentacije hrvatske i srpske provenijencije.

Hrvatska orijentacija se oslanjala na snažnu, institucionalno podržanu propagandu hrvatstva Bunjevaca. Ova orijentacija je privukla znatnu inteligenciju koja je uspostavila komunikaciju sa hrvatskim nacionalnim institucijama (školovanje, naučni rad, kulturno-umetnička delatnost, poslovno-financijska podrška, i sl.). To je bilo moguće zbog formiranja kolonije mladih hrvatskih intelektualaca, stručnjaka i književnika, kao i zbog snažne podrške klera Rimokatoličke crkve, čija aktivnost je dolazila do izražaja u periodima represije prema hrvatskim političkim organizacijama. Srpska orijentacija je bila manje popularna (vidljiva) ali se oslanjala na angažovanje bunjevačkih intelektualaca u državnim institucijama srpske nacionalne provenijencije. Nastojanje da se delovanje ove orijentacije ne konfrontira hrvatskim nacionalnim interesima bila je rezultat saznanja da se prosrpska (radikalska) orijentacija, u hrvatskoj-crkvenoj antiopropagandi kvalifikuje kao antihrvatstvo i ugrožavanje opstanka bunjevačke, katoličke i hrvatske kulture. Pandan hrvatizujuće ideologije, u srpskoj varijanti je koncept Bunjevaca kao Srba-katika, koja se poziva i na prelaz predaka savremenih Bunjevaca iz pravoslavlja u katoličanstvo (zapisnik iz Kobaša 1700. godine sadrži informaciju o tome)³. Imajući u vidu da je katoličanstvo duboki temelj etničkog identiteta Bunjevaca, ovakve asocijacije su dovoljne za izazivanje nepoverenja i odbojnosti Bunjevaca prema prosrpskoj nacionalnoj propagandi, što prohrvatski propagandisti obilato koriste.

Pomenute dve nacionalne orijentacije su ideološka motivacija konflikta između sledbenika tih ideologija među Bunjevcima. Korist od pripadanja odgovarajućoj orijentaciji određuje uticaj i brojnost sledbenika ovih orijentacija. Primer masovnog izjašnjavanja Bunjevaca,

što su se, od Mađara pre 1921. godine, uspostavljanjem države, u kojoj su Hrvati i Srbi bili državotvorne nacije, posle te godine, izjasnili kao Hrvati (pripadnici činovničkih slojeva, prosvetni radnici, i sl., oko 40 hiljada prema Đurić, Kicošev,...) pokazuje labilnost i egzistencijalnu zasnovanost nacionalnog identiteta u ovom sloju bunjevačke inteligencije. U savremenim okolnostima, ova koristoljubiva, društvenim statusom motivisana nacionalna identifikacija, pokazuje se u ranijem izjašnjavanju kao Jugoslovena, a u aktuelnoj situaciji kroz kategoriju nacionalno neizjašnjenih građana bunjevačkog porekla⁴.

Treću orijentaciju među Bunjevcima čini ostajanje pri autentičnom bunjevačkom identitetu. To je elementarni etnički identitet, zasnovan na čuvanju tradicije, otporan na novotarije modernog vremena, zatvoren prema zahtevima nacionalnog razvoja Bunjevaca per se. Stacionarnost i nespремnost za kritičko preispitivanje nominalnog hrvatstva, nasleđenog iz vremena etničkog udara – zabrane nacionalnog izjašnjavanja Bunjevaca 1945. godine – zadržava značajan deo ove kategorije Bunjevaca u statusu Hrvata bez pune svesti o nacionalnoj sadržini takvog statusa. Pritisak na ove ljude, s bilo koje strane (uključujući i hrvatske propagandiste), može izazvati da oni apstiniraju od nacionalnog izjašnjavanja. Održavanje status quo-a, putem identifikovanja etničkog bunjevaštva sa hrvatstvom (u tome je suštinska namera koncepcije Bunjevaca kao „subetnijske skupine hrvatskog naroda“), jedan je od faktora relativno manjih stopa depopulacije Hrvata-Bunjevaca. Nesklonost pripadnika ove kategorije Hrvata-Bunjevaca na javno manifestovanje svog bunjevaštva, kao nacionalne određenosti, čini ove ljude nesklone konfliktima i drži ih dalje od aktuelnih ideološko-političkih konfrontacija. Na njih može imati uticaja, ukoliko su autentični vernici, politički obojeni nastup svećenika u crkvama koje posećuju. Specifičnu kategoriju ovih ljudi čine Bunjevci, koji se ne izjašnjavaju kao Hrvati, ali koji nemaju motiv razvoja svog identiteta kao bunjevačkog nacionalnog identiteta. I ovde pritisak, bilo

propagandni, bilo egzistencijalno-utilitarni, može rezultirati nacionalnom apstinencijom ili kontraorijentacijom (agresivan zahtev za hrabro izjašnjavanje kao Hrvata rezultira izjašnjavanjem kao Bunjevaca, Jugoslovena i sl.).

Naposletku, četvrtu orijentaciju predstavljaju Bunjevci koji ostaju dosledni svom autentičnom etničkom identitetu, ali koji prihvataju neophodnost nacionalnog razvoja, kao uslov opstanka bunjevaštva. Ovakva orijentacija je puna izazova i neizvesnosti. Prelaz od etničkog na nacionalni identitet ovde znači otvaranje mnoštva pitanja oko kojih se vode unutarporodične i komšijske debate, sve do oštrih institucionalizovanih stranačko-političkih konflikata koji mogu da imaju egzistencijalne posledice⁵. To su pitanja sijamskih blizanaca, čije razdvajanje traumatizuje obadvojicu i problematizuje etnički temelj obe nacionalne zajednice, nastale na tom temelju. Za Bunjevce ovo razdvajanje je manje traumatično jer se njihov nacionalni razvoj izvodi iz originalne etničke osnove, putem njene modernizacije, stvaralaštvom koje bunjevački etnički identitetski arhetip oslobađa konzervativizma, posledica asimilacije (posebno mađarizacije), marginalizacije i potiskivanja iz javnog života. Iz toga se može razumeti neagresivnost bunjevačkog nacionalnog razvoja i podrazumevajući odnos prema sopstvenom, bunjevačkom kulturnom nasleđu (poimanje da je bunjevačko nasleđe neupitno i neotuđivo od Bunjevaca tokom njihove nacionalne obnove).

Problem razdvajanja etničkog bunjevačkog i hrvatskog nacionalnog identiteta

Hrvatski nacionalni pristup bunjevačkom etnicitetu opterećen je sindromom sijamskih blizanaca. Razdvajanje bunjevačkog etničkog i hrvatskog nacionalnog identiteta čini se nemogućim zadatkom. To je opštiji problem s kojim se stvaranje i razvoj hrvatske nacije suočava od

njenog nastanka. Održavanje bunjevačkog etničkog blizanca u zatečenom stanju, bez originalnog razvoja a u interesu rasta nacionalnog hrvatskog blizanca, izvor je dvostrukog, i etničkog i nacionalnog, konflikta Bunjevaca i Hrvata u Bačkoj. Ovaj konflikt je zamrznut sve dok se ne postavi zahtev Bunjevaca za povlačenjem granice između njihovih etničkih markera, sada i kao markera njihovog posebnog nacionalnog identiteta. Odmrzavanje konflikta javlja se prilikom manifestacije hrvatskog nacionalnog identiteta na osnovu adoptiranih bunjevačkih etničkih markera (primeri svetkovine Dužijance u Subotici na hrvatskom jeziku, njeno svojatanje od Bunjevaca, a ne i na bunjevačkoj ikavici, provokativno izvođenje crkvenih obreda kao izraza hrvatstva – izvođenjem crkvene pesme „Djevo Marijo kraljice Hrvata“ u okviru mise kao dela programa Dužionica u Somboru, nominalno označavanje bunjevačkih igara i muzičko-vokalnog stvaralaštva kao hrvatskog nacionalnog blaga, primer „Festivala bunjevačkih pisama“ u organizaciji HKUD iz Subotice, predstavljanje bunjevačkog likovnog stvaralaštva na osnovu korišćenja slame kao hrvatskog slamarstva, izvođenje bunjevačkog folkloru pod imenom hrvatskih društava, obeležavanje institucija i manifestacija-skupova imenom bunjevačkog biskupa I. Antunovića kao hrvatskog nacionalnog preporoditelja, podvođenje čitave kulturne istorije Bunjevaca pod „povijest podunavskih Hrvata“, i dr.).

Navedeni primeri pokazuju da je postizanje razdvojenosti, povlačenje granice između etničkog bunjevaštva i nacionalnog hrvatstva, teško ostvarivo u kratkom roku i na bazi samo visoke kulture na kojoj se temelji stvaranje (homogenizacija) hrvatske nacije. Bunjevački etnicitet ima dubok temelj koji se zamenjuje nacionalnom hrvatskom kulturom kod sloja inteligencije školovane u Hrvatskoj ali ne i kod običnog bunjevačkog puka. Standardni hrvatski jezik s teškoćom ulazi u svakodnevnu komunikaciju, čak i političke i kulturne elite bačkih Hrvata-Bunjevaca (najčešće se, kao jezički markeri hrvatstva, koristi tek

desetak reči, kao što su „tijekom“, „ozračje“, „dapače“, „ljepo“, i sl.). Nastojanja da se učenjem hrvatskog jezika sa elementima nacionalne kulture, jezik kao marker nacionalnog identiteta usadi kod dece i omladine, jedna je od intervencija kojom treba da se deluje nasuprot gašenju hrvatske govorne zajednice u hrvatsko-bunjevačkoj sredini severne Bačke. To je slučaj i sa korišćenjem ikavice kod Bunjevaca, koji se, kao i Hrvati, u oko 60% populacije u svakodnevnoj porodičnoj i susedskoj, pogotovo u javnoj komunikaciji, služe srpskim jezikom kao lingua franca ukupne bunjevačke populacije.

Šanse demokratskog rešavanja konflikta nacionalnih manjina Bunjevaca i Hrvata u Srbiji

Do sada konflikt dvaju nacionalnih orijentacija unutar bunjevačkog etničkog korpusa inspirisale su i podržavale spoljašnje elite državnacija – hrvatske a delom i mađarske. Kako zabranjivanje, tako i davanje šanse nacionalnog razvoja Bunjevaca, bili su inspirisani interesima državotvornih nacija, najčešće u momentima narastanja značaja očuvanja Bunjevcima naseljene teritorije u granicama odgovarajućih država, ili u nadi uspostavljanja željene kontrole nad delovima Bačke⁶. Ovi nacionalni interesi neizbežni su, uglavnom ograničavajući a, izuzetno, podstičući faktor izbijanja bunjevačke etničke ponornice na istorijsku scenu ili njenog potonuća i nestajanja sa istorijske pozornice. Ova činjenica mora se imati u vidu kada se traga za demokratskim rešenjem intrabunjevačkog konflikta.

Samo u izuzetnim istorijskim okolnostima Bunjevcima se pruža šansa demokratske konsolidacije njihovog etničkog korpusa i uspostavljanja demokratskog procesa rešavanja konflikta oko sopstvenog nacionalnog razvoja. Takve izuzetne okolnosti javile su se u okviru Vojvodine u dva maha: okolnost partijske intervencije KPJ 1945. godine značila je potpunu anihilaciju bunjevačkog nacionalnog razvoja, ali i usađivanje

ovog traumatičnog događaja u kolektivno sećanje Bunjevaca, kao klice oblikovanja nacionalnog identiteta u budućnosti, a podrška Miloševićeve vlade 1990. godine pružila je šansu početka njihovih, ranije neostvarenih, težnji za razvojem kao ravnopravne nacionalne zajednice.

Nacionalni interes srpske vlade u momentu početka poslednjih balkanskih sukoba, pogotovo sa osamostaljenom Hrvatskom, mogao je računati sa podrškom Bunjevaca, sa pogranično važnog područja severne Bačke, kao faktorom kontrateže hrvatskim interesima⁷. Taj interes se, nakon demokratskih promena 2001. godine u Srbiji, promenio stavljajući akcent na važnost multikulturalnosti i pokazivanja evropskog pristupa vlada Srbije nacionalnim manjinama u Vojvodini kao unikatnom evropskom regionu. Još tokom režima S. Miloševića, Bunjevci su uspeali da se etabliraju kao nacionalna manjina, koja uspeva da se održi nasuprot hrvatskim asimilacionim nastojanjima, kao i manje uočljivim nastojanjima asimilacije u većinsku naciju. Može se takođe konstatovati sklonost jednog dela bunjevačkog korpusa prema Beogradu, čime se delimično objašnjava zainteresovanost republičkih, nacionalno (srpski) orijentisanih stranaka za mentorstvo nad Bunjercima. Naposljetku, ali ne na poslednjem mestu, pokroviteljstvo vlada Srbije prema Bunjercima posle 2001. godine (posebno vladajućih stranaka, DSS, SPS), može se povezati sa interesom balansiranja državnih odnosa Srbije sa Hrvatskom, posebno u pogledu zaštite srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj. Ovaj odnos srpske države prema Bunjercima nije jednoznačan, o čemu svedoči uzdržanost nekih visokih državnih funkcionera prema agresivnim nastupima elite hrvatske nacionalne manjine prema ostvarivanju važnih interesa Bunjevaca⁸.

Iz svega rečenog proističe da je obećavajući pristup rešavanju intrabunjevačkog nacionalnog konflikta onaj, koji se oslanja na inicijative, koje izvire iz baze bunjevačkog etničkog korpusa i oslanjaju se na institucije koje ta baza kontroliše. Autoritarne solucije „rešavanja“

bunjevačkog pitanja nisu donosile održive solucije sa stanovišta bunjevačkog etničkog korpusa. Naprotiv, one su značile dovodjenje konflikta do negacije Bunjevaca putem nominalne kategorizacije kao Hrvata ili putem „prirodne“ asimilacije nacionalnih manjina u Mađarskoj, opisane od strane I. Fehera. Kakve su, pak, moguće demokratske solucije konflikta koji je na prethodnim stranicama predstavljen?

O demokratskoj soluciji se može govoriti pod pretpostavkom postojanja demokratskog društveno-političkog sistema pravne države, u kojem etničke grupe i nacionalne manjine imaju šanse postojanja, razvoja i učešća u društvenim interakcijama kao autonomni subjekti. Politički sistem u Srbiji pruža Bunjencima takvu šansu (mogućnost izjašnjavanja kao posebne etničke/nacionalne grupe na državnom popisu stanovništva, izjašnjavanje dovoljnog broja na listi glasača za izbor Nacionalnog saveta). Ovde u tom procesu nema arbitriranja vanpolitičkog autoriteta o „postojanju“ bunjevačkog etniciteta (mišljenje u krajnjoj liniji dva eksperta Mađarske akademije nauka, Dobos i Toth⁹, presudilo je prilikom odbacivanja narodne inicijative Bunjevaca u Mađarskom parlamentu 2006. godine). Iako sadrži potencijalne prepreke (koalicije stranačkih interesa koje mogu da spreče izglasavanje priznanja etniciteta neke grupe u skupštini), postupak inkluzije Bunjevaca u politički sistem Srbije demokratski je verodostojniji od postupka, koji je, u dva maha, Bunjencima u Mađarskoj onemogućio priznavanje kao posebne nacionalne manjine.

Demokratska solucija konflikta pretpostavlja mobilizaciju etničke baze, čitavog etničkog korpusa Bunjevaca, na izlazak iz konflikta ka odnosima, koji, u krajnjem ishodu, rezultiraju kooperacijom i ostvarivanjem zajedničkog interesa etničkog opstanka i nacionalnog razvoja. Subjekti, organizujući akteri tog razvoja, su političke stranke

kao i Nevladine organizacije (NVO). Kakva evolucija u ovom procesu rešavanja konflikta Bunjevaca i Hrvata, može da se očekuje?

Prema Bartoliniju, društveni odnosi autonomnih političkih aktera uspostavljaju se i prolaze kroz četiri oblika interakcije: konflikt → konkurencija → sporazumevanje → kooperacija¹⁰. Situacija konflikta ne priznaje zajednički utvrđena, demokratska pravila i u njoj učesnici u političkim odnosima imaju različite, uzajamno isključujuće ciljeve, direktno ili indirektno koriste silu u uzajamnom nanošenju štete prilikom njihovog ostvarivanja. U situaciji pregovaranja akteri imaju različite ciljeve, ali o kojima se može pregovarati. Svaki akter kontroliše deo nagrade (prize), ne koristi silu ali se nada (promisis) budućim napredovanjima i opasnostima neuspeha pregovora. U situacijama konkurencije i kooperacije/ saradnje akteri interakcije imaju isti cilj, pri čemu, u odnosu konkurencije, svaki od njih teži istom cilju nezavisno, bez razmene raspoloživih sredstava, finansijskih i informacionih, a u kooperaciji oni dele svoja sredstva radi zajedničkog postizanja istih ciljeva, videći svoje interese kao komplementarne, pre nego nezavisne. Kad je reč o konkurenciji, iako je to sistem interakcije svesno rivalskih aktera, ona može da se posmatra kao nenameravani ishod takvog sistema interakcije (Zuber, p.929). I u društvenim odnosima političke konkurencije, mogu se konstatovati monopolske situacije (odnos aktera dominantnog centra/ hegemonu, kartelne većine, i slabijih autsajdera) nasuprot situaciji slobodne konkurencije manje-više jednakih aktera (u pogledu ljudskih, finansijskih i dr. resursa). Kada stranke saraduju na bazičnom nivou, one poštuju zajednička, demokratska pravila, s tim da se i dalje uzajamno nadmeću (contest), dok se na makro nivou između njih odvija konkurencija (Franzmann).

Od konflikta ka konkurenciji: savladavanje barijera demokratske solucije

Savremenu političku scenu bunjevačkog etničkog korpusa karakterišu ispoljavanja konflikata i konkurencije, koji izražavaju unutrašnje nejednakosti, snagu i slabosti, organizovanih subjekata dve nacionalne artikulacije ovog korpusa, Bunjevaca i Hrvata-Bunjevaca. Odnosi između subjekata društveno-političkog života bunjevačkog korpusa takvi su da zahtevaju demokratsku soluciju konflikta Bunjevaca i Hrvata u Srbiji. Razumevanje tih odnosa neophodni je prvi korak u stvaranju realne slike o mogućnostima takve solucije.

U nacionalnom korpusu Hrvata-Bunjevaca, koji je, u pogledu kadrovskih, finansijskih, informacionih resursa, daleko opremljeniji od Bunjevaca, mogu se zapaziti odnosi kooperacije na mikro nivou (delovanje Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata,...). Elementi konkurencije dolaze do izražaja između slabije stranke DZH i nesumnjivo dominantnog Demokratskog saveza Hrvata Vojvodine (DSHV). Na makro nivou, politički subjekti ovog korpusa pokazuju odnos konkurencije, što se povremeno pokazuje kroz kritiku nesrazmerne kontrole kadrovskih pozicija, raspodele resursa, pažnje matične države Hrvatske prema Hrvatima-Bunjevcima (subotičko-somborsko područje) u poređenju sa ostalim Hrvatima (u Sremu itd.). Osećanje nedovoljne nagrade i pažnje matičnih političkih i medijskih faktora za borbu Hrvata-Bunjevaca za „hrvatski etnički prostor Bačke“, izraz je konkurencijskog odnosa između „rubnog hrvatstva“ i hrvatske matice¹¹.

Na interetničkom planu, vodeći politički subjekti Hrvata-Bunjevaca, DSHV a i HNV nastupaju kao etnički predatori u odnosu prema Bunjevcima¹² (intervju S.Bačića...). Takav odnos imao je punu podršku političkih subjekata, pre svega države-matice, kao i matičnih univerziteta

i NVO (Matica hrvatska, udruženja vojvođanskih Hrvata u Zagrebu i dr.). Strategija konflikta sa Bunjevcima u Srbiji, dobija korekciju nakon najave prelaska matične države Hrvatske na strategiju sporazumevanja sa Bunjevcima, koju je obnarodovao Predsednik Hrvatske dr I. Josipović u intervjuu novosadskom „Dnevniku“ na novu 2012. godinu. Znaci prelaska sa strategije konflikta na strategiju konkurencije zapažaju se u delovanju institucija Hrvata-Bunjevaca u Vojvodini iako je teško poverovati da je neposredni prelazak na strategiju sporazumevanja izvodljiv, osim kao taktični korak „ispipavanja“ sklonosti pojedinih struja u bunjevačkom korpusu.

Aktuelna zbivanja oko BNS sažimaju i artikulišu bitne aspekte društvenih odnosa, konflikta i konkurencije, sporazumevanja i kooperacije, u nacionalnom korpusu Bunjevaca. Personae dramatis ovih odnosa su bunjevačke političke stranke i nekoliko NVO (BM, UG „Bunjevačko kolo“ iz Sombora i nekoliko udruženja grupa građana formiranih prilikom izbora drugog sastava BNS 2010. godine).

Politička arena bunjevačkog korpusa dobila je oblik tokom priprema za izbor BNS u junu 2010. godine. Tada, vodeća Bunjevačka stranka Vojvodine (BSV) (osnivač i predsednik B. Francišković) ušla je u predizbornu koaliciju sa Bunjevačkom maticom, KUD „Bunjevka“ iz Subotice i Udruženjem građana „Bunjevačko kolo“ iz Sombora, na osnovu sporazumevanja i kooperacije sa pomenute tri NVO. Iz ovog sporazuma nastala je lista „Sad i uvek samo Bunjevci“ predvođena S. Kujundžić Ostojić, koja je na izborima za BNS 2010. godine osvojila relativnu većinu (9 od ukupno 23 mandata ili 39,13%). BSV je na gradskom nivou na izborima za skupštinu grada Subotice osvojila jedan odbornički mandat, na osnovu kojeg je B.Francišković izabran za podpredsednika gradske skupštine u okviru koalicije predvođene Demokratskom strankom (u koaliciji je participirala takođe DSHV predvođena Petrom Kuntićem). U kasnijim intrabunjevačkim odnosima,

BSV nije pokazala dovoljnu konkurentsku snagu, pogotovo u periodu narastanja konflikta oko sprovođenja sporazuma o saradnju svih frakcija BNS iz juna 2011. godine (razlog slabljenja BSV bila je loša odluka o izlasku na druge političke izbore sa Ursom, pre svega, a onda bolest i smrt njenog predsednika, kao i nesnalaženje prvog novoizabranog predsednika).

Uoči izbora za BNS, obnovljena je registracija Saveza bačkih Bunjevaca sa M. Bajićem kao osnivačem i predsednikom (osnovana je 2007. godine). Obnavljanje registracije ove stranke bilo je motivisano interesom za ulazak izborne liste „Bunjevačka narodna koalicija“ (Bunjevačka narodna lista – B. Pokornić, Savez bačkih Bunjevaca – M. Bajić, Bunjevci za Bunjevce – N. Babić) sa M. Bajićem kao istaknutim govornikom koalicije, u BNS kao ključni demokratski organ bunjevačke nacionalne manjine, koji kontroliše znatna finansijska sredstva i utiče na delovanje BIC-a i svih bunjevačkih NVO. (Zainteresovanost M. Bajića za bunjevački korpus javila se 2003. godine prilikom elektorskog izbora prvog saziva BNS kada je u BNS ušao direktno, bez skupljanja potpisa, jer je bio republički poslanik.) Bajić je, inače, pre SBB osnovao Narodnu demokratsku stranku Vojvodine s kojom je učestvovao na izborima i između 2000. i 2008. godine u Skupštini SRJ i APV bio poslanik. Političko delovanje SBB se oslanja na strategiju konkurencije i konflikta, kako na gradskom, makro nivou (kritika odluka gradske skupštine, i sl., što je izraz delovanja M. Bajića kao pripadnika i člana PO SPO), tako i na bunjevačkom mikro nivou, što se manifestovalo prilikom nekoliko „ratova saopštenjima“ sa strankama i političkim funkcionerima Hrvata-Bunjevaca, ali i sa intraetničkim, bunjevačkim oponentima (BSV i njenim predsednikom A. Matkovićem, sa Glavnim odborom BM i njenim predsednikom I. Sedlakom). Političko iskustvo stečeno kroz dugu karijeru profesionalnog političara i sklonost strategiji konflikta i konkurencije uz podršku koalicionih partnera iz SPO (u poslednje vreme i iz DS), doprineli su nastojanjima da SBB preuzme

ulogu hegemonu u političkim odnosima bunjevačkog korpusa, što je izazvalo otpor i aktuelno zaoštavanje intraetničkog konflikta u ovom korpusu. Dramatičnu manifestaciju unutrašnjih konflikata u bunjevačkom korpusu predstavlja nedavni poziv M. Bajića, predsednika SBB, na nacionalnu „čistku BNS“¹³.

Uoči poslednjih opštih izbora u Srbiji 2012. godine osnovana je, uz pomoć DSS, Bunjevačka stranka sa predsednikom S.Evetovićem. Ova stranka je na izborima ostvarila jedan mandat u gradskoj skupštini Subotice. Računajući sa tim mandatom i sa mandatom aktuelnog predsednika BNS B.Pokornićem, koji je izabran na listi SPS, M.Bajić je predložio formiranje odborničkog kluba „Bunjevci zajedno“, s kojim je mogao ostvariti veću kontrolu nad odlučivanjem i resursima gradske skupštine. Ovaj neuspeh izazvao je „rat saopštenjima“ kojim je iniciran kasniji (aktuelni) konflikt u BNS.

NVO u bunjevačkom korpusu obuhvata Bunjevačku maticu, kao krovnu kulturnu organizaciju koja neguje nacionalni identitet Bunjevaca, nekoliko kulturnih centara (u Subotici, Bajmoku), udruženja građana „Bunjevačko kolo“ u Somboru, „Bunjevci“ u Novom Sadu, u Svetozaru Miletiću, Kulturno umetnička društva „Bunjevka“ i „Aleksandrovo“ u Subotici, ... Neke od ovih nevladinih organizacija imaju odnose sporazumevanja i kooperacije sa političkim strankama (UG „Bunjevačko kolo“ iz Sombora podržalo je BSV na izborima 2012. godine i ima jedan mandat u opštinskoj skupštini Sombora). Bunjevačka matica je imala koalicioni kooperativni odnos sa BSV prilikom priprema i realizacije učešća liste „Sad i uvek samo Bunjevci“ na izborima za BNS, dok je na opštim izborima 2012. godine uspostavila sporazumni odnos sa Ligom socijaldemokrata Vojvodine (LSV) (u vreme pasivizacije BSV). Ovaj poslednji odnos BM sa LSV M.Bajić je uzeo za razlog osporavanja važnosti sporazuma o jedinstvu BNS, što je dovelo do aktuelne krize u delovanju tog organa kulturne autonomije Bunjevaca.

Poslednji sukob M. Bajića sa delom BNS nastavak je dubljih idejnih razmimoilaženja među Bunjercima u pogledu izvorišta njihovog nacionalnog identiteta (hrvatsko poreklo, srpsko poreklo promenjeno prihvatanjem katoličanstva, odakle insistiranje na tome da su Bunjevci Srbi-katolici, odnosno, autohtoni bunjevački identitet Bunjevaca, koji korenove vuče od antičkih Buna¹⁴ i iz vremena nakon doseljavanja u Bačku u 17 veku). Stanovište M. Bajića pokazuje sklonost drugoj, srpsko-katoličkoj teoriji porekla Bunjevaca. Njegov kritički odnos prema dve ostale teorije usmeren je prvenstveno protiv autohtone teorije porekla Bunjevaca. Iz njegove izjave o mogućnostima saradnje SBB sa delom pripadnika hrvatsko-bunjevačke orijentacije u DSHV, može se zaključiti da on ne odbacuje strategiju sporazumevanja sa Hrvatima¹⁵.

Konflikt u BNS između SBB M. Bajića i koalicije okupljene oko BM, izražava dublju razliku između prosrpske i autohtone koncepcije identiteta Bunjevaca. Taj se konflikt ispoljava u konkurenciji oko pravca oblikovanja nacionalnog identiteta Bunjevaca, odnosno oko ideološke osnove nacionalno-političke mobilizacije bunjevačkog korpusa. Neočekivani uspeh koalicije „Sad i uvijek samo Bunjevci“, zasnovane na autohtonoj koncepciji bunjevačkog identiteta, izazvao je reagovanje obe ekstra-nacionalne orijentacije (prohrvatske i prosrpske), dovodeći do, takođe neočekivane, moguće sinhronizacije negiranja autohtone orijentacije nacionalnog razvoja Bunjevaca od strane državotvorno utemeljenih struja u njihovom etničkom korpusu¹⁶.

Zaključak

Iz svega dosada rečenog, mogu se izvesti dva zaključka važna za razumevanje aktuelne situacije u odnosima Bunjevaca i Hrvata u Srbiji.

1) To su dva nacionalno različito orijentisana korpusa, dve orijentacije u budućem razvoju, ali podjednako **ugrožene** od demografskog i etničkog izumiranja. Već vekovni konflikt u ovom etničkom korpusu glavna je

barijera/ prepreka i opasnost za njihov opstanak. Posledica tog konflikta je odnos sijamskih blizanaca koji mogu opstati ako se razviju kao dve nacije, bez spoljašnjih nasilnih intervencija. Uzajamno priznanje zajedničkih kulturnih, istorijskih, simboličkih elemenata etničkog identiteta kao i priznanje razlika, elemenata nacionalnog identiteta po kojima se Bunjevci i Hrvati razlikuju (svega što je u prošlosti podelilo bunjevački etnicitet u pogledu porekla, autohtone kulture) pretpostavka su popuštanja napetosti i relaksacije u odnosima, uzajamnog priznavanja i uvažavanja Bunjevaca i Hrvata u Srbiji.

2) Demokratska solucija konflikta Bunjevaca i Hrvata-Bunjevaca zahteva proces napredovanja kroz četiri etape društveno-političkih, nacionalnih odnosa, a ne nasilno ukidanje slabijeg nacionalnog korpusa, što nije održivo rešenje, kako pokazuje slučaj bačkih Bunjevaca nakon 1945. godine.

Demokratsko rešenje zahteva razvoj odnosa sporazumevanja i kooperacije, prvo unutar bunjevačkog nacionalnog korpusa. No, takav prelaz ne može se postići bez "iživljavanja" odnosa konkurencije, bez kojih nacionalna baza Bunjevaca ne može razviti demokratske sposobnosti, otkloniti opasnost konfliktnog upravljanja institucijama, koje treba da obezbede kompetentan, stručni, naučni, umetnički kadar sposoban da stvori održivu institucionalnu strukturu koja je neophodna za nacionalni razvoj Bunjevaca. Konkurencija na mikro nivou, između bunjevačkih političkih stranaka i NVO (društava, udruženja) potrebna je za ubrzavanje afirmacije stvaralaca, projekata, menadžmenta. Konkurencija na tom nivou moguća je ako se obezbedi demokratska (pravilima obezbeđena) kontrola politički, konfliktno nametnutog monopola na bilo kojoj tački društvenih odnosa u bunjevačkom korpusu. Takva barijera stvaranju monopola unutar konkurencije može da bude Bunjevačka matica, ekipirana za takav zadatak (organizovanje foruma svih subjekata demokratskog razvoja bunjevačkog korpusa).

Kada je reč o prelasku sa odnosa konflikta na odnose konkurencije i, u daljoj perspektivi, na sporazumevanje i kooperaciju između Bunjevaca i Hrvata, bilo bi pogrešno kada bi se naprečac pristupilo primeni strategije uspostavljanja i razvijanja odnosa kooperacije između ova dva nacionalna korpusa etničkih Bunjevaca. Uslov je obezbeđivanje nacionalne ravnopravnosti a to nije moguće ako se bunjevački korpus ne dovede u stanje odgovarajuće kadrovske, i svake druge, ekipiranosti. Paralelni razvoj Bunjevaca i Hrvata prvenstveno u severnoj Bačkoj (ali i u prekograničnom pojasu u Mađarskoj), putem konkurencije i sporazumevanja gde je to realan i održiv interes njihovih institucija, kreativnih projekata, itd. (bez monopolskog sprečavanja i prisiljavanja, sa ili bez oslonca na državnu intervenciju), neophodni su kao indikator prevladavanja konflikta koji ugrožava opstanak Bunjevaca kao etniciteta na raskrsnici između obnove i nestanka.

Reference

Antunović, I. (1882), *Razprava o podunavskih Bunjevcih i Šokcih*, URL: <http://archive.org/details/razpravaopoduna00antugoog>

Bara, Mario (2007), *Đilasova komisija i sudbina bačkih Hrvata*, PRO TEMPORE, Zagreb, godina 4, broj 4. str. 47.

Bartolini, S. (1999/2000), *Collusion, Competition and Democracy*, Part I/II, *Journal of Theoretical Politics*, 11.4 (1999), 435-470., Part II, 12,1 (2000), 33-65.

Bidermann, H.I. (1893), *O etnografiji Dalmacije*, 2-go izdanje, Zadar: Pečatnja Ivana Woditzke

DOBOS Balázs – TÓTH Ágnes: *A magyarországi bunyevácokról* (Szakértői összefoglaló)

URL: <http://www.bunyevac.hu/contra.php> (pristup 27.03.2013)

Đurić, Ćurčić, Kicošev, URL: <http://www.rastko.rs/istorija/srbi-balkan/djuric-curcic-kicosev-vojvodina.html>)

Feher, I. (1993), *Utolso percben*, Budapest: Kossuth KÖNYVKIADÓ
http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/Magyarorszagi_nemzetisegek_kotetei/Az_utolso_percben/index.htm)

Fine, John V.A. (2009), *When Ethnicity did not Matter in the Balkans, A Study of Identity of Pre-Nationalist Croatia, Dalmatia and Slavonia in the Medieval and Early Modern Periods*, The University of Michigan Press.

Mandić, D. (1973), *Croats and Serbs, two old and different nations*, Chicago: Knjižnica Hrvatske revije

Mandić, M. (2009), *Buni, Bunievci, Bunjevci*, Subotica: Bunjevačka matica

Marković, dr Saša (2010), *Politički život Bunjevaca u Državi SHS/ Jugoslaviji od 1918.do 1941. godine*, Subotica: BIC

Mužić, I. (2010), *Vlasi u starijoj hrvatskoj historiografiji*, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika

Raič, A. (2012), *Uzdržavanje od nacionalnog izjašnjavanja: Bunjevci i Hrvati*, *Rič Bunjevačke matice*, 2012, br. 67-74. Subotica: Bunjevačka Matica

Raič, A. (2012), *Bunjevci u rezultatima popisa stanovništva 2011. godine*, *Bunjevačke novine*, br. 90, 2012, str. 19-20. Subotica: BIC

Šarić, Marko (2007), *Predmoderne etnije u Lici i Krbavi prema popisu iz 1712./14. godine*, *IDENTITET LIKE: Korijeni i razvitak*, knjiga I, str. 326-384.

Unyi, B. (1947), Istorija Šokaca, Bunjevaca i franjevaca, Budimpešta: Mađarsko bratstvo (reprint Bunjevačka matica: Subotica)

Weaver, Eric Beckett (2011), Hungarian views of the Bunjevci in Habsburg times and the inter-war period, *Balkanica* 2011, br. 42, str. 77-115

Zuber, C.I., (2012), Ethnic party competition beyond the segmented market, *Nationalities Papers. The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol. 40. Nr. 6., pp.927-944.

Žigmanov, T. (2010), *Osvajanje slobode*, Subotica: HAD .

Beleške

¹ Prema popisu stanovništva Srbije 2011. godine ukupan broj Bunjevaca je 16706 osoba a Hrvata 57900 osoba. U navedenom ukupnom broju Hrvata, udeo osoba sa bunjevačkim poreklom može se rekonstruisati na bazi podataka o Hrvatima u dve opštine – Subotica i Sombor - koje su kolevka Bunjevaca (ovde je naseljeno **94,38%** svih Bunjevaca u Srbiji). U subotičkoj opštini 2011. godine popisano je 14151 a u somborskoj 4207 Hrvata. Od navedenih cifara u opštini Sombor se može odbiti broj Hrvata-Šokaca nastanjenih u seoskim naseljima (čine 91%). Ostatak od 379 osoba su Bunjevci od kojih se, po proceni, polovina izjašnjavaju kao Hrvati tj. 190 osoba; ne računajući osobe šokačkog porekla u gradu Somboru, ukupan broj Hrvata-Bunjevaca u toj opštini ne premaša ukupno 4018 osoba. U Subotici u ukupnom broju Hrvata, osim onih bunjevačkog porekla, nalaze se Hrvati hrvatskog porekla (doseljeni iz Hrvatske i BiH ili potomci mađarizovanih Bunjevaca koji su posle 1921. godine optirali iz mađarske u hrvatsku nacionalnost, videti Đurić, **KicOšev...**). Naša je procena da udeo ove poslednje kategorije Hrvata u ukupnom broju Hrvata popisanih 2011. godine dostiže oko 5800 osoba odakle se može izvesti da broj Hrvata-Bunjevaca u subotičkoj opštini dostiže 8350 osoba. Ukupno u subotičkoj i somborskoj opštini broj Hrvata-Bunjevaca može se proceniti da dostiže 12368 osoba (ovaj broj se može povećati za Hrvate-Bunjevce koji žive

van pomenute dve opštine čime se dobija ukupan broj od 15615 ovih osoba u Srbiji). Metod izračunavanja videti u Raič, A. (2013), *Otkrivanje Bunjevaca*, str. 120-123. (u pripremi)

² Priznanjem 2009. godine Bunjevci su dobili pravni subjektivitet. O postojanju ovog etniciteta u Vojvodini postoje ranije informacije zabeležene u zvaničnim državnim dokumentima. Na osnovu popisa stanovništva 1981. godine, u Statističkom biltenu APV, broj 101. iz 1982. godine, Bunjevci su navedeni kao posebna etnička kategorija (ukupno je u SAPV popisano 9755 Bunjevaca). Kao politički legalizovana etnička grupa Bunjevci se javljaju u popisu stanovništva 1991. godine, ukupno 21434 u Srbiji (Stanovništvo prema nacionalnom sastavu, knjiga 1.). Zahvaljujući priznanju od strane Vlade Srbije pod predsednikom Mirkom Marjanovićem (vreme vladavine Slobodana Miloševića), Bunjencima je 2003. godine omogućeno konstituisanje sopstvenog Nacionalnog saveta nacionalne manjine Bunjevaca, od kada počinje njihova nacionalno-politička obnova i konstituisanje.

³ Zapisnik iz Gradiške (Kobaša?), o poslednjoj velikoj seobi iz 1686. godine, stanovništva Bosne, Hercegovine i Dalmacije u Austrijsku monarhiju, daje statistički pregled iseljeničkih kontingenata po katoličkim župama uključujući broj pokrštenih muhamedanaca i pravoslavnih u katoličanstvo.

⁴ Pojava nacionalne apstinencije među Bunjencima i Hrvatima u Srbiji analizirana je u studiji A. Raič (2012), *Rič Bunjevačke Matice*, br. 67-74.

⁵ „Rat saopštenjima“ između stranačko-politički inspirisanih frakcija u Bunjevačkom nacionalnom savetu (BNS) u nekoliko navrata je unosio zabunu i izazvao kolebanje u bunjevačkom korpusu, posebno u skupini Bunjevaca neodlučnih u svojoj autohtono-bunjevačkoj orijentaciji. To se pokazalo u relativno većoj apstinenciji pripadnika bunjevačkog korpusa od nacionalnog izjašnjavanja u popisu stanovništva 2011. godine (A.Raič, *Bunjevačke novine*, br. 90, 2012.). Antihrvatski orijentisana (prosrpska) frakcija u BNS, odbijajući etničko-kulturnu i nacionalnu komunikaciju sa Hrvatima-Bunjencima, pribegavajući pritisku na članove BNS, koji nastoje ostvariti takvu komunikaciju i olakšati prelaz kategorije nacionalno neformiranih Bunjevaca, „usnulih Hrvata“, iz etape moratorijuma u fazu punog prihvatanja nacionalno-

bunjevačkog identiteta (prema Jean Phinney), jedan je od faktora pomenutog kolebanja i apstinencije. - Izjašnjavanje Bunjevaca kao neodlučnih pripadnika nacionalne manjine Bunjevaca, kao još uvek administrativno kategorizovanih Hrvata iz vremena 1945. godine, manifestuje se u utilitarnom pribavljanju hrvatskih dokumenata (domovnice-državljanstva i putovnice-pasoša) korisnih za putovanje van Srbije (posebno je znatan broj Bunjevaca koristio mogućnost dvojnog državljanstva do ulaska Srbije u belu šengensku listu država). Ovaj čin nominalnog prihvatanja hrvatskog državljanstva, nije istovremeno i „izdaja“ bunjevaštva, kako to tumače pristalice pomenute antihrvatske frakcije u BNS. (Trebalo imati u vidu i nacionalni interes Hrvatske za hrvatizaciju bačkih Bunjevaca čemu je praksa dodeljivanja hrvatskog državljanstva nesumnjivo namenjena. Tome aspektu utilitarnog ponašanja Bunjevaca subjekti bunjevačke nacionalne obnove posle 1990. godine nisu obraćali odgovarajuću pažnju.) Neslaganje o ovom pitanju dovelo je do otvorenog konflikta u BNS koji je kulminirao u martu 2013. godine. Ovaj konflikt motivisan je nastojanjem antihrvatske frakcije BNS da uspostavi ulogu hegemonu nad odlučivanjem u BNS i u predstavljanju Bunjevaca pred srpskom državom. U krajnjem ishodu, ovaj konflikt samo ubrzava disoluciju, rascep u bunjevačkom etničkom korpusu, otežavajući proces nacionalne integracije i sazrevanja Bunjevaca kao posebne nacionalne manjine i demokratskog subjekta u Srbiji.

⁶ Weaver pokazuje promenljivi odnos mađarske državne elite prema Bunjencima od uspostavljanja moderne mađarske nacionalne države nakon 1848. godine, do posle Drugog svetskog rata. Takva varijacija odnosa nacionalne države prema Bunjencima može se konstatovati i u Srbiji.

⁷ Obnavljanje Bunjevaca kao posebne nacionalne manjine u Srbiji, promotori hrvatskog nacionalnog interesa u Vojvodini nastoje diskreditovati karakterišući taj postupak vlade Mirka Marjanovića kao „antihrvatski projekt stvaranja umjetne memorandumske nacije“ (aluzija na Memorandum SANU koji se tumači kao ideološka osnova projekta nacionalne rekonstrukcije prethodne Jugoslavije svojstvenog konzervativnim snagama Miloševićeve Srbije). Videti T. Žigmanov (2010), Osvajanje slobode, Subotica: HAD.

⁸ Izjava B. Tadića predsednika Republike Srbije prilikom posete hrvatskog predsednika dr I. Josipovića u Bačkom Monoštoru „kako mu manjina koja se zove samo bunjevačka nije poznata kao važan faktor u nacionalnim zajednicama Vojvodine. Oni po Ustavu imaju pravo formirati se kao nacionalna zajednica, kao manjina, međutim on je u Bačkom Monoštoru rekao kako takvu delegaciju neće primiti u službeni posjet dok je on predsjednik.“ (prema Mati Matariću). 21.03.2011 08:09 - Razgovor s dvojicom potpisnika Otvorenog pisma iz Sombora, Razdijeljena grana treba spoznati istinu, „Hrvatska riječ“, URL: <http://www.hrvatskarijec.rs/vest/30/Razdijeljena-grana-treba-spoznati-istinu/> (pristup 29.03.2013.)

⁹ Predsednik Mađarske akademije nauka (MTA) Palinkas Jozsef obavestio je 12. maja 2009. godine Miju Muića, predsednika „Udruženja preživelih Bunjevaca“ iz Baje, pokretača narodne inicijative Bunjevaca u Mađarskoj 2006. godine, za dobijanje statusa nacionalne manjine u toj zemlji, o razlozima koji takav status ne omogućuju. (O bunjevačkom jeziku ne može se govoriti, lokalni govori Bunjevaca se razlikuju, i bliski su srskom i hrvatskom jeziku, ... a vokabular je, ustvari, hrvatski . Ako prihvatimo, da nacionalna pripadnost zavisi od toga, za šta govornici nekog dijaletka sebe smatraju... u tome ne vidimo razlog za dobijanje statusa samostalne nacionalne manjine.). U osnovi tog obaveštenja je izveštaj eksperata za pitanja nacionalnih manjina Tóth Ágnes i Dobos Balázs-a. Tóth Ágnes iz MTA Instituta za istraživanje etničko-nacionalnih manjina, izjavila je da, nije samo sociološko i jezičko, nego i političko pitanje, koga država priznaje (tekint) kao manjinu. Prema objašnjenju dr Tóth priznavanje neke etničke grupe za nacionalnu manjinu mnogo zavisi od toga, "kakav je pristup državotvorne elite prema nacionalnosti" ("milyen az államhatalmi elit nemzetiség-felfogása"), i kako se mađarska vlada odnosi prema domovini odgovarajućeg etnikuma. Ova istoričarka je rekla, da će otvaranje pitanja priznavanja Bunjevaca biti u vezi sa odnosima Hrvatske i Mađarske, koji su posle raspada Jugoslavije bolji nego srpsko-mađarski odnosi. (Otuda sklonost mađarske državotvorne elite hrvatskom pristupu – koji Bunjevce smatra subetničkom skupinom hrvatskog naroda, a ne srpskom pristupu - gde je Bunjevcima priznat status nacionalne manjine.) Videti: http://www.bunjevac.hu/contra.php#_ftn1

¹⁰ Na osnovu koncepcije S. Bartolinija, C.I. Zuber, daje slučaj ugnježdene (nested) konkurencije mađarskih političkih stranaka u Vojvodini.

¹¹ Tomislav Žigmanov, direktor Zavoda za kulturu Hrvata Vojvodine, je 2008. godine problematizovao položaj hrvatske nacionalne manjine u Vojvodini. „(Srbi u Hrvatskoj) imaju matičnu državu koja pokazuje veću senzitivnost za Srbe u rasejanju. ... Istodobno, Hrvati u Vojvodini nikada nisu bili predmetom takvog interesa hrvatske države,... Znači, imate jednu obespravljenu zajednicu koja ima određenih problema, koja ukazuje da se, osobito od 2003. godine, tj. nakon ubojstva (premijera Z. Đinđića, A.R.), kada se revitaliziraju određene matrice prije svega ona o izgradnji tzv. bunjevačke nacionalne zajednice, koja ima za cilj da podrije na simboličkom planu hrvatski identitet ili mogućnost konstituiranja hrvatske nacionalne zajednice, ... – to sam rekao i mogu vam reći da nije ni malo lagodno biti u toj poziciji kritički tematizirati vanjsku politiku Republike Hrvatske kada je u pitanju hrvatska zajednica u Srbiji, ... Moja osnovna teza da, kada je u pitanju hrvatska manjina u Vojvodini, Hrvatska nema razvijenu, konzistentnu vanjsku politiku, čega je onda posljedica da se ad hoc pristupa problemima, da se mijenjaju rješenja, da su pojedina rješenja neprikladna, da čak budemo objekti nekih neokolonijalnih kodova ... Sve do 2006. godine ni jedan visoki predstavnik Republike Hrvatske kada je dolazio u Srbiju nije rekao da i Hrvati u Vojvodini imaju neku vrstu problema. To je prvi put uradio predsjednik Stjepan Mesić kada je bio s predsjednikom Tadićem u Karađorđevu, kada su neki procesi izgradnje, uz obilatu pomoć države i resursa države, bunjevačkog, kao, naroda, poprimile dramatske oblike i kada je taj proces ne samo favoriziran nego su bile postavljene ozbiljne administrativne zapreke da se hrvatskoj manjini omogući ostvarivanje nekih prava. Prije svega se to ticalo prava na obrazovanje... – (Takođe odnos prema Hrvatima u Srbiji nailazi na odsustvo političke volje) tu prije svega mislim na nositelje političke moći u Srbiji koji, niti su senzitivni niti dovoljno kompetentni niti su spremni da hrvatskoj manjini daju mogućnosti da se ona i konstitucionalno, organizacijski uspostavi kako bi mogla ostvarivati svoja prava poradi zaštite i očuvanja svojega identiteta. ... (Hrvati u Srbiji nisu vidljivi u medijskom prostoru)... mi smo očekivali i naša su očekivanja bila vjerovatno realna da hrvatska država tu može nešto uraditi, da budemo vidljiviji i da integracija naša u srbijansko društvo bude učinkovitija. Ali, i tu smo naišli na veliko

nerazumijevanje, ne samo od predstavnika vlasti, nego imate činjenicu, da, recimo, hrvatski državni mediji, kada je bio susret Tadića i Mesića ili Sanadera i Koštunice, od četiri činjenice koje su hrvatske bile, ... dopisnik hrvatskog državnog medija ... samo je jedno pogodio!... To je ispod dostojanstva minimalnog korektnog odnosa spram, pazite, ne drugih, nego vlastitog. Sintagma koja to najbolje pogađa, a ja sam je često koristio u javnosti, glasi ovako: «Hrvati u Vojvodini imaju status siromašnog rođaka!» Oni su trpljena činjenica, njih se pomalo stidimo, ne znamo što ćemo s njim, naši su... i tako dalje i tako dalje. Na žalost, pazite, ponavljam: - to javno tematizirati, nosi velike probleme: ja sam ranije surađivao s hrvatskim medijima, a kada sam počeo ovakve stvari govoriti, od jednom je sve prestalo. --- Medijacentar, Beograd, 05. februar 2008. Panel: Odnosi Hrvatske i Srbije i pretpostavke za dobrosusedske odnose.

¹² Komentarišući prijem delegacije Nacionalnog saveta bunjevačke nacionalne manjine, 12. jula 2011. godine, u Skupštini Republike Srbije od strane predsjednice Skupštine dr Slavice Đukić Dejanović, dr Slaven Bačić, predsjednik Nacionalnog vijeća hrvatske nacionalne manjine u Republici Srbiji, ocenio je taj susret kao "primjer da iza projekta stvaranja umjetnog bunjevačkog naroda stoji Republika Srbija sa svojim najjeminentnijim institucijama", da je "očigledno da se na toj liniji nastavlja ranija politika koju je započeo Slobodan Milošević. Poseban element te politike je institucionalizacija Bunjevaca kao zasebnog naroda što je naglašeno kroz standardizaciju bunjevačkog ikavskog govora, koji se pretvarajući u poseban jezik, nastoji rashrvatiti". Hrvatska riječ broj 434 od 15 srpnja - jula 2011. g, strana 6.

¹³ Glavne tvrdnje Bajićevog poziva na čistku u BNS saopštenog na konferenciji za štampu u sedištvu SBB 14/03/2013: „Oni koji su u Nacionalnom **savetu** Bunjevaca, a imaju hrvatska dokumenta i izjasnili su se kao Hrvati, da napuste nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine... postoje ljudi koji su ušli u Bunjevački nacionalni savet u nameri da utiču da se bunjevački nacionalni savet pripoji hrvatskom, a Bunjevci pripoje Hrvatima i postanu poput Šokaca danas.“ Celinu izjave M. Bajića videti na URL:

<http://www.subotica.info/2013/03/14/bajic-trazi-cistku-u-savetu-bunjevaca> -- Ovaj krešćendo jednog od bunjevačkih profesionalnih političara sa najdužim stažom u Vojvodini i snažnim političkim vezama sa SPO, samo je dovršavanje konflikta „radikala“ i „umerenih“ u BNS, koji je prvo poluvreme imao u konfliktnom delovanju BNS prvog saziva i tokom prve godine aktuelnog saziva do 2011. godine. Izgledalo je da je unutar BNS potpisivanjem sporazuma 25. juna pomenute godine, postignuto jedinstvo dvaju idejno-političkih orijentacija u BNS. Međutim, pokazalo se da potpisnici tog sporazuma, predvodnici dve liste u „Bunjevačkoj narodnoj koaliciji“ (M.Bajić i B.Pokorniće) nisu odustali od svojih težnji uspostavljanja hegemonije nad svim učesnicima BNS. Pomenuti Bajićev zahtev, baziran na podršci Ministarstva pravde i lokalne uprave (rešenjem o nelegalnosti odluke većine u BNS o sprovođenju Sporazuma o kadrovskoj rotaciji iz 2011. godine, nasuprot osporavanju važnosti tog sporazume od strane koalicije Bajić-Pokorniće), izbacuje u žarište sukoba dublje idejno-političke aspekte nacionalnog razvoja Bunjevaca (prvenstveno odnos prema Hrvatima-Bunjevcima, problemu šire nacionalne obnove celokupnog etničkog korpusa, uključujući i pomenutu kategoriju Bunjevaca sa dvojnim identitetom, „uspavanih Hrvata“). Objašnjavanje ovog iskakanja radikalističke struje u BNS iz sporazuma, lukrativnim motivima (kontrola finansijski interesantnog BIC-a, mogućnošću davanja prvenstva nacionalno-politički neutralnim projektima folklornih manifestacija u odlučivanju BNS, projektima tzv. „etnobiznisa“), nije dovoljno za razumevanje uzroka i posledica aktuelnog konflikta u BNS.

¹⁴ Mandić, Mijo (2009), *Buni, Bunjevci, Bunjevci*, Subotica: Bunjevačka Matica.

¹⁵ Bajić je, reagujući na gledišta M. Groznice na „konferenciji za štampu u prostorijama Hrvatskog nacionalnog vijeća koja je za cilj imala predstavljanje kampanje pred popis stanovništva“ izneo stav da „Ima u DSHV-u i ljudi koji shvataju da nam samo zajednički rad može doneti dobrobit, a ne pokušaji aktuelne rukovodeće garniture kojoj je izgleda najbitnije da se bavi problemima Bunjevaca i da svu svoju energiju troši na gašenje ove Ustavom priznate nacionalne manjine“ (Saopštenje SBB „Tražićemo zabranu DSHV-a“ iz 2011.

godine, URL: <http://www.subotica.info/2011/07/28/mirko-bajic-trazicemo-zabranu-dshv> (pristup 30.03.2013).

¹⁶ Oспорavanje sa obe strane – hrvatske i srpske – manifestovano je kroz reagovanja povodom nastojanja BNS da obezbedi standardizaciju bunjevačkog govora i njegovu legalizaciju u Srbiji kao posebnog jezika – bunjevačke ikavice. Nastojanja BNS da obezbedi standardizaciju bunjevačkog govora okarakterisano je od strane dr S. Bačića, predsednika Hrvatskog nacionalnog vijeća u Srbiji, kao rashvaćenje ikavice („kroz standardizaciju bunjevačkog ikavskog govora, koji se pretvarajući u poseban jezik, nastoji rashrvatiti“). Nasuprot tome, srpska nacionalna orijentacija isto nastojanje BNS karakteriše kao „rasparčavanje srpskog jezika“. Sa simpozijuma, koji je organizovao Pokret za obnovu srbistike i Vlada Republike Srpske Krajine na temu „Srpsko pitanje i srbistika“, poteklo je saopštenje o rasparčavanju srpskog jezika, u kojem se tvrdi: „Најављено је да ће се Буњевачки национални савет залагати да упозна свет о живом буњевачком језику... То што намерава Буњевачки национални савет је фалсификат над фалсификатима и видећемо, да ли ће Европска унија свој углед уништити - залажући се за прихватање фалсификата у филологији. Наиме, језик којим говоре Буњевци у Војводини је српски језик. Буњевачко српско племе се користи једним наречјем српског језика које се зове ИКАВСКО...“. 20 март 2011. http://www.vidovdan.org/index.php?option=com_content&view=article&id=23741:2012-01-25-20-50-08&catid=48:vesti&Itemid=103

*Poglavlje “Nacionalna fragmentacija etničkih Bunjevaca” (sa endnotama) izostavljeno je iz saopštenja podnetog u Budimpešti.

*U više nastavaka ova studija je objavljivana u glasilu “Rič Bunjevačke Matice”, Subotica

Saopštenje Aleksandar Raič, Suzana Kujundžić Ostojić "Bunjevci and Croats in Serbia : Problem of Democratic Solution of an Ignored Ethnic Conflict" podneto je na međunarodnoj konferenciji: Institute for Cultural Relations Policy Budapest "National Question in Central Europe", International Conference, 22-24.03.2013.

Institucionalni okvir razvoja etničke zajednice Bunjevaca u zajednicu bunjevačke nacionalne manjine u Srbiji

Problem o kojem je ovde reč je razvoj Bunjevaca od etničke u nacionalnu zajednicu*.

Udruženja građana (nevladine organizacije, civilno društvo) su čuvari i modernizatori etničkog identiteta, i razvoja elemenata nacionalnog identiteta Bunjevaca. Ustanove koje osniva država većinske nacije, su dualne, nastoje da usklade tok etničkih promena manjinskih zajednica sa zahtevima socijalizacije njihovih pripadnika u jedinstvenu kulturu većinske nacije. Iz pomenute razlike identiteta etničke i nacionalne zajednice Bunjevaca, kao nacionalne manjine u Srbiji, proizlazi potencijalna napetost u odnosima udruženja građana i ustanova. Oba ova oblika organizovanja bunjevačke zajednice su neophodni i njihov konkurentni odnos (a ne stvaranje konfliktnog, uzajamno isključivog odnosa) uslov je napredovanja bunjevačkog korpusa od etničke zajednice u nacionalnu zajednicu jednog manjinskog naroda u Srbiji (takođe i u Mađarskoj).

Složenost odnosa etničkog i nacionalnog razvoja Bunjevaca može se razumeti na primeru Hrvata bunjevačkog porekla u Srbiji. Hrvati imaju kod nas svoja udruženja građana kao oblike povezivanja etničkih Bunjevaca ali su ona istovremeno pod snažnim hrvatskim nacionalnim uticajem. Ta udruženja su integrisana u institucionalni okvir podržavan od hrvatske države (finansijski ali i organizaciono, od niza ustanova koje se finansiraju iz Hrvatske, iz Katoličke crkve, iz hrvatskih iseljeničkih organizacija). (Ova podrška je legalizovana sporazumom o nacionalnim manjinama Srbije i Hrvatske.) Otuda se u nominalno hrvatskim udruženjima, a sa bunjevačkim etničkim članstvom, koja bi po prirodi stvari

morala doprinositi razvoju bunjevačkog etničkog identiteta, odvija proces njihove nacionalne transformacije, razvoja hrvatskog nacionalnog identiteta. (Pitanje je koliko kod hrvatskih udruženja ima okrenutosti ka integraciji u zajednicu većinske, srpske nacije.)

Iz ovog primera zapaža se priroda problema koji prati i razvoj bunjevačke etničke zajednice. Bunjevci imaju, kao svoju poželjnu domovinu, srpsku političku (nacionalnu) zajednicu, čija država nastoji da ih integriše u zajedničku javnu (državnu) srpsku nacionalnu kulturu. Sistem nacionalnih saveta u osnovi tome služi. Kod Bunjevaca, koji su etnička zajednica bez sopstvene nacionalne države, institucionalni okvir nacionalne transformacije je srpska država. Iz Smitove mape elemenata nacionalnog identiteta, vidimo da se Bunjevci integrišu u srpski nacionalni institucionalni okvir u sferi ekonomije (podele rada) i prava (prava i obaveza). Bez mogućnosti ravnopravnog integrisanja u ovaj okvir, bunjevačka etnička zajednica ne bi mogla da se razvija u pravcu nacionalne zajednice. Imajući to u vidu, zapažamo kako se ovaj proces odvija sa mnoštvom trenja, ignorisanja od strane državne administracije (nema Bunjevaca u administraciji, na važnim pozicijama upravljačkog sloja, itd.). U toj važnoj egzistencijalnoj sferi nacionalne identifikacije Bunjevaca, razvojne šanse su ograničene, prvenstveno zbog nesklonosti srpskih zakonodavaca da u politički sistem uvedu predstavnike nacionalnih manjina (manjinska kvota u skupštini, u državnim organima, itd.), ali i zbog nerazvijenosti demokratske baze bunjevačkog korpusa (nema strukture bazične demokratije, lokalnih konferencija, foruma kao surrogata parlamentarizma). Političke stranke kod Bunjevaca su izvedene iz inicijativa interesnih ad hoc skupina građana (manje iz skupina istomišljenika u ideološkom smislu), kako je to, uostalom, i kod drugih manjina pa i kod većinske zajednice.

Ovde su date napomene samo o nekim aspektima problema koji se nazire u institucionalnom okviru razvoja bunjevačke etničke zajednice u

modernu zajednicu nacionalne manjine u Srbiji (slično bi se postavilo i kod Bunjevaca kad bi izborili status nacionalne manjine u Mađarskoj). Razumevanje ovog problema zahteva razjašnjenje odnosa etničkog i nacionalnog identiteta Bunjevaca.

Iz priložene Smitove tabele elemenata etničkog i nacionalnog identiteta proizlazi zaključak da udruženja građana, prvenstveno Bunjevačka matica, neguju atribute etničke zajednice, a atributi koje ova zajednica ne poseduje, pripadaju području delatnosti „vladinih organizacija“, ustanova organizovanih od strane BNS (BIC, Zavod za kulturu, obrazovni centar, itd.). Problem je u tome što Bunjevci nemaju glavni atribut nacionalne zajednice – svoju nacionalnu državu. Oni su jedva izvojevali status nacionalne manjine, „sustanara“ države srpske nacije. (Hrvati bunjevačkog porekla imaju Hrvatsku, nacionalnu državu Hrvata i njene institucije javne i zajedničke nacionalne kulture – Maticu hrvatsku, obrazovni, umetnički, naučni sistem Hrvatske, hrvatsku Katoličku crkvu). Bunjevci se, kao i sve nacionalne manjine, uključuju u zajedničku podelu rada-ekonomiju, u zajednički pravni sistem, u obrazovni sistem većinske nacije, kao građani Srbije. Ovi sistemi namenjeni su održavanju i razvoju elemenata nacionalnog identiteta srpske nacije (ako se to gubi iz vida, dobijamo ponašanje koje ignoriše „prirodnu“ asimilaciju Bunjevaca u srpsko kulturno okruženje.) Za Bunjevce, kao pripadnike nacionalne manjine izvedene iz njihove etničke zajednice (etnije), srpska država pruža uslove značajne za modernizaciju elemenata njihovog etničkog identiteta (kultura, obrazovanje, informisanje, javna upotreba jezika). Upravo ti elementi, sa „doziranom delokrugom“ realizacije, mogu biti područje ustanova koje formira srpska država. To je normalna situacija svojstvena demokratskim nacionalnim državama.

U sferi kulture, kao elementu etničkog ali i nacionalnog identiteta Bunjevaca, odvijaju se glavni procesi za koje je neophodno uspostavljanje odgovarajućeg institucionalnog okvira. U sferi javne i zajedničke kulture

sve institucije pod mentorstvom države većinske nacije, deluju kao faktor socijalizacije pripadnika nacije (uključujući i pripadnike svih etničkih zajednica koji uživaju jednaka prava kao građani). Dakle, ustanove koje osniva BNS kao (para)državni organ Srbije, imaju ulogu integracije manjina u nacionalnu zajednicu većinskog naroda. Ako ne bi postojale institucije izvorno izvedene i demokratski kontrolisane od etničke zajednice Bunjevaca, kakva su udruženja građana, i ako se delovanje tih institucija ne bi prostiralo i u oblast bunjevačke javne kulture (informisanje!), javio bi se problem opstanka i razvoja elemenata nacionalnog identiteta Bunjevaca (njihov identitet kao nacionalne manjine).

Značaj udruženja građana, kao oblika ostvarivanja etničke povezanosti Bunjevaca, proističe takođe iz njihove funkcije negovanja osećanja solidarnosti. To osećanje toj zajednici pruža svojstvo političke zajednice. Na osnovu osećanja solidarnosti značajnih delova populacije, bunjevačka etnička zajednica postaje sposobna za zaštitu od podriivanja od strane „petih kolona“ zainteresovanih za svojatanje Bunjevaca. Osećanje solidarnosti stvara se iz negovanja atributa političke zajednice, držanja zajedničkih vrednosti i moralnih principa, upražnjavanja uzajamnog poštovanja i uvažavanja, kritičkog procenjivanja ponašanja, učenja na greškama i pružanja prilike svima da preuzimaju odgovornost pred zajednicama sa kojima se pojedini „ja“ identifikuju. Solidarnost, kompaktnost uverenja i ponašanja orijentisanog zajedničkim ciljevima i interesima, koje doprinosi osećanju kohezivne nacije, je „ono što nadahnjuje veru u zajednički etnicitet“ (M.Weber). Kad se osvrnemo na zbivanja u bunjevačkoj političkoj zajednici (ona se koncentrišu u funkcionisanju BNS), zapažamo narušavanje solidarnosti, strančarenje (čak sedam izbornih listi na izborima za BNS 2010. godine), što je pokolebalo veru u zajednički etnicitet Bunjevaca. Time se, u velikoj meri, objašnjava brojčano smanjivanje bunjevačkog korpusa na popisu stanovništva 2011. godine (apstinencija od nacionalnog izjašnjavanja).

Iza političke zajednice (nacionalne manjine pravno definisane kao konzumenta prava poverenih u nadležnost BNS) mora se videti etnička zajednica čiji identitet definiše i unutaretnička solidarnost. Kad se ti odnosi poremete, potkopavaju se etnički temelji razvoja nacionalne zajednice Bunjevaca.

Zaključak: Neophodna su i udruženja građana i državne ustanove u sferi javne kulture Bunjevaca. Neophodno je održavanje i razvoj sistema bunjevačkih udruženja građana, uključujući njihov savez, kao demokratski forum sposoban za kristalizaciju nacionalnog interesa i za usmeravanje političke nadgradnje. Neophodno je i delovanje ustanova tešnje povezanih sa državnim sistemom (BNS i njegove ustanove). Konkurencija ove dve institucionalne sfere bunjevačkog etničkog korpusa je neizbežna ali je pogubno izazivanje njihovog antagonizma na bazi stranačke fragmentacije i etnobiznisa.

Reference

Smit, Antoni, D. (2010), Nacionalni identitet, Beograd: Knjižara Krug
Bilig, Majkl (2009), Banalni nacionalizam, Beograd : Knjižara Krug

Etnički i nacionalni identitet (A.D.Smit, 2010.)	
<p>Etnički identitet – sindrom elemenata identiteta čija kompletnost približava idealnom tipu <i>etničke zajednice ili etnije</i> -> istorijske kulturne zajednice sa osećanjem zajedničkog identiteta</p>	<p>Nacionalni identitet – kulturna i politička spona, ujedinjujući u jednu <i>političku (nacionalnu) zajednicu ili naciju</i> sve one koji imaju istu istorijsku kulturu i domovinu (str. 29-31) dvosmislena moć nacionalnog identiteta i nacionalizma (str. 35-36)</p>
<p>1-Kolektivno vlastito ime → <i>Bunjevci</i></p>	
<p>2-Mit o zajedničkim precima / poreklu - > Funkcija samoidentifikacije (Ko smo?)</p>	<p>2-Zajednički mitovi i istorijska sećanja -> Funkcija društvene spona: zajedničke vrednosti, simboli i tradicija – spomenici, ceremonije</p>
<p>3-Zajednička istorijska sećanja -> oko jezgara nesumnjivo potvrđenih događaja (političko utemeljenje, oslobođenje, ustanak, seoba, izbor alternative), privrženost određenoj teritoriji-domovini</p>	
<p>4-Jedan ili više diferencirajućih elemenata zajedničke kulture -> objektivni atributi (čiji subjektivni značaj raste i opada a s tim i sveukupno osećanje etniciteta): jezik, vera, običaji, pigmentacija Kolektivni kulturni identitet ne odnosi se na jednoobraznost tokom generacija, već na osećanje kontinuiteta iz generacije u generaciju..., na njihova zajednička sećanja o ranijim događajima i razdobljima u istoriji, kao i na predstave koje svaka generacija ima o kolektivnoj sudbini populacije i njene kulture (str.46)</p>	<p>3-Zajednička masovna, javna kultura -> Funkcija socijalizacije pripadnika nacije: sistem obrazovanja – homogena kultura; proces samodefinisanja i lociranja pojedinačnih “ja” kroz prizmu kulture; Funkcije kod <i>manjinskih zajednica</i>: odbrana manjinskih kultura, spasavanje “izgubljenih” istorija i književnosti, nadahnjivanje kulturnih preporoda, razrešavanje “identitetske krize”, legitimisanje zajednice i društvene solidarnosti, nadahnjivanje otpora tiraniji, ideal narodne suverenosti i kolektivne mobilizacije, motivisanje privrednog razvoja oslonjenog na sopstvene snage</p>
<p>5-Povezanost s određenom “domovinom” -> mit o “riki Buni”, Hercegovina</p>	<p>1-Istorijska teritorija, odnosno domovina (Bajski, bunjevački trougao) -> <i>Teritorijalna funkcija</i>: društveni prostor života i rada, lociranje zajednice u vremenu i prostoru, objekti duhovnog i istorijskog hodočašća, jedinstvenost “moralne geografije”</p>

Bunjevci između asimilacije i nacionalne zajednice

<p>6-Osećanje solidarnosti kod značajnih delova populacije -> Politička zajednica ono što nadahnjuje veru u zajednički etnicitet (M.Weber), osećanje kohezivne nacije; kristalizacija etniciteta pod uticajem sukoba antagonistički uparenih etnija-velikih sila</p>	
	<p>4-Zajednička zakonska prava i dužnosti pripadnika nacije -> Politička funkcija: podupire državu i njene organe, odnosno njihove prepolitičke ekvivalente u nacijama koje nemaju sopstvenu državu; legitimisanje pravnih institucija, društvenog poretka i solidarnosti</p>
	<p>5-Zajednička ekonomija, s teritorijalnom mobilnošću pripadnika nacije -> Ekonomska funkcija: kontrola teritorijalnih reursa, uključujući radnu snagu, jedinstvena podela rada, mobilnost dobara i radne snage, raspodela resursa među pripadnicima zajednice</p>
<p>Etničkim zajednicama nedostaje nekoliko atributa nacije. Ne moraju nastanjivati "svoju" teritorijalnu domovinu. Kultura im ne mora biti javna ili zajednička svim pripadnicima. Ne moraju očitovati .. zajedničku podelu rada ili ekonomsko jedinstvo. Ne moraju posedovati ni zajedničke zakonike sa zajedničkim pravima i dužnostima za sve (str. 68).</p>	<p>1, 4 i 5 – spoljašnje funkcije nacionalnog identiteta; 2, 3 – unutrašnje funkcije identiteta</p>

3-Savrimeni položaj Bunjevaca (Bila knjiga)

Savremeni društveno-ekonomski položaj i razvoj Bunjevaca

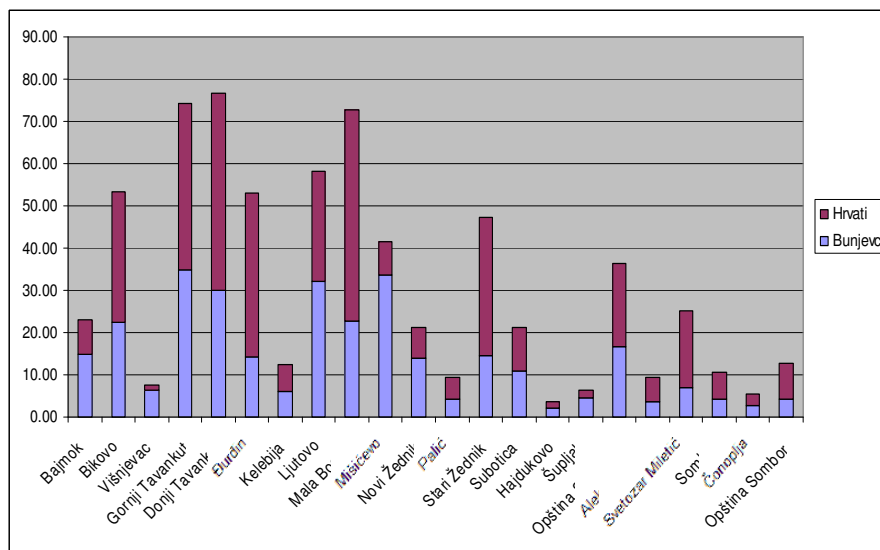
Pristup empirijskom istraživanju bunjevačkog pitanja

Većina manjinskih etničkih skupina u Mađarskoj i Vojvodini zahvaćene su depopulacijom. To je proces koji karakteriše celokupnu populaciju Srbije i Vojvodine, ali ne u istom stepenu kada je reč o pojedinim regionima i etnicitetima. Studija Feher Ištvana „U poslednjem minutu“, na primeru Mađarske, pokazuje povezanost procesa nominalne depopulacije manjinskih etničkih skupina sa njihovom „prirodnom“ asimilacijom u dominirajuću državotvornu naciju. To je glavna sadržina manjinskih etničkih pitanja, kakvo je i Bunjevačko pitanje, koje u ovom ogledu nastojim da razjasnim. No, kako sledeće analize pokazuju, zapažaju se razlike u domašajima i brzini depopulacionih procesa kod pojedinih etničkih i nacionalnih skupina. Za Bunjevce i bunjevačke Hrvate su značajna pitanja: (1) kako njihova depopulacija teče u poređenju sa drugim etnicitetima, i (2) koji od dva etnička modaliteta Bunjevaca, i zašto, su manje ili više otporni prema depopulaciji?

U ovom ogledu reč je o Bunjevačkom pitanju kao problemu ukupnog stanovništva Bajskog trokuta sa očuvanim etničkim identitetom Bunjevaca. Sadašnji različiti nacionalni identiteti ovog stanovništva su ideološko-politička nadgradnja koju su tokom 19. i 20. veka stvarale i još stvaraju nacionalne mađarske, hrvatske i srpske državotvorne elite, a etnički identitet Bunjevaca je najmanje dva veka stariji. Iz tog ugla

posmatrajući, naredne konkretne empirijske analize uzimaju za predmet uzorak dvadeset naselja iz subotičke i somborske opštine sa najmanje 30 osoba koje su se na poslednjem popisu stanovništva Srbije 2002. godine izjasnile kao Bunjevci. Na grafikonu 1. predstavljena su ova naselja sa procentualnom zastupljenošću Bunjevaca i Hrvata. Uzorkom naselja nisu obuhvaćeni grad Novi Sad sa 229 evidentiranih Bunjevaca, ni grad Beograd, u kojem su evidentirana 183 Bunjevca. Analizom su obuhvaćeni samo Bunjevci nastanjeni na vojvođanskom delu Bajskog trokuta kao tradicionalnog zavičaja ove etničke zajednice.

Grafikon 1 – Bunjevci i bunjevački Hrvati – zastupljenost u ukupnom stanovništvu 20 naselja i opštinama Subotica i Sombor, u procentima, 2002 godine

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002. Stanovništvo. Nacionalna ili etnička pripadnost, Podaci po naseljima, knj. 1. Beograd, februar 2003. ISBN 86-84433-00-9

Koliko mogu biti verodostojni zaključci o celini stanovništva bunjevačkog etničkog porekla na osnovu ovako izabranog uzorka

naselja? Podaci pokazuju da 20 ovih naselja obuhvataju 99,29% Bunjevaca i 83,43% Hrvata iz popisa stanovništva subotičke i somborske opštine 2002. godine. Procenat obuhvaćenih Hrvata je u subotičkoj opštini 99,77% a u somborskoj 49,79%. U somborskoj opštini, osim bunjevačkih Hrvata, kojih je u četiri obuhvaćena naselja 4.036 osoba, znatan je udeo šokačkih Hrvata koji, zajedno sa bunjevačkim Hrvatima, čine po popisu, 8.106 osoba. Ako se ukupno popisano stanovništvo bunjevačkih Hrvata u somborskoj opštini svede na broj utvrđen u četiri navedena naselja, obuhvat Hrvata bunjevačkog etničkog porekla dostiže 99,82%. Reprezentativnost uzorka 20 naselja je, dakle, nesumnjiva: na osnovu podataka iz ovih naselja se može pouzdano zaključivati o vojvođanskim Bunjercima i bunjevačkim Hrvatima nastanjenim na severu Bačke.

Demografski profil vojvođanskih Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata

Analiza demografskog profila stanovništva bunjevačkog etničkog porekla - Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata, potvrđuje da se njihov život u većini tradicionalnih bunjevačkih naselja vojvođanskog dela Bajskog trokuta, u poslednjih pet decenija, odvija u sumornoj perspektivi smanjivanja i starenja stanovništva. Prosečna godišnja stopa rasta ukupnog stanovništva u 15 od 20 posmatranih naselja u periodu 1948. do 2002. godine je negativna: ukupno stanovništvo se smanjuje od 0,36 do 1,06 posto godišnje. Povećanje ukupnog stanovništva zapaža se samo u većim gradovima (Subotica, Sombor) i u nekoliko manjih naselja (Palić, Hajdukovo, Aleksa Šantić) u kojima Bunjevci i bunjevački Hrvati čine neznatni udeo stanovništva (2% do 4%). Posmatrajući indeks starenja stanovništva (odnos starijih od 65 godina prema mlađim od 15 godina) samo pet naselja su demografski vitalna (indeks starenja manji od 1) – Bikovo, Donji Tavankut, Đurđin, Kelebija i Subotica. Prosečna starost

stanovništva u analiziranim naseljima je oko 41 godine, s tim da je ova starost niža u velikim gradskim naseljima. Oba pokazatelja starenja stanovništva su nepovoljniji u naseljima somborske opštine.

Navedeni nepovoljni proces depopulacije i starenja stanovništva naselja u kojima se odvija život Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata povezan je sa urbanizacijom i nestankom salašarskog načina života, karakterističnog za Bunjevce od 17-tog do polovine prošlog veka. Druga okolnost značajna za depopulaciju je turbulentno mehaničko kretanje stanovništva u Vojvodini posle 1945. godine.

U posmatranih 20 naselja tokom poslednjih 50 godina doseljeno je preko 45% (44,33% Tabela 2a) njihovog sadašnjeg stanovništva. U šest naselja doseljeno stanovništvo čini preko 50% čak do 70% (Palić). Doseljavanje do 1960. godine (uključuje kolonizaciju posle 1945. godine) doprinelo je u subotičkoj opštini formiranju 6,09% a u somborskoj 8,91% stanovništva iz 2002. godine u naseljima značajnim za demografiju Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata. Ovaj relativno mali udeo stanovništva naseljenog u periodu 1948-1960. godine posledica je odseljavanja mlađih naraštaja tog stanovništva u gradove, van pomenute dve opštine, iz Vojvodine, pa i iz Srbije. Poslednji talas migracija između 1991. i 2002. godine doprineo je formiranju oko 17% sadašnjeg stanovništva 20 posmatranih naselja.

Detaljnija analiza migracija stanovništva popisanog 2002. godine u posmatranih dvadeset naselja subotičke i somborske opštine (Tabela 2a), pokazuje da autohtono stanovništvo, osobe koje od rođenja stanuju u istom mestu, obuhvataju 56% ukupnog stanovništva i da dodatnih 13% čine osobe doseljene u naselje sa područja iste opštine. Doseljavanje osoba iz naselja iste opštine, uglavnom u vezi sa urbanizacijom autohtonog stanovništva, zahvatilo je dvadeset posmatranih naselja,

Tabela 2a - Poreklo i vreme migracija stanovništva, stanje 2002 godine

	20 bunjevačkih naselja ukupno	%	Odnos-indeks prema Vojvodini
Ukupno stanovništvo 2002 godine	199614	100	
Doseljavanje iz:			
Od rođenja stanuje u istom mestu	111132	55.67	104.86
Doseljeno u naselje sa područja iste opštine	26212	13.13	149.96
Druge opštine iste republike-pokrajine	24942	12.50	98.30
Druge republike-pokrajine	6967	3.49	50.99
Bivših republika SFRJ	29541	14.80	82.56
Ostalih zemalja	707	0.35	79.36
Nepoznato	113	0.06	25.06
Vreme doseljavanja:			
Ukupno doseljeni	88482	100.00	
1940 i pre	1388	1.57	116.75
1941-1945	2126	2.40	90.85
1946-1960	12769	14.43	80.24
1961-1970	14135	15.98	98.22
1971-1980	13757	15.55	103.12
1981-1990	11183	12.64	95.47
1991-2002	28623	32.35	93.29
Nepoznato	4501	5.09	110.65

važnih za život i razvoj Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata severne Bačke, u značajno većem stepenu nego većinu vojvođanskog stanovništva (u poređenju sa vojvođanskim prosekom indeks je 150). Iz podataka Tabele 2a se nazire da se ovaj proces naglašenije odvijao u periodu 1971-1980. godine. Iz ovog podatka proističe da se migracije, koje uspostavljaju kontakt autohtonog stanovništva sa doseljenim stanovništvom različitih kulturnih i etničkih karakteristika, odnose na 44% sadašnjeg stanovništva posmatranih naselja. Kakvi kulturno-etnički efekti na

zajednice Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata severne Bačke se mogu nazreti iz podataka o migracijama stanovništva od nastanka Vojvodine?

Poslednji talas migracija, izazvan posledicama rata posle 1991. godine, doprineo je, u posmatраниh dvadeset naselja, formiranju blizu 20% njihovog aktuelnog stanovništva. Iz bivših republika SFRJ (prvenstveno Hrvatske i Bosne i Hercegovine) doseljeno je 15% ukupnog stanovništva što predstavlja trećinu osoba koje su uopšte doseljene u posmatrana naselja s tim da je uticaj ovih migracija za 17% ispod vojvođanskog proseka. Doseljavanja iz druge republike-pokrajine (Crne Gore kao druge republike SRJ ili iz AP Kosova i Metohije) obuhvataju 3,5% ukupnog stanovništva ovih naselja s tim da uticaj ovog pravca doseljavanja ne prelazi 50% onoga koji je zabeležen kao vojvođanski prosek.

Posmatrajući dinamiku doseljavanja posle 1940. godine, zapaža se da je ona bila najintenzivnija u periodu 1941-1945 godine (tada je doseljavano prosečno godišnje 4,8% ukupnog doseljenog stanovništva posmatраниh naselja iz 2002. godine). Intenzitet doseljavanja se, od vremena kolonizacije iz perioda 1945-1960. (doseljavano prosečno 2,89% godišnje), smanjivao (1961-1970. prosečno godišnje doseljavanih 1,6%, 1971-1980. prosečno godišnje 1,56%, 1981-1990. prosečno godišnje 1,26% ukupno doseljenih), da bi se u periodu 1991-2002. godine prosek godišnjeg doseljavanja popeo na 2,7% ukupno doseljenog stanovništva. Osim u periodu 1971-1980. godine (indeks u poređenju sa Vojvodinom 103), intenzitet doseljavanja u posmatраниh dvadeset naselja je bio ispod vojvođanskog proseka.

U kakvom se odnosu analizirane demografske promene nalaze sa etničkim sastavom stanovništva posmatраниh 20 naselja? Rezultati analize korelacije (Pearsonovi koeficijenti), otkrivaju snagu i pravac povezanosti glavnih etniciteta koji čine etničko-nacionalnu strukturu zajednice u kojoj se odvija život Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata u

Vojvodini. Najsnažniju uzajamnu pozitivnu korelaciju konstatujemo između Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata (sa porastom udela Bunjevaca raste takođe udeo Hrvata u ukupnom stanovništvu naselja, i obrnuto, koeficijent korelacije $r=0,677$ uz $p<0,001$). Između rasporeda Bunjevaca i Mađara i obrnuto, može se konstatovati relativno snažna negativna korelacija ($r=-0,584$ uz $p<0,001$) a između bunjevačkih Hrvata i Srba i obrnuto ($r=-0,511$ uz $p<0,005$) i Hrvata i Mađara i obrnuto ($r=-0,510$ uz $p<0,005$) takođe snažna negativna korelacija. Test korelacije sa Ostalim etnicitetima nisu statistički pouzdani. Ovako utvrđene korelacije upućuju samo na snagu i pravac povezanosti nastanjenosti posmatranih etniciteta ali ne i na kvalitativna svojstva tih povezanosti (to zahteva posebno produbljeno istraživanje).

Test korelacije omogućuje pouzdano zaključivanje o povezanosti posmatranih etniciteta sa nekim od navedenih demografskih pokazatelja za 20 naselja važnih za život i razvoj Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata. Zastupljenost Bunjevaca u ukupnom stanovništvu naselja nalazi se u osrednje snažnoj negativnoj korelaciji sa godišnjom stopom rasta stanovništva ($r=-0,476$ uz $p<0,005$), drugim rečima, što je udeo Bunjevaca u stanovništvu naselja veći, tim je negativna godišnja stopa rasta tj. stopa opadanja ukupnog stanovništva naselja veća. Bunjevci doprinose ubrzavanju depopulacije u naseljima u kojima žive. Isto se može reći za Hrvate ali je taj doprinos usporavanju depopulacije posredan, putem smanjivanja indeksa starenja ($r=-0,562$ uz $p<0,001$). Srbi u analiziranim naseljima povezani su sa rastućim stopama depopulacije, o čemu svedoči snažna pozitivna korelacija njihovog udela u ukupnom stanovništvu posmatranih naselja sa indeksom starenja ($r=0,566$ uz $p<0,001$). Udeo pripadnika ostalih etniciteta u ukupnom stanovništvu naselja u kojima žive zajedno sa Bunjevcima i bunjevačkim Hrvatima, takođe je povezan sa smanjivanjem depopulacije posredstvom osrednje snažne negativne korelacije sa indeksom starenja ($r=-0,488$ uz $p<0,005$). Udeo Mađžara u stanovništvu posmatranih 20 naselja se ne

može dovesti u odnos korelacije sa demografskim procesima od uticaja na Bunjevce i bunjevačke Hrvate.

Kada je reč o povezanosti etničkog sastava stanovništva 20 analiziranih naselja i migracija stanovništva tokom poslednjih 50 godina, zapaža se osrednje snažna negativna korelacija između udela Bunjevaca i indeksa doseljavanja u pomenuta naselja u periodima 1948. do 2002. godine ($r=-0,495$ uz $p<0,005$) i u periodu poslednjih velikih migracija stanovništva 1991. i 2002. godine ($r=-0,528$ uz $p<0,005$). Drugim rečima, što je udeo Bunjevaca u naseljima veći, tim je indeks doseljavanja manji i obrnuto, u naseljima sa manjim udelom Bunjevaca doseljavanja su više izražena. Kod bunjevačkih Hrvata, njihova veća zastupljenost u naseljima nalazi se u srednje snažnoj pozitivnoj korelaciji sa procentom autohtonog stanovništva (žive u naselju od rođenja, $r=0,485$ uz $p<0,005$) kao i srednje snažnoj negativnoj korelaciji sa procentom stanovništva doseljenog u poslednjem talasu migracija ($r=-0,526$ uz $p<0,005$) kao i istoj takvoj negativnoj korelaciji sa indeksom (brzinom) doseljavanja između 1981. i 1991. ($r=-0,475$) i između 1991. i 2002. godine ($r=-0,510$). Ovi rezultati analize korelacije ukazuju na statičnost i otpornost autohtonog stanovništva bunjevačkih Hrvata prema doseljavanju stanovništva iz drugih sredina. Imajući u vidu podatak o snažnoj pozitivnoj korelaciji udela Srba u ukupnom stanovništvu posmatranih 20 naselja sa procentom doseljenog stanovništva u periodu 1948. do 1960. godine ($r=0,665$ uz $p<0,001$), može se konstatovati veća otpornost naselja sa bunjevačkim Hrvatima, u poređenju sa naseljima sa Bunjercima, prema doseljavanju srpskog stanovništva.

Detaljnija analiza povezanosti relativnog udela etničkih skupina u ukupnom stanovništvu na demografske promene u 20 naselja sa bunjevačkim stanovništvom, izvršena je primenom metoda višestruke linearne regresije. Procenjujući prediktivnu vrednost (pouzdanost predviđanja) udela Bunjevaca, bunjevačkih Hrvata, Srba i ostalih

etniciteta u ukupnom stanovništvu ovih naselja (Mađare je statistički postupak formiranja modela povezanosti prediktorskih i kriterijskih varijabli izostavio), konstatovano je da se takva predviđanja mogu vršiti u odnosu na tri demografska pokazatelja. Prvo, na indeks starenja stanovništva ovih naselja pozitivan, povećavajući uticaj se može predvideti ako u ukupnom stanovništvu raste udeo Bunjevaca (beta koeficijent $B=0,296$) i Srba ($B=0,416$) a smanjivanje tog koeficijenta ako u stanovništvu raste udeo Hrvata ($B=-0,400$) i Ostalih etniciteta ($B=-0,373$). Drugo, na udeo doseljenih u periodu 1946. do 1960. godine u naseljima sa bunjevačkim stanovništvom, negativan, smanjujući uticaj može se predvideti ako u stanovništvu naselja raste udeo Bunjevaca ($B=-0,221$) i Ostalih etniciteta ($B=-0,192$) a pozitivan, povećavajući uticaj ako u stanovništvu raste udeo Hrvata ($B=0,473$) i Srba ($B=0,806$). Treće, na indeks (brzinu) doseljavanja u periodu 1991. do 2002. godine u naselja sa bunjevačkim stanovništvom, negativan, smanjujući uticaj može se predvideti ako u stanovništvu naselja raste udeo Bunjevaca ($B=-0,401$), Hrvata ($B=-0,538$) i Srba ($B=-0,155$) a pozitivan, povećavajući uticaj ako u stanovništvu raste udeo Ostalih etniciteta ($B=0,547$).

Prethodna analiza je statistički pouzdana i ona objašnjava 57% varijabiliteta tri statistički izdvojena pokazatelja demografskih procesa u stanovništvu 20 naselja od značaja za život i razvoj vojvođanskih Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata.

Iz prethodnih razmatranja naziru se odgovori na oba istraživačka pitanja postavljena u uvodu: (1) depopulacija bunjevačkog stanovništva u Vojvodini je nesumnjiva i odvija se u povezanosti sa demografskim procesom drugih etniciteta, posebno Srba, i (2) oba etnička modaliteta bunjevačkog stanovništva suočena su sa zajedničkim generatorima depopulacije.

Obrazovni profil vojvođanskih Bunjevaca

Obrazovni profil vojvođanskih Bunjevaca, prema popisu stanovništva Srbije 2002. godine, je u velikom neskladu sa neophodnostima savremenog društva znanja na kojem se temelji uspeh pripadnika svake etničke skupine na tržištu rada i u konkurenciji kreativnosti u svim područjima društvene prakse, uključujući posebno nauku, komunikacije (medije) i kontrolu političke i ekonomske moći. Podaci upozoravaju na zaostajanje vojvođanskih Bunjevaca u pogledu nivoa školskog obrazovanja za većinom drugih etniciteta ove Pokrajine, s izuzetkom Mađara, koji su u sličnom položaju.

Osnovno obrazovanje je kod Bunjevaca nadprosečno zastupljeno (28%), kao i kod vojvođanskih Mađara (29,84%); za Vojvodinu je prosek stanovništva sa ovim najnižim nivoom školskog obrazovanja 24,89%. Čak 23% Bunjevaca je sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem (4 do 7 razreda osnovne škole); to je znatno iznad proseka ove obrazovne kategorije u Vojvodini (14,37%). U ovoj poslednjoj obrazovnoj kategoriji vojvođanski Hrvati su u povoljnijem položaju (samo 18,55%). Bunjevci su u nepovoljnijem položaju i u obrazovnoj kategoriji srednje obrazovanog stanovništva: ima ih tog nivoa školske spreme 38,66% nasuprot vojvođanskom proseku od 43,93%. U poređenju sa većinskim srpskim stanovništvom (46,6%) Vojvodine Bunjevci, slično kao i Mađari (37,29%), znatno zaostaju. Bunjevci se orijentišu na školovanje u stručnim školama u dvogodišnjem i trogodišnjem trajanju (18,63%). Karakteristično je da su najmanje od svih posmatranih etničkih i nacionalnih skupina Vojvodine Bunjevci orijentisani prema školovanju u gimnazijama (2%). Bunjevci takođe zaostaju u školovanju u srednjim stručnim školama (17,31%). Najnepovoljniji je položaj Bunjevaca u pogledu školovanja na nivou višeg (2,97%) i visokog obrazovanja (2,62%); u ovom poslednjem zaostaju za svim drugim etničkim i nacionalnim skupinama vojvođanskog stanovništva (prosek za

Vojvodinu je 5,18%). Školovanje studenata bunjevačkog etničkog porekla u univerzitetskim centrima izvan Vojvodine, prvenstveno u Zagrebu, jedan je od uzroka „odliva mozgova“ koji se izražava u pomenutom zaostajanju Bunjevaca u pogledu stanovništva najvišeg nivoa obrazovanja. Tomislav Žigmanov u studiji Hrvati u Vojvodini danas navodi da se „tijekom petnaestak godina na neki od fakulteta u Hrvatskoj upisalo više od 350 mladih Hrvata iz Vojvodine. Međutim, problem u svezi sa školovanjem na fakultetima u Hrvatskoj je u tome što se relativno mali broj njih vratio u Vojvodinu“ (URL: <http://www.zkvh.org.rs/index.php/batina/hrvati-danas/6-hrvati-u-vojvodini-danas?start=6>)

Tabela 2b – Obrazovni profil vojvođanskih Bunjevaca 2002 godine

	Srbi	Bunjevci	Hrvati	Mađari	Jugoslaveni
Nepismeni	2.64	1.13	2.35	1.13	0.94
Bez školske spreme i sa 1-3 razreda osn. škole	3.71	3.40	4.04	4.09	2.42
Sa 4-7 razreda osnovne škole	12.29	23.11	18.88	21.06	8.28
Osnovno obrazovanje	23.40	28.00	26.37	29.84	26.68
Stručne škole i 2 i 3god trajanju	16.90	18.63	16.97	17.58	19.24
Srednje stručne škole	24.10	17.31	18.29	15.50	24.91
Srednje usmereno obrazovanje	0.72	0.44	0.67	0.70	0.84
Škole za specijalizaciju	0.32	0.29	0.35	0.37	0.32
Gimnazije	4.56	2.00	3.19	3.14	5.17
Više obrazovanje	4.64	2.97	3.90	3.23	4.58
Visoko obrazovanje	5.71	2.62	4.36	2.91	5.79
Nepoznato	1.00	0.12	0.62	0.43	0.83
Ukupno	100	100	100	100	100

Izvor: Popis stanovništva 2002, knj. 1

Kakav je položaj Bunjevaca, kao komponente etničke strukture Vojvodine, u odnosima uspostavljanja opšteg obrazovnog nivoa ove Pokrajine? Uvid u rezultate analize višestruke linearne regresije

primenjene na podatke popisa stanovništva Vojvodine po nivou obrazovanja iz 2002. godine omogućuje odgovor na ovo pitanje.

Kada je reč o ženskom stanovništvu Vojvodine, bunjevački etnicitet je u pogledu doprinosa opštem nivou obrazovanja ($B=-0,002$), kao i Hrvati ($B=0,016$), u velikom zaostajanju za srpskim stanovništvom ($B=0,735$). Još izrazitije je zaostajanje Bunjevaca ($B=-0,198$) i Hrvata ($B=-0,059$) za većinskim srpskim stanovništvom ($B=0,896$) u determinisanju opšteg nivoa obrazovanja muškog stanovništva Vojvodine. Iako u celini u nezavidnom položaju kao faktor postizanja obrazovne konkurentnosti stanovništva Vojvodine, žensko bunjevačko stanovništvo je uspešnije prilagođeno zahtevima konkurencije na tržištu kvalifikovanog, naučno utemeljenog rada. Nedovoljan obrazovni nivo muškog bunjevačkog stanovništva faktor je zaostajanja i marginalizacije ukupnog bunjevačkog stanovništva u Srbiji.

Društveno-ekonomski profil bunjevačkog stanovništva Vojvodine

Stereotip o vojvodanskim Bunjercima kao “paorskom“ i salašarskom narodu, izgubljenom u nepreglednim bačkim pustarama i oranicama, koji se okuplja na proštenjima i povremeno viđa na vašarima u Subotici, Somboru, Bajmoku, danas je daleko od stvarnosti. Bunjevci i bunjevački Hrvati su danas jedan od najurbanizovanijih etniciteta Srbije. U dvadeset naselja subotičke i somborske opštine, u kojima je koncentrisano 99% Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata, u četiri gradska naselja – Bajmoku, Paliću, Subotici i Somboru – živi i razvija se 84% stanovništva bunjevačkog porekla nastanjenog u Vojvodini. U ostalih 16 naselja, sa pretežno ruralnim obeležjima, stanuje samo 16% pripadnika ovog stanovništva (Tabela 3). Prema rezultatima popisa stanovništva Srbije iz 2002. godine, urbanizacija stanovništva je u Republici ukupno, kao i u Vojvodini, dostizala 56% ; opština Subotica je znatno iznad republičkog

i pokrajinskog proseka urbanizacije (73%), dok je opština Sombor neznatno ispod pomenutih proseka urbanizacije (53%).

Tabela 3 – Urbanizacija stanovništva Srbije 2002

	Ukupno	%	Žene	%
REPUBLIKA SRBIJA	7498001	100	3852071	100
Gradska	4225896	56.36	2205545	57.26
Ostala	3272105	43.64	1646526	42.74
Centralna Srbija	5466009	100	2805021	100
Gradska	3073601	56.23	1604078	57.19
Ostala	2392408	43.77	1200943	42.81
Vojvodina	2031992	100	1047050	100
Gradska	1152295	56.71	601467	57.44
Ostala	879697	43.29	445583	42.56
Subotica svega	148401	100	77321	100
Gradska svega	107726	72.59	56714	73.35
Ostala svega	40675	27.41	20607	26.65
Sombor svega	97263	100	50424	100
Gradska svega	51471	52.92	27004	53.55
Ostala svega	45792	47.08	23420	46.45
20 naselja svega	199614	100	104227	100
Gradska svega	167783	84.05	88139	84.56
Ostala svega	31831	15.95	16088	15.44

Urbanizacija donosi rađanje urbanih socijano-ekonomskih struktura u kojima se gube razgraničenja etničkih zajednica. U takvim okolnostima etnogeneza Bunjevaca je prestala da prevashodno zavisi od seoskih-salašarskih zajednica, koje, na tradicionalan način, neguju svoju kulturu i čuvaju svoj etnički identitet.

Ekonomsko i demografsko iscrpljivanje tradicionalnih ruralnih zajednica, kao posledica agrarno-svojinskih državnih intervencija (agrarna reforma, kolektivizacija, komasacija zemljišta u Vojvodini između 1945. i 1960.) i tehnološko-ekonomskog napretka poljoprivrede, doprinelo je korenitim promenama u ruralnom sektoru bunjevačkog etniciteta u Vojvodini.

Tabela 4 – Poljoprivredno stanovništvo u bunjevačkim naseljima 2002

	Ukupno 20 bunjevačkih naselja	% Odnos-indeks prema Vojvodini	Poseđuju gazdinstvo svoga (a)	Odnos-indeks prema Vojvodini	Ne poseduju domaćinstvo (b) udeo u polj. stan., %		
Ukupno stanovništvo	199614	100		100			
Poljoprivredno stanovništvo svega	14275	7.15	10569	5.29	0.67	25.96	100.00
žensko (*)	6660	46.65	4963	46.96	1.00	25.48	46.96
Aktivno poljoprivredno stanovništvo koje obavlja zanimanje svega	8247	57.77	6187	58.54	0.97	24.98	58.54
žensko	2806	19.66	2099	19.86	0.89	25.20	19.86
individualni poljoprivrednici svega	6519	45.67	5630	53.27	0.97	13.64	53.27
žensko	2367	16.58	1967	18.61	0.88	16.90	18.61
Izdržavano poljoprivredno stanovništvo svega	6028	42.23	4382	41.46	1.05	27.31	41.46
žensko	3854	27.00	2864	27.10	1.09	25.69	27.10
od toga domaćice	1679	11.76	1325	12.54	1.25	21.08	12.54
deca predškolskog uzrasta	995	6.97	655	6.20	1.01	34.17	6.20
učenici osnovne škole	1338	9.37	941	8.90	0.97	29.67	8.90
učenici srednje škole	611	4.28	470	4.45	1.21	23.08	4.45
studenti	219	1.53	164	1.55	1.02	25.11	1.55
ostalo	1186	8.31	827	7.82	0.86	30.27	7.82

(*) Od stavke "žensko" do stavke "ostalo" udeo u poljoprivrednom stanovništvu

Rezultati popisa stanovništva Srbije iz 2002. godine pokazuju (Tabela 4) da u dvadeset bunjevačkih naselja severne Bačke poljoprivredno stanovništvo učestvuje sa svega 7,15%, što je za jednu trećinu manji udeo u ukupnom stanovništvu od vojvođanskog proseka.

U okviru ukupnog poljoprivrednog stanovništva dvadeset bunjevačkih naselja, aktivno poljoprivredno stanovništvo, koje obavlja svoje zanimanje, čini 58%, a individualne poljoprivrednike 46% (razliku od 12% čine poljoprivredni radnici zaposleni kod poslodavaca-poljoprivrednika). U ženskom poljoprivrednom stanovništvu svoje zanimanje obavlja samo 20% u čemu 17% u svojstvu individualnog poljoprivrednika (samo 3% zaposlenih kao poljoprivrednih radnica). Izdržavano poljoprivredno stanovništvo u posmatranim bunjevačkim naseljima iznosi 42% (u ženskom stanovništvu 27%) što je na nivou vojvođanskog proseka. Najbrojnija kategorija izdržavanog poljoprivrednog stanovništva čine domaćice (12%) što je za jednu petinu iznad vojvođanskog proseka. Deca predškolskog uzrasta (7%) i učenici osnovne škole (9%) u ovde posmatranom poljoprivrednom stanovništvu zastupljeni su neznatno ispod vojvođanskog proseka, dok su učenici srednjih škola (4%) i studenti (1,5%) zastupljeni u većem procentu od vojvođanskog proseka (učenika srednjih škola ima više za skoro jednu petinu).

Agrarna struktura, vlasništvo nad zemljištem i posedovanje poljoprivrednog gazdinstva, važni su za razumevanje ruralnih bunjevačkih etničkih zajednica. Na osnovu popisa stanovništva Srbije 2002. godine može se konstatovati da gazdinstvo poseduje 5,29% ukupnog stanovništva dvadeset naselja vojvođanskih Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata, što obuhvata tri četvrtine poljoprivrednog stanovništva ovih naselja, dok jednu četvrtinu (25,69%) čine „bezemljaši“, stanovništvo bez poljoprivrednog gazdinstva. U poređenju sa prosekom Vojvodine, poljoprivredno stanovništvo koje poseduje gazdinstvo u dvadeset posmatranih naselja je znatno manje zastupljeno (na nivou od 67% vojvođanskog proseka).

Realne društvene, potrošačke i demografsko-reproduktivne jedinice etničkih zajednica predstavljaju domaćinstva koja obuhvataju pojedince

ili članove porodice (roditelje bez ili sa decom, pripadnike starijih generacija). Domaćinstva su, osobito u poljoprivrednom stanovništvu, u simbiozi sa gazdinstvom kao svojim proizvođačkim sektorom. Na osnovu rezultata popisa stanovništva Srbije 2002. godine (Tabela 5), može se konstatovati da u dvadeset naselja značajnih za bunjevačku populaciju Vojvodine, ima nešto više od 73 hiljade domaćinstava sa prosečno 2,76 člana po domaćinstvu.

Među svim domaćinstvima, značajan je udeo samačkih domaćinstava (23%), posebno kod poljoprivrednih domaćinstava koja ne poseduju gazdinstvo (25%). Preko 56% ukupnog broja domaćinstava u posmatranim naseljima, čine ona sa dva, tri ili četiri člana. Brojnija domaćinstva, sa preko pet članova, ne prelaze 10% ukupnog broja domaćinstava. U poređenju sa Vojvodinom, za posmatranih dvadeset naselja karakteristična su domaćinstva sa jednim ili dva člana. Za poljoprivredna domaćinstva, koja poseduju gazdinstvo, karakteristična su ona sa tri ili četiri člana s tim da je takva brojnost ovih domaćinstava iznad vojvođanskog proseka. Domaćinstva sa pet i više članova, bilo da poseduju ili ne poseduju domaćinstvo, u pogledu brojnosti svojih članova su ispod vojvođanskog proseka (zaostaju od 15% do 50%). Ovo zaostajanje, depopulacija domaćinstava u naseljima važnim za vojvođanske Bunjevce i bunjevačke Hrvate, još je izrazitije u poređenju sa Centralnom Srbijom (indeks prosečnog broja članova domaćinstava ukupno je na nivou 91,73, poljoprivrednih domaćinstava sa gazdinstvima na nivou 87,56 a onih bez gazdinstava na nivou 97,31).

Tabela 5 - Domaćinstva prema broju članova i posedovanju poljoprivrednog gazdinstva 2002

Domaćinstva prema broju članova	20 naselja, struktura u %				20 naselja prema Vojvodini, indeks		
	Ukupno domaćinstava	Poljoprivredno gazdinstvo			Poljoprivredno gazdinstvo		
Ukupno		Ukupno	poseduju	ne poseduju	Ukupno	poseduju	ne poseduju
sa 1 članom	16787	22.98	15.37	24.91	108.87	106.48	104.87
2	19426	26.60	29.48	25.87	104.40	101.89	107.30
3	7229	9.90	64.15	23.87	50.25	340.45	119.13
4	15116	20.69	21.64	20.45	95.48	105.47	92.42
5	4416	6.05	8.40	5.45	81.35	86.19	83.65
6	1578	2.16	3.58	1.80	67.33	67.08	76.13
7	422	0.58	0.99	0.47	62.23	64.40	68.87
8	144	0.20	0.30	0.17	71.85	73.84	77.39
9	51	0.07	0.11	0.06	64.29	74.30	64.01
10 i više članova	44	0.00	0.00	0.00	66.00	49.78	70.79
Prosečan broj članova	2.76	2.91	2.63	2.85	96.88	94.38	100.29

Iz uvida u brojnost domaćinstava u dvadeset naselja važnih za reprodukciju bunjevačkog stanovništva severne Bačke, naziru se neke od karakteristika porodica kao izvora i osnovnog oslonca demografskog procesa ovog stanovništva. Prostu reprodukciju stanovništva obezbeđuje tek 28% domaćinstava a bezmalo 50% ukupnog broja domaćinstava u posmatраних dvadeset naselja (sa jednim ili dva člana) dospelo je u zonu gubljenja potencijala za sopstvenu demografsku reprodukciju. To su domaćinstva u odumiranju. Detaljnija analiza porodica prema tipu i broju dece u pomenutim naseljima potpunije osvetljava ovu zabrinjavajuću demografsku situaciju vojvođanskih Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata (Tabela 6).

Tabela 6 - Porodice prema tipu, broju dece i ukupnom broju dece mlađe od 25 godina 2002

	20 bunjevačkih naselja, struktura %					20 naselja prema Vojvodini, indeks			
	Ukupno porodica	Ukupno, %	Bračni par sa decom	Majka s decom	Otac s decom	Ukupno indeks	Bračni par sa decom	Majka s decom	Otac s decom
Ukupno	57769		31121	7577	1641		31121	7577	1641
Porodice prema broju dece bez dece	17430	0.30				103.04			
1	19778	0.34	0.44	0.67	0.64	100.09	103.01	94.34	95.11
2	17168	0.30	0.47	0.26	0.26	95.21	96.15	104.78	101.66
3	2197	0.04	0.06	0.03	0.05	86.51	87.00	98.94	93.88
4	277	0.00	0.01	0.00	0.01	76.13	77.74	81.73	65.83
5 i više	136	0.00	0.00	0.00	0.00	86.13	84.58	122.87	63.76
Porodice sa decom mladom od 25 godina	33214	0.57	0.87	0.66	0.69	102.41	102.08	116.04	111.20
Deca mlađa od 25 godina, ukupno i po porodici	53077	1.60	1.65	1.38	1.35	96.27	96.66	97.70	95.38

Popisom stanovništva Srbije 2002, godine u dvadeset naselja važnih za opstatak i razvoj vojvođanskih Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata utvrđeno je postojanje ukupno 57.769 porodica, od čega 30% porodica bez dece, 34% porodica sa jednim detetom i 30% porodica sa dvoje dece. Preostalih 5 do 6% porodica uspele su da podignu tri ili više potomaka. U 57% porodica sa decom konstatovano je da žive potomci mlađi od 25 godina starosti i to u proseku 1,6 dece po porodici (potomci mlađi od 25 godina osamostalili su se u oko 12% anketiranih porodica). Ovi podaci su neznatno iznad vojvođanskog proseka (102,41), kada je reč o zastupljenosti porodica sa decom do 25 godina starosti, a neznatno su ispod vojvođanskog proseka (96,27), kada je reč o prosečnom broju takve dece po porodici.

Analiza tipa porodice u dvadeset posmatranih naselja, pokazuje da u toj sredini, među ukupno 40.339 porodica, preovlađuju porodice bračnih parova sa decom (77,15% slučajeva), ali su konstatovane takođe krnje

porodice majke (18,78%) ili oca (4,07%) sa decom. U poređenju sa vojvođanskim prosekom, u dvadeset relevantnih naselja naglašeno je prisustvo pomenutih krmjih porodica majki sa decom mlađom od 25 godina (indeks 116,04) i otaca sa takvom decom (indeks 111,20).

Malopre analizirane demografske karakteristike domaćinstava i porodica u naseljima važnim za život i razvoj vojvođanskih Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata, mogu se povezati sa položajem pripadnika tog stanovništva u društvenoj podeli rada i na tržištu rada. Iz činjenice da se većina ovog stanovništva preselila u četiri gradska naselja severne Bačke, proizlazi da poljoprivreda i seoska ekonomija ne zadovoljavaju njegova ekonomska i socijalna očekivanja. Šta se, pak, može konstatovati o mogućnostima koje pripadnicima stanovništva bunjevačkog etničkog porekla stoje na raspolaganju u pogledu ekonomske aktivnosti, prvenstveno u četiri gore naznačene gradske sredine u kojima većina traži oslonac svoje ekonomske egzistencije?

Rezultati popisa stanovništva Srbije 2002. godine pokazuju da, u posmatраниh dvadeset naselja, ukupno ekonomski aktivno stanovništvo obuhvata 71.150 osoba ili 35,64% ukupnog stanovništva, u čemu žensko aktivno stanovništvo obuhvata 31.168 osoba ili 30% ukupnog ženskog stanovništva (Tabela 7). U poređenju sa vojvođanskim prosecima, nivo ekonomske aktivnosti ukupnog stanovništva posmatраниh dvadeset naselja saobražen je sa odgovarajućim vojvođanskim prosekom (indeks 103) dok je nivo ekonomske aktivnosti ženskog stanovništva dvostruko viši nego u celini Vojvodine (indeks 211).

Tabela 7 - Aktivno stanovništvo koje obavlja zanimanje prema delatnosti 2002 godine

	20 bunjevačkih naselja		Žene		Odnos-indeks	
	Ukupno	%	prema Vojevodini	ukupno	%	prema Vojevodini
Ukupno	71150	35.64	103.30	31168	29.90	211.37
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	10905	15.33	67.71	3476	11.15	60.16
Ribarstvo	24	0.03	23.03	2	0.01	16.77
Vađenje ruda i kamena	55	0.08	15.30	5	0.02	7.25
Prerađivačka industrija	20721	29.12	111.79	8532	27.37	116.06
Proizvodnja i snabdevanje električnom energijom, gasom i vodom	923	1.30	93.62	209	0.67	90.21
Građevinarstvo	2811	3.95	84.28	353	1.13	81.03
Trgovina; opravka motornih vozila, motocikala i predmeta za ličnu upotrebu i domaćinstvo	10859	15.26	118.63	5401	17.33	106.82
Hoteli i restorani	1425	2.00	88.08	1691	5.43	189.51
Saobraćaj, skladištenje i veze	5190	7.29	143.54	1275	4.09	160.83
Finansijsko posredovanje	1254	1.76	114.46	870	2.79	107.96
Aktivnosti u vezi s nekretninama, iznajmljivanje i poslovne aktivnosti	1586	2.23	90.93	815	2.61	88.27
Državna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	3457	4.86	107.89	1397	4.48	106.87
Obrazovanje	3276	4.60	102.72	2360	7.57	97.83
Zdravstveni i socijalni rad	5462	7.68	129.03	4225	13.56	119.16
Ostale komunalne, društvene i lične uslužne aktivnosti	2415	3.39	117.30	1056	3.39	110.24
Privatna domaćinstva sa zaposlenim licima	115	0.16	160.28	85	0.27	139.01
Eksteritorijalne organizacije i tela	16	0.02	315.33	9	0.03	296.47
Nepoznato	13	0.02	0.75	4	0.01	0.75

Posmatrajući raspored aktivnog stanovništva dvadeset relevantnih naselja, na tri osnovna sektora ekonomije, može se konstatovati da je u primarnom sektoru (proizvodnja sirovina) angažovano 15,44% ukupnog aktivnog stanovništva koje obavlja zanimanje (ukupno žensko aktivno stanovništvo je u ovom sektoru angažovano sa 11,17%), u sekundarnom sektoru (prerađivačka industrija) angažovano je 34,37% ukupnog aktivnog stanovništva (29,18% aktivnog ženskog stanovništva) a u

tercijarnom sektoru (usluge, društvene delatnosti) angažovano je 50,19% ukupnog aktivnog stanovništva (59,65% aktivnog ženskog stanovništva). Žensko aktivno stanovništvo je srazmerno više angažovano u delatnosti trgovine (17,33% prema 15,26%), kao i u delatnosti hotela i restorana (5,43% prema 2%), obrazovanja (7,57% prema 4,6%) i zdravstvenog i socijalnog rada (13,56% prema 7,68%). U poređenju sa vojvođanskim prosecima, angažovanost aktivnog stanovništva odskače u delatnostima zdravstvenog i socijalnog rada (indeks 129), saobraćaja, skladištenja i veza (indeks 144), trgovini i servisnim uslugama (indeks 119), prerađivačkoj industriji (indeks 112), finansijskom posredovanju (indeks 114), ostalim komunalnim, društvenim i ličnim uslugama (indeks 117).

Ukupni demografski proces i društveno-ekonomske aktivnosti stanovništva dvadeset naselja važnih za opstanak i razvoj vojvođanskih Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata dobija izraz u ekonomskoj strukturi ovog stanovništva (Tabela 8).

Ukupno aktivno stanovništvo u analiziranim naseljima obuhvata 90.704 osobe što čini 45,44% ukupnog stanovništva tih naselja. U momentu popisa stanovništva (31. mart 2002. godine) 68,26% ovog ukupno aktivnog stanovništva obavljalo je zanimanje dok ostalih 31,74% nije bilo uključeno u ekonomski proces. U slučaju ženskog stanovništva, u kategoriju ukupnog aktivnog stanovništva spadalo je 38,22% ukupnog ženskog stanovništva od čega je zanimanje obavljalo 78,25% a van ekonomskog procesa je bilo 21,75% žena. Iz ovim podataka je očigledna disproporcija u nivou aktivnosti ženskog i muškog stanovništva. Od ukupno 95.387 osoba muškog pola, u ukupno aktivno stanovništvo računa se 50.873 osobe ili 53,33%, a od 104.227 osoba ženskog pola u ukupno aktivno stanovništvo računa se 39.831 osoba ili 38,22% (u odnosu na ukupno stanovništvo, u 2002. godini zanimanje je obavljalo 41,92% muškaraca i samo 29,9% žena). Delimično ova rodna disproporcija u ekonomskoj aktivnosti je posledica dužeg životnog veka

žena ali se time razlozi diskriminacije žena u ekonomskoj delatnosti ne iscrpljuju. U odnosu na vojvođanski prosek, ove disproporcije su u posmatranih dvadeset naselja nešto izraženije (indeks 104).

Tabela 8 - Ekonomska struktura stanovništva dvadeset naselja 2002

	20 bunjevačkih naselja		Odnos-indeks prema Vojvodini
	ukupno	%	
Aktivno stanovništvo svega	90704	45.44	101.15
obavlja zanimanje	71150	68.26	101.95
žensko svega	39831	38.22	104.58
obavlja zanimanje	31168	78.25	104.14
Lica s ličnim prihodom			
svega	46308	23.20	115.26
žensko	26828	25.74	121.86
Izdržavano stanovništvo			
svega	62363	31.24	89.81
žensko	37466	35.95	85.21
Lica na radu - boravku u inostranstvu do 1 god.			
svega	239	0.12	72.62
na radu	192	80.33	106.96
članovi porodice	47	19.67	78.99

U odnosu na vojvođanski prosek, za dvadeset naselja važnih za život i razvoj vojvođanskih Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata, karakteristične su još dve disproporcije: veća zastupljenost lica sa ličnim prihodom i manja zastupljenost izdržavanog stanovništva. Lica sa ličnim prihodima (penzioneri, primaoci stipendija, i sl.) u ukupnom stanovništvu analiziranih naselja je 23,2% a u ženskom stanovništvu udeo ove kategorije ekonomski obezbeđenih osoba je 25.74%. Oba ova pokazatelja su u dvadeset posmatranih naselja značajno iznad vojvođanskog proseka (indeksi 115 odnosno 122). Kada je reč o izdržavanom stanovništvu (maloletni članovi porodice, članovi bez

prihoda, nezaposleni i sl.) u ukupnom stanovništvu posmatranih naselja udeo takvih osoba iznosi 31,24% a u ženskom stanovništvu 35,95%. Oba ova pokazatelja su značajno ispod vojvođanskog nivoa (indeksi 90 odnosno 85),

Za posmatranih dvadeset naselja, važnih za razumevanje društveno-ekonomskog položaja vojvođanskih Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata, može se zapaziti kao karakterističan podatak o licima na radu – boravku u inostranstvu do jedne godine (u momentu popisa stanovništva 2002. godine). Podatak o samo 239 lica na radu – boravku u inostranstvu, što iznosi samo 0,12% ukupnog stanovništva, i, u odnosu na vojvođanski prosek rada – boravka u inostranstvu dostiže jedva 73%, upućuje na slabu pokretljivost posmatranog stanovništva i, u daljoj analizi (ne računajući prepreke viznog režima i sl.), na nedovoljnu pripremljenost-obrazovanost za nastup na inostranom, prvenstveno evropskom tržištu rada. Može se zapaziti da na rad u inostranstvo odlaze pojedinci bez članova porodice, što ukazuje na sezonski, privremeni karakter takvih radnih nastojanja, odnosno, na odlazak na rad u inostranstvu neoženjenih-neudatih mladih osoba.

Izvod iz studije A.Raič, „Uvod u bunjevačko pitanje“ objavljene u „*Bunjevačkim novinama*“, Subotica, Godina V Brojevi 47. do 51. Maj-Septembar 2009. Tekst iz novina je dopunjen i inoviran

Uzdržavanje od nacionalnog izjašnjavanja : Bunjevci i Hrvati

Zašto se, u popisu stanovništva u mistima sa bunjevačkim i hrvatskim stanovništvom, nađe čeljadi koja se ne izjašnjava kojoj nacionalnosti pripada? Šta na tako odbijanje izjašnjavanja utiče? Imal to nike veze sa nacionalno izmišanim stanovništvom? Na ovi nekoliko pitanja u ovoj studiji tražimo odgovore.

Prija neg šta se udubimo u podatke o Bunjercima, a to nas prija sveg zanima, važno je da se obavistimo o pojavi nacionalnog neizjašnjavanja u širem okruženju, u ciloj Srbiji i Vojvodini. Imamo pritom u vidu, četiri načina na koje se ljudi u popisima nacionalno ne izjašnjavaju. Najčešće se dobivaje odgovori "ne mogu da se izjasnim, nisam ciguran kojoj nacionalnosti pripadam", onda slidi odgovor "ne želim da se izjasnim", na koji građani imaje pravo pozivajuć se na Ustav Republike Srbije. Druga vrsta odgovora je kad se, umisto pridviđeni nacionalnosti (i etnički grupa)¹, čeljad izjasni birajuć regionalni identitet (Vojvođan, Bačvan, Subatičan, i sl.). Naposlidak, ima dosta primera kad ukućani, prilikom popisa stanovništva, ne znaje kako se opridiliva odsutna čeljad, pa njeva nacionalnost ostaje nepoznata.

U svima ovim slučajovima, nacionalne zajednice, kojima bi mogli da pripadaje niki od navedeni kategorija neizjašnjeni stanovnika, ostaje

¹ Određivanjem „dozvoljeni“ nacionalnosti, nacionalni manjina i etnički grupa, il tzv. kategorizacija, način je na koji nacionalne države utiču na nacionalno oblikovanje stanovništva. Tako se uspostavlja odnos većine i manjine, al to pokazuje administrativno svrstavanje koje ne mora da se slaže sa samoodređivanjem građana koje je jedno od ljudski prava utvrđeni u Povelji Ujedinjenih Nacija.

brez jednog dila svoji pripadnika. To uzdržavanje, apstinencija od nacionalnog samoodređivanja, glavni je razlog zanimanja javnosti za ovu pojavu. O njoj se malo zna. Pritežno se pritpostavlja kako su ljudi siti nacionalizma, dosta nji se uljuljkalo u uvirenje kako "mi znamo šta smo" a drugima do tog i nije stalo (jel smo mala etnička grupa), kako je lipče kad i ne znamo ko je šta i kako se bez ti razlika mož složno živit (kako je bilo za vrime Jugoslavije). Ova i slična uvirenja o gubljenju značaja nacionalnog samoodređivanja (otkrivanja i nigovanja etničkog i nacionalnog identiteta) znak su uznapridovale asimilacije, utapanja u kulturno okruženje većinskog naroda.

Drugi razlog uzdržavanja od nacionalnog izjašnjavanja izvire iz osićanja stra il nelagode od moguću neprijatnosti od bliske čeljadi koja na niki način na nacionalno izjašnjavanje gleda "popriko". Ide to "zaladenje" odnosa ponikad i do izopštavanja iz druženja i uskraćivanja prava, šta već spada u diskriminaciju i narušavanje ravnopravnosti.

Ma kolko pojava nacionalnog neizjašnjavanja građana prilikom popisa stanovništva izgledala neznatna (u Srbiji je u popisu 2002. godine utvrdito postojanje 2,6% taki građana), podaci o toj pojavi su važan pokazatelj dublji odnosa u društvu, koji zasluživaje najozbiljniju pažnju istraživača. Iz rezultata slideće analize raspoloživi podataka, vidićemo da je zaista tako.

U Srbiji se 2002. godine, po svim osnovama, nacionalno nije izjasnilo ukupno 194.700 građana: 107.732 neizjašnjeni i neopridiljeni, 11.485 regionalna pripadnost, 75.483 nepoznato. U Vojvodini je, u isto vrime, ukupno neizjašnjeni građana bilo 88.944 (u tom 55.016 neizjašnjeni i neopridiljeni, 10.154 regionalna pripadnost, 23.774 nepoznato), šta je obuvaćalo 4,38% stanovništva ove Pokrajine. Kad se upoređiva Vojvodina sa Centralnom Srbijom, zapaža se da se zastupljenost neizjašnjeni i neopridiljeni u ukupnom stanovništvu ova dva dila Srbije,

u većoj miri razlikuje (2,71% odnosno 0,96%) ko i u zastupljenosti izjašnjeni regionalno (0,5% Vojvodina, 0,02% Centralna Srbija) al samo u maloj miri kad je rič o zastupljenosti građana nepoznate nacionalnosti (1,17% Vojvodina, 0,95% Centralna Srbija). Vojvodina u ovdi promatranom pogledu, slična je Gradu Beogradu, pogotovo njegovim gradskim naseljima.

Tabela 1 – Oblici apstinencije od nacionalnog izjašnjavanja, Srbija, 2002. godine

	Neizja- šnjeni i neo- predi- ljeni (1)	Regio- nalna pripa- dnost (2)	Nepo- znato (3)	Ukupno (1 do 3)
% ukupnog stanovništva				
REPUBLIKA SRBIJA	1.44	0.15	1.01	2.6
Gradska	1.87	0.22	1.2	3.29
Ostala	0.88	0.07	0.76	1.71
Centralna Srbija	0.96	0.02	0.95	1.93
Gradska	1.32	0.03	1.14	2.49
Ostala	0.51	0.02	0.7	1.23
Vojvodina	2.71	0.5	1.17	4.38
Gradska	3.34	0.73	1.37	5.44
Ostala	1.88	0.2	0.91	2.99
Grad Beograd	1.86	0.04	1.32	3.22
Gradska	2.14	0.04	1.43	3.61
Ostala	0.65	0.03	0.85	1.53
Beograd-naselje	2.28	0.04	1.51	3.83

Izvor: Popis stanovništva Republike Srbije 2002. godine, knjiga 1.

Zapažaju se, također, razlike između Vojvodine i Centralne Srbije kad je rič o zastupljenosti pomeniti načina neizjašnjavanja građana u

gradovima i ostalim (pritežno seoskim) naseljima. Kod svi dilova Republike Srbije, pojava apstinencije od nacionalnog izjašnjavanja je naglasitija u gradskim naseljima neg u ostalim (uglavnom seoskim) naseljima. Pri tom ova pojava je u gradskim naseljima Vojvodine za 65,35% zastupljenija neg u Republici u cilini (slideći je Beograd-naselje sa 16,41% iznad republičkog prosika). Iz ovi zapažanja možmo zaključit da je urbanizacija, život sve većeg stanovništva u gradovima, iseljenje iz manji, seoski naselja, okolnost koja doprinosi apstinenciji stanovništva od nacionalnog izjašnjavanja. S čim tu pojavu možmo objasniti? Posebno kad je rič o Bunjevcima².

U objašnjavanju polazimo od naprid već postavitog očekivanja da nacionalno mešoviti sastav stanovništva doprinosi, između ostalog, apstinenciji jednog dila građana od nacionalnog izjašnjavanja. Iz rezultata korelacione analize podataka o nacionalnom sastavu stanovništva svi naselja subotičke i somborske opštine (tabela 2), u kojima živi 95% bunjevačkog stanovništva u Srbiji, zaključivamo da se ovo očekivanje mož privatit ko pouzdan oslonac objašnjenja pojave koju izučavamo. Najpri, iz bivarijantne korelacije, koja pokaziva snagu i pravac (pojačanje ili slabljenje) direktne povezanosti pojave nacionalnog neizjašnjavanja građana sa svakom od četiri grupacije nacionalno izjašnjeni građana (Bunjevci, Hrvati, Srbi, Madžari), konstatujemo jaku

² Iz istraživanja Bunjevaca ne možmo izostavit Hrvate koji žive u istim naseljima severne Bačke, jel je najveći njev dio bunjevačkog porikla. Iz redova Bunjevaca, hrvatska nacionalna inicijativa, od druge polovine 19. vika do danas, pridobiva Bunjevce i nastoji i integrisat u hrvatsku naciju. Ovi bunjevački Hrvati se po malo čemu razlikuju od ostali Bunjevaca: nacionalno se izjašnjavaje ko Hrvati, poniki divani književnim hrvatskim jezikom, koristi beneficije hrvatski i rimokatolički institucija i osića se pripadnikom kulturno i politički priznate i državno zaštićene nacionalne manjine.

pozitivnu povezanost uz visoku pouzdanost zaključivanja (Pearsonov statistički Hi-kvadrat test sa vridnošću $p < 0,01$). Najjaču povezanost sa nacionalnim neizjašnjavanjem nalazimo kod Srba i Hrvata, nešto manju kod Bunjevaca, a relativno najmanja je povezanost ove pojave sa Madžarima.

Dopunska analiza povezanosti nacionalnog neizjašnjavanja sa odnosima parova nacionalno izjašnjeni grupacija stanovništva, treba da odgovori na pitanje: dal međunacionalni odnosi izazivaje uzdržavanje dilova ti nacionalnosti od izjašnjavanja svoje pripadnosti nikoj od tih nacionalnosti? Primenom parcijalne korelacije dobivamo uvid u nacionalne odnose koji su virovatni izvor ove apstinencije³.

Iz odnosa Bunjevaca i Srba, di je prisustvo srpskog stanovništva značajnije (uzima se ko kontrolna varijabla), osnovni odnos Bunjevaca naspram nacionalnom neopridilivanju se minja. Bivarijantni koeficijent Pearsonove korelacije povećava se od $r_{bn} = 0,907$ na $r_{bsn} = 0,948$. To znači da se nacionalna apstinencija Bunjevaca, u značajnijem srpskom okruženju, neznatno povećava. Isto se mož konstatovat i u odnosima Hrvata i nacionalno neopridiljenog stanovništva. Koeficijent korelacije ode se povećava od $r_{hn} = 0,926$ na $r_{hsn} = 0,949$. To je nešto manje povećanje nacionalne apstinencije Hrvata od apstinencije Bunjevaca u okruženju srpskog stanovništva.

Naposlidak, šta možmo kast o uzajamnom uticaju Bunjevaca i Hrvata na njevo nacionalno neizjašnjavanje. Kad je rič o apstinenciji Hrvata od

³ Parcijalna korelacija pokaziva promene osnovne, bivarijantne korelacije pod uticajom trećeg faktora, na primer, bivarijantni koeficijent korelacije Hrvata i neizjašnjeni građana iznosi $r_h = 0,926$ a kada se, uz Hrvate, u međunacionalnim odnosima nađu Srbi, koeficijent parcijalne korelacije dobiva vridnost $r_{hsn} = 0,949$ što znači da se apstinencija od nacionalnog izjašnjavanja Hrvata povećava.

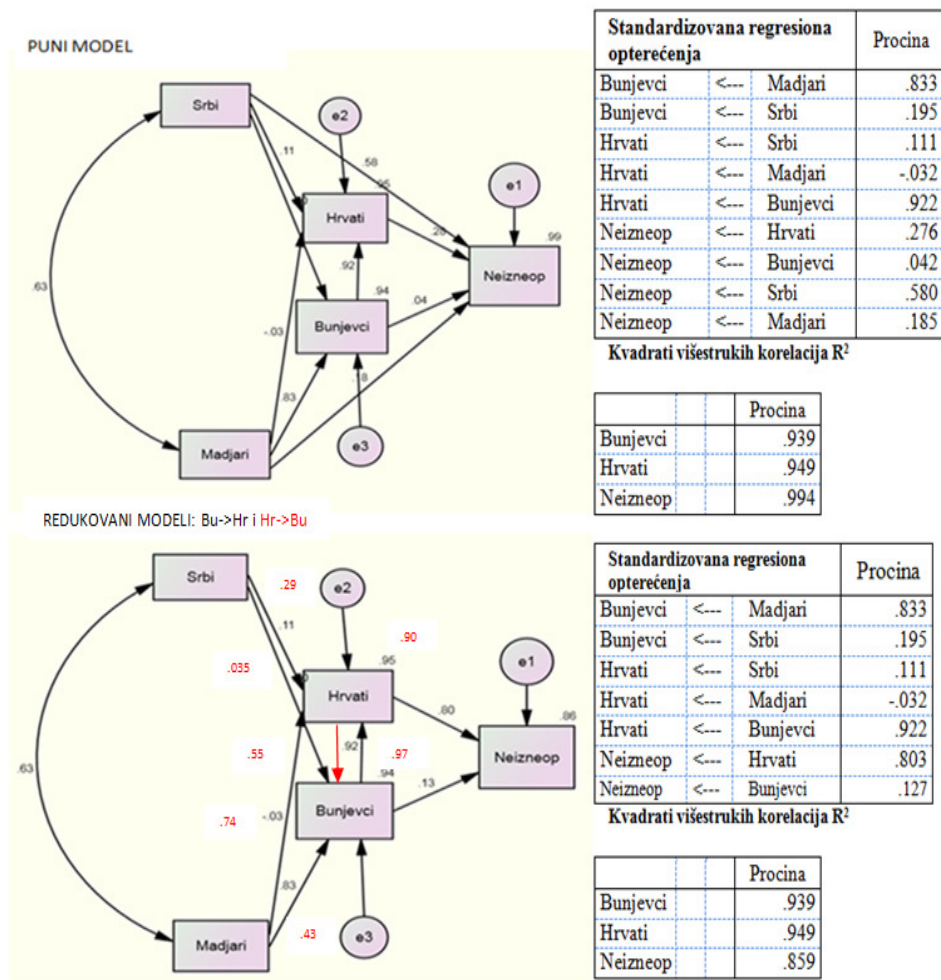
izjašnjavanja ko Hrvata, u značajnijem okruženju bunjevačkog stanovništva, osnovni koeficijent $r_{hn} = 0,926$ značajno se smanjiva na $r_{hbn} = 0,454$ (upolak je manji). Otud možmo konstatirat da se Hrvati, naspram Bunjevaca, odlučnije izjašnjavaju ko Hrvati, bunjevačko prisustvo na nji diluje podstrekački na održanje svoje hrvatske nacionalnosti. U još većoj miri se nastojanje, da se očuva bunjevačko nacionalno opridilenje, javlja kod Bunjevaca u značajnijom hrvatskom okruženju: koeficijent korelacije $r_{bn} = 0,907$ smanjiva se čak na $r_{bhn} = 0,080$. Ovaj zaključak ne možmo uzet ko pouzdan jel test statističke značajnosti pokaziva da je $p = 0,653$ šta je daleko od praga statističke značajnosti $p < 0,05$.

Prithodna analiza oslanjala se na korelacije varijabli nacionalne apstinencije (neizneop), kao zavisno promenljive, i po dvi varijable koje su uzete u analizu kao nezavisno promenljive. Iz analize korelacija taki trojki varijabli dobijeni su odgovori koji zanemaruje povezanost svi posmatrani varijabli. Ovaj nedostatak otklanja primena tzv. Path-analize (analize staza povezanosti sviju varijabli u modelu) koja je jedan način analize iz programa modelovanja strukturalni jednačina (SEM).

Analiza je pripravljena izradom dva puna modela (sa strelicama izmed sviju navedeni varijabli). U prvom modelu predviđena je povezanost od Bunjevaca naspram Hrvata a u drugom od Hrvata naspram Bunjevaca. Našli smo da je kod prvog modela povezanost Bunjevaca naspram Hrvata jača ($B = 0,920$) neg obratno ($B = 0,550$). Upoređivanjem ova dva modela, našli smo da prvi model bolje privaća (fituje) empirijske podatke neg drugi, pa je analiza nastavita primenom prvog modela. Ovaj nalaz analize važan je jel pokaziva da bunjevačka etnička osnova ima na Bunjevce, koji se nacionalno izjašnjavaju ko Hrvati, jači uticaj od uticaja nacionalne ideologije Hrvata bunjevačkog porikla na Bunjevce, koji ne minjaje svoj etnički identitet.

Bunjevci između asimilacije i nacionalne zajednice

Grafikon 1 - Nacionalno izjašnjenje i neopridilivanje / neizjašnjenje građana, posebno Bunjevaca i Hrvata, u subotičkoj i somborskoj opštini, 2002. godine

Napomine: U ovim grafikonima (modelima povezanosti varijabli) pravougaonici označavaju empirijske varijable (kolone podataka za sva naselja subotičke i somborske opštine) a strilice pretpostavljene povezanosti varijabli. Iznad strilica su navedeni indikatori snage i pravca povezanosti dvije varijable (regresioni Beta koeficijenti).

Ukupan efekt neke staze povezanosti varijabli dobija se množenjem Beta koeficijenta varijabli u izabranoj stazi. Cilj analize je da se utvrdi staza sa najjačim uticajem na istraživanu pojavu (označenu krajnjom desnom varijablom tzv. kriterijskom varijablom). Krajnje live varijable (povezane dvostranom strelicom koja znači njevu korelaciju) su egzogene varijable (uzima se da one utiču na druge varijable u modelu al se ne izučava šta na nji utiče izvan modela). Skup varijabli u sridini modela su endogene / posrdujuće varijable sa ulaznim i izlaznim strilicama. Varijable u kružićima (e_1 , e_2 , e_3) su latentne varijable koje označavaju procent ukupnog varijabiliteta varijable na koju njeva strelica pokazuje (na primer, ako je za e_2 indikator Kvadrat višestruke korelacije $R^2=0,900$, onda je, svim varijablama koje pridnjače u modelu, objašnjeno 90% varijabiliteta posmatrane empirijske varijable a 10% potiče od neki nepoznati, latentni varijabli, koje nisu unete u model). Analiza je izvršena u programu Amos 18.

Iz analize direktni povezanosti, prigliedani varijabli u punom modelu (Grafikon 1), sa kriterijskom varijablom, koja miri pojavu nacionalnog neizjašnjivanja, nalazimo da su sa ovom pojavom najviše, sa sridnjom mirom, povezani Srbi ($B = 0,580$) i, u slabijoj miri, Hrvati ($B = 0,276$), dok Mađžari ($B = 0,185$) i, naročito Bunjevci ($B = 0,042$), izmeđ prigliedani nacionalni grupa stanovništva, imaju sasvim slabu povezanost sa nacionalnom apstinencijom. Indirektna povezanost, gledano priko staze Mađari \rightarrow Bunjevci \rightarrow Hrvati \rightarrow Neizjašnjeni, ima vridnost $B = 0,833 * 0,922 * 0,276 = 0,211$ šta znači, takođe, slab doprinos Bunjevaca pojavi nacionalne apstinencije. Pokazatelji R^2 (kvadrati višestruki korelacija) podržavaju ove konstatacije (varijable e_1 , e_2 , e_3 imaju R^2 veći od 0,9 šta znači da je više od 90% varijabiliteta ukupno neizjašnjeni građana, Hrvata i Bunjevaca, objasnito faktorima-varijablama unetim u puni model). Priglied punog modela, također, pokazuje da su, u pogledu nacionalnog izjašnjavanja, međusobno najjače povezani Bunjevci i Hrvati ($B = 0,922$) i Mađari i Bunjevci ($B = 0,833$). Objašnjenje ovi odnosa jačanja sklonosti nacionalnoj apstinenciji zaktiva dalje izučavanje.

Zarad boljeg uvida u odnos Bunjevaca i Hrvata u pogledu nacionalne apstinencije, puni model je skraćen izostavljanjem staza (strilica) koje se odnose na direktne veze egzogeni varijabli Srbi i Mađari sa kriterijskom varijablom (Neizneop). Prigledom pokazatelja dobrog privatanja (fitovanja) podataka od strane modela je procinuto da su dva redukovana modela (sa dva pravca povezanosti Bunjevci→ Hrvati il obratno), jednaka (na granici dobrog fitovanja podataka). Zato su analizirana obadva redukovana modela.

U modelu koji pokaziva povezanost Hrvata sa Bunjercima (Bu→Hr) odnos ove dvi nacionalne grupacije stanovništva ima najveći Beta koeficijent ($B = 0,922$) iza čeg je povezanost Bunjevaca sa Mađarima ($B = 0,833$) i, naposlidak, povezanost Neizjašnjeni sa Hrvatima ($B = 0,803$). Iz ovog se mož konstatovat da je indirektna povezanost Mađari→Bunjevci→ Hrvati→Neizjašnjeni glavna staza kojom idu uticaji koji vode do manje il veće nacionalne apstinencije Hrvata (mira ove staze je $B = 0,833 * 0,922 * 0,803 = 0,637$ šta je povezanost iznad sridnje snage). Na nacionalnu apstinenciju Hrvata nemaje veći uticaj Srbi ($B = 0,111$), ko ni Mađari ($-0,032$). Negativni pridznak Beta koeficijenta Mađara znači smanjivanje sklonosti Hrvata nacionalnoj apstinenciji al, zbog zdravo male snage tog uticaja, u ovom modelu taj uticaj se mož zanemarit. Mira proporcije objašnjenja varijabiliteta varijabli Hrvati ($R^2 = 0,949$) i Bunjevci ($R^2 = 0,939$) ista je ko i u punom modelu a ta se mira smanjila za kriterijsku varijablu zbog izostavljanja dve egzogene varijable.

Tabela 2 – Stanovništvo opština Subotica i Sombor, po naseljima, 2002. godine - Baza podataka

Mesto	Ukupno	Bunjevci	Hrvati	Srbi	Madjari	Neizjašnjeni, Neopredeljeni i dr.
Subotica opština	148401	16254	16688	35826	57092	6470
Bajmok	8586	1266	700	2900	2450	529
Bački Vinogradi	2039	10	14	48	1927	22
Bačko Dušanovo	741	1	2	239	463	15
Bikovo	1824	411	563	421	259	56
Višnjevac	639	41	7	302	224	3
Gornji Tavankut	1381	481	546	100	44	60
Donji Tavankut	2631	787	1234	190	117	73
Đurđin	1746	251	677	484	124	53
Kelebija	2168	133	138	367	1275	75
Ljutovo	1181	379	308	91	162	94
Mala Bosna	1245	283	621	69	92	70
Mišićevo	446	150	35	208	18	17
Novi Žednik	2848	398	206	1805	240	82
Palić g	7745	335	399	1930	4178	315
Stari Žednik	2230	327	727	248	567	165
Subotica g	99981	10870	10424	26242	34983	4653
Hajdukovo	2482	49	40	89	2191	43
Čantavir	7178	24	22	54	6632	115
Šupljak	1310	58	25	39	1146	30
Sombor -opština	97263	4952	8106	59799	12386	4983
Aleksa Šantić	2172	508	129	1630	124	78
Bački Breg	1388	78	738	344	34	93
Bački Monoštor	3920	4	2043	371	211	249
Bezdan	5263	7	424	1256	2983	273
Gakovo	2201	11	101	1805	46	66
Doroslovo	1830	10	84	659	952	40
Kljajićevo	6012	16	52	5603	31	175
Kolut	1710	1	128	1359	28	39
Rastina	566	2	7	543	3	2
Ridica	2590	9	63	2165	217	40
Svetozar Miletić	3169	217	581	549	1455	164
Sombor g	51471	2222	3197	32988	3743	3189
Stanišić	4808	24	367	3511	363	334
Stapar	3720	10	50	3494	20	65
Telečka	2084	6	13	429	1508	61
Čonoplja	4359	113	129	3093	668	115

Kad je rič o modelu u kojem se provirava povezanost Bunjevaca naspram Hrvata (Hr→Bu) vidi se da je tudan povezanost slabija ($B = 0,55$) neg obratno ($B = 0,92$). Vidi se, takođe, da je doprinos Mađara nacionalnoj apstinenciji Bunjevaca veći ($B = 0,83$) a doprinos Srba zanemarljiv ($B = 0,035$) i, nuz sve to, da se mira ove apstinencije Bunjevaca ne minja, ostajuć na niskom nivou ($B = 0,13$). Iz ovog se mož konstatovat da je za Bunjevce glavna staza kojom struje uticaji na njevu nacionalnu apstinenciju Mađari→Bunjevci→ Neizjašnjeni (mira ove staze je $0,83 * 0,13 = 0,108$ šta spada u slabu sklonost nacionalnoj apstinenciji). Druga moguća staza indirektno povezanosti Bunjevaca sa nacionalnom apstinencijom u gornjem modelu Mađari→Hrvati→Bunjevci→ Neizjašnjeni ima vridnost sasvim slabe povezanosti $B = 0,74 * 0,55 * 0,13 = 0,053$ šta iz analize nacionalne apstinencije Bunjevaca isključuje Hrvate ko značajniji faktor.

Prija neg odgovorimo na naprid postavita pitanja, ukratko triba da utvrdimo šta su glavni nalazi naše analize.

Prvo, Vojvodina je, u Srbiji, sridina sa najvišom apstinencijom od nacionalnog izjašnjanja (za 68,5% više nacionalno neizjasniti građana neg u Srbiji ukupno, i to pritežno neizjasniti i neopridiljeni, ko i izjasniti regionalno). Opšti razlog ove pojave nacionalne apstinencije je urbanizacija. Za Vojvodinu, posebno njezin severni dio (di živi 95% Bunjevaca), urbanizacija je bila povezana sa brzim nestankom salašarske poljoprivrede i salaški naselja. Bunjevci su se, za razliku od vikovne etničke istorodnosti njevog života na salašima, našli u nacionalno raznolikoj gradskoj sridini, pa s tim triba povezivat i pojavu njeve nacionalne apstinencije (ko i kod drugi nacionalni grupacija stanovništva).

Drugo, našli smo da je sklonost uzdržavanja od nacionalnog izjašnjanja zdravo slična kod Srba, Hrvata i Bunjevaca dok je kod

98

Mađara manje prisutna. Najjaču povezanost sa nacionalnim neizjašnjavanjem nalazimo kod Srba i Hrvata, nešto manju kod Bunjevaca, a relativno najmanja je povezanost ove pojave sa Mađarima.

Treće, našli smo da su mađunacionalni odnosi, međusobni uticaj, povezani sa pojavom apstinencije od nacionalnog izjašnjavanja. Zapažamo kako se nacionalna apstinencija Bunjevaca, u značajnijem srpskom okruženju, neznatno povećava. Isto se mož konstatovat, al u manjoj miri, i u odnosima Hrvata i nacionalno neopridiljenog stanovništva. Našli smo, također, kako se Hrvati, u znatnijem prisustvu Bunjevaca, odlučnije izjašnjavaju ko Hrvati, kako bunjevačko prisustvo na nji diluje podstrekački na održanje svoje hrvatske nacionalnosti. U još većoj miri se nastojanje, da se očuva bunjevačko nacionalno opridilenje, javlja kod Bunjevaca u značajnijom hrvatskom okruženju.

Četvrto, preciznijom analizom primenom modelovanja strukturnih jednačina (Path-analiza), utvrdili smo kako bunjevačka etnička osnova ima na Bunjevce, koji se nacionalno izjašnjavaju ko Hrvati, jači uticaj od uticaja nacionalne ideologije Hrvata bunjevačkog porikla na Bunjevce, koji ne minjaje svoj etnički identitet. Pokazalo se kako Bunjevci, između prigliedani nacionalni grupa stanovništva, imaje relativno slabiju povezanost sa nacionalnom apstinencijom; da su, u pogledu nacionalnog izjašnjavanja, međusobno najjače povezani Mađari, Bunjevci i Hrvati, i kako sa nacionalnom apstinencijom Hrvata, Srbi nemaje značajniju povezanost. Naposlidak, našli smo da u pogledu apstinencije od nacionalnog izjašnjavanja zasluživa pažnju povezanost Bunjevaca sa Mađarima, da je, možda s tim povezana, nesklonost Bunjevaca takoj apstinenciji i da su Hrvati iz ove povezanosti isključeni.

Kako ovi nalazi doprinose razumivanju postaviti istraživački pitanja? Pođimo redom.

Na pitanje: Zašto se, u popisu stanovništva u mistima sa bunjevačkim i hrvatskim stanovništvom, nađe čeljad koja se ne izjašnjava kojoj nacionalnosti pripadaje, odgovor se mora tražit u bunjevačko-hrvatskim odnosima. To su odnosi dila bunjevačke etničke zajednice (naroda) koji je privatio ideologiju hrvatske nacije, bilo da je prominio glavne odlike svog etničkog identiteta (vridnosti, uvirenje o hrvatskom poriklu Bunjevaca, kulturu oblikovanu tokom stvaranja hrvatske nacije – sa Zagrebom ko centrom visoke kulture, književnosti, umitnosti, nauke), il da je osto sa svojim tradicionalnim, „pučkim“ bunjevačkim identitetom, brez dubljeg ukorenjivanja hrvatskog nacionalnog identiteta, već samo sa nominacijom Hrvata (zadržavanje po inerciji il iz praktični razloga, nacionalnog imena iz vrimenta svrstavanja Bunjevaca i Šokaca u hrvatsku naciju po administrativnom dekretu iz 1945. godine). Ovo drugo je virovatno najčešći slučaj, čime se mož objasniti zašta je gore utvrdita povezanost Hrvata sa Bunjercima jača neg obratna povezanost Bunjevaca sa Hrvatima. Ovo dublje dvojstvo, u vrimentu zaoštavanja društvene, političke situacije, kad savist proradi, mož da dovede do uzdržavanja čeljadi bunjevačkog porikla od nacionalnog izjašnjavanja (prije ko Hrvata neg ko Bunjevaca).

Oslonac za odgovor na drugo pitanje takođe možmo nać u gori navedenim nalazima. Vidili smo da na odbijanje nacionalnog izjašnjavanja, osim subjektivni razloga, mogu uticati okolnosti multinacionalnog okruženja u kojem Bunjevci i Hrvati žive. To je povezano s nacionalno izmišanim stanovništvom severne Bačke, prvenstveno sa značajnim mađarskim a manje neposredno sa srpskim stanovništvom. Kolektivno iskustvo Bunjevaca o mađarizaciji al i o potencijalima mađarske kulture i društvenog razvoja (pogotovo nakon ulaska Mađarske u Evropsku Uniju), mož da dovede do protivrečja iz kojeg nacionalno neizjašnjavanje mož da izgleda ko najmanje opterećujuć izlaz. Ovo je jedno od mogućí objašnjenja protivrečnosti apstinencije Bunjevaca i Hrvata od nacionalnog izjašnjavanja. Nalaženje

uvirljivi objašnjenja ove pojave u multinacionalnoj sridini, zahtiva istraživanja zasnovana na složenijim modelima odustajanja od nacionalnog izjašnjavanja.

**Objavljeno pod naslovom A.Raič, „Uzdržavanje od nacionalnog izjašnjavanja : Bunjevci i Hrvati“ u više nastavaka u „Riči Bunjevačke matice“, Subotica, Godina VIII, 2013., od broja 77-78.*

..

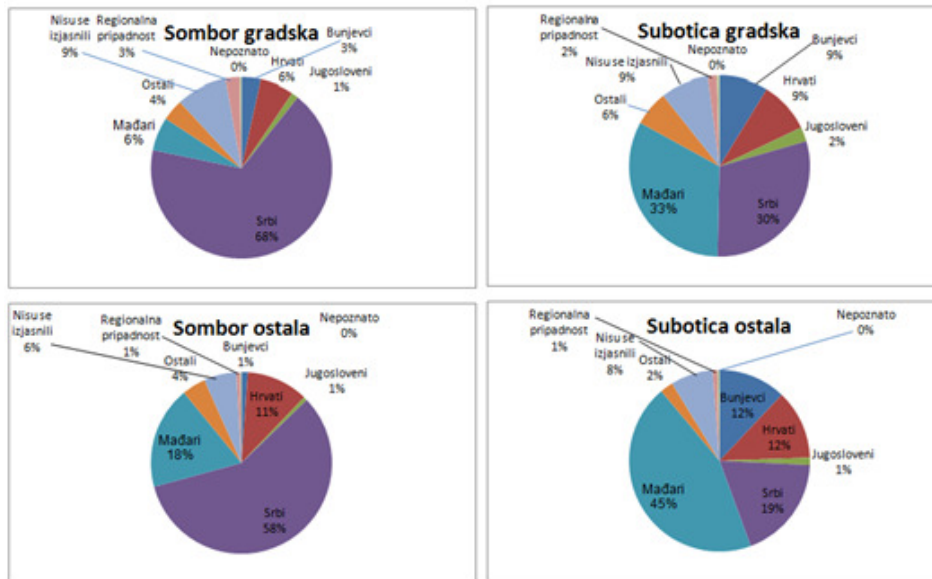
Bunjevci u rezultatima popisa stanovništva 2011. godine

Bunjevci u Srbiji su mali narod koji, prema popisu iz 2011. godine, živi koncentrisan u dve opštine – Subotici (13.553 ili 81,13%) i Somboru (2.058 ili 12,3% ukupnog broja Bunjevaca u Srbiji). Značajniji broj Bunjevaca živi u gradu Novom Sadu i Petrovaradinu (287), opštinama Bačka Topola (206), Apatin (49), Kula (42) i Kanjiža (33) kao i u oblasti Beograda (172). U deset ostali gradova Vojvodine i dve opštine centralne Srbije žive manje grupe Bunjevaca (10 do 20) a pojedinci ili nekoliko živi u skoro svim drugim opštinama Vojvodine i centralne Srbije. Za društveni život i razvoj Bunjevaca posebno su važne opštine Subotica i Sombor zbog čega ovde nastojimo da analiziramo svećeg podatke koji su objavljeni u prvoj knjigi Republičkog Zavoda za statistiku Srbije o konačnim rezultatima popisa stanovništva iz 2011. godine.

U sledećim grafikonima prikazane su nacionalne strukture stanovništva iz oktobra 2011. godine u dve opštine u kojima živi 93,43% Bunjevaca u Srbiji. Za svaku opštinu prikazana su gradska naselja (Sombor, Subotica) i ostala naselja (seoska naselja).

Prvo šta zapažamo jeste da je u Somboru srpska nacionalnost većinska sa nadpolovičnom zastupljenosti, kako u samom gradu tako i u ostalim seoskim naseljima. U Subotici nema većinske nacionalnosti, pogotovo u samom gradu di su Mađari i Srbi skoro izjednačeni po zastupljenosti u ukupnom stanovništvu (33%, odnosno, 30%). Druga je karakteristika visoka apstinencija od nacionalnog izjašnjavanja čak 11-12% stanovništva obadva posmatrana gradska naselja (u seoskim naseljima ima 7-9% takog stanovništva)

Nacionalne strukture stanovništva, opštine Sombor i Subotica, 2011. godine

Bunjevci u Somboru su mala nacionalna zajednica sa 3% ukupnog stanovništva (u selima su zastupljeni sa 1%) dok su u gradu Subotici relativno brojna nacionalna zajednica, četvrta iza dve najuticajnije zajednice (8,74% dok je zastupljenost Hrvata 9,18%). U seoskim naseljima subotičke opštine Bunjevci su nešto više zastupljeni (12,03% skoro izjednačeni sa Hrvatima 12,41%).

Bunjevci između asimilacije i nacionalne zajednice

Promene nacionalnog sastava stanovništva u periodu 2002-2011 godine
– opštine Sombor i Subotica

Vrste naselja	Godina <i>Pokazatelji</i>	Bunjevci	Hrvati	Jugoslaveni	Srbi	Mađari	Ostali	Ukupno
Sombor gradska	2002	2222	3197	3325	32988	3743	2233	51471
	2011	1629	2863	594	32180	2851	1837	47623
	Index	-26,69	-10,45	-82,14	-2,45	-23,83	-17,73	-7,48
<i>Faktori promene*</i>	<i>Priraštaj</i>	-113	-163	-170	-1682	-191	-114	
	<i>Apstinencija</i>	-194	-341	-71	-3831	-339	-219	
	<i>Ostali fakt.</i>	-286	170	-2491	4705	-362	-63	
Sombor ostala	2002	508	4909	1773	26811	8643	1187	45792
	2011	429	4207	258	22190	7023	1610	38280
	Index	-15,55	-14,3	-85,45	-17,24	-18,74	35,64	-16,4
<i>Faktori promene</i>	<i>Priraštaj</i>	-26	-250	-90	-1367	-441	-61	
	<i>Apstinencija</i>	-29	-282	-17	-1486	-470	-108	
	<i>Ostali fakt.</i>	-24	-170	-1407	-1768	-709	591	
Subotica gradska	2002	11205	10823	7138	28172	39161	5529	107726
	2011	9236	9698	2728	31558	34511	6645	105681
	Index	-17,57	-10,39	-61,78	12,02	-11,87	20,18	-1,9
<i>Faktori promene</i>	<i>Priraštaj</i>	-571	-552	-364	-1437	-1997	-282	
	<i>Apstinencija</i>	-988	-1037	-292	-3376	-3692	-711	
	<i>Ostali fakt.</i>	-410	464	-3754	8199	1039	2109	
Subotica ostala	2002	5049	5865	1424	7654	17931	1106	40675
	2011	4317	4453	474	6696	15958	835	35873
	Index	-14,5	-24,08	-66,71	-12,52	-11	-24,5	-11,81
<i>Faktori promene</i>	<i>Priraštaj</i>	-257	-299	-73	-390	-914	-56	
	<i>Apstinencija</i>	-378	-390	-41	-586	-1396	-73	
	<i>Ostali faktori</i>	-97	-723	-836	18	338	-142	

* *Izračunati pokazatelji.* Prirodni priraštaj stanovništva za period 2002-2011 računat za sve nacionalnosti po istoj stopi od -5% za posmatrani period. *Apstinencija* obuhvata tri popisom utvrđene kategorije (Nisu se izjasnili, Regionalna pripadnost i Nepoznato) s tim što je za svaku vrstu naselja izračunat specifični koeficijent za 2011 godinu (Sombor gradska 0,119039, Sombor ostala 0,066954, Subotica gradska 0,106973, Subotica ostala 0,087531). *Ostali faktori* uticaj drugih nedefinisanih faktora: umanjene odgovarajuće kategorije stanovništva (2002 manje 2011) minus zbir promene usled prirodnog priraštaja (većeg mortaliteta od nataliteta) i apstinencije. Izvor: stopa prirodnog priraštaja za prvo polugodište 2011 godine, (SGS_2012, str. 37).

Opisana slika položaja bunjevačke nacionalne zajednice u dvije posmatrane opštine posljedica je promjena koje karakterišu period između dva popisa stanovništva (2002-2011). Iz priložene tabele vidi se kako je opadanje ukupnog stanovništva u gradu Somboru (-7,48%) izraženije od opadanja ukupnog stanovništva grada Subotice (-1,9%) što je posljedica njenog ekonomski boljeg položaja kao i većeg doseljavanja stanovništva iz drugih krajeva Srbije itd. U seoskim naseljima ove dvije opštine opadanje stanovništva je još izraženije, s tim da je i tu somborska opština u nepovoljnijem položaju od subotičke opštine (opadanje somborskih sela za -16,4% naspram opadanja subotičkih sela za -11,81%). U cilini gledano, seoska naselja su u kritičnom stanju depopulacije što mora imati uticaja i na stanje bunjevačke nacionalne zajednice u tim sredinama.

Analizirajući podatke o demografskim promjenama bunjevačke nacionalne zajednice (posmatrajući Indeks kao pokazatelj procenta opadanja stanovništva između dva popisa), zapaža se kako je u gradu Somboru (-26,69%) i Subotici (17,59%), u poređenju sa opadanjem ukupnog stanovništva ti gradova (-7,48% odnosno 1,9%), *relativno smanjivanje bunjevačkog stanovništva u Somboru veće za tri ipo puta a*

u Subotici za devet puta. U seoskim naseljima ove dve opštine relativno kretanje bunjevačkog stanovništva je za 5% sporije a u subotičkoj opštini je za 12,28% ubrzanije od kretanja (smanjivanja) ukupnog stanovništva. Iz tog možemo zaključiti kako su gradski uslovi života bunjevačke nacionalne zajednice dinamičniji i kritičniji od oni u seoskim uslovima pa od ti, gradski sridina, u većoj miri zavisi budući razvoj ove zajednice.

Od čega zavisi ovako nejednako kretanje bunjevačkog stanovništva u posmatrane dve opštine severne Bačke? Odgovor dobijamo kad izračunamo (jer posebni podataka u objavitim rezultatima popisa stanovništva Srbije zasad nema) koliko je Bunjevaca i stanovnika drugi nacionalnosti u Subotici i Somboru i njevim selskim naseljima u periodu između dva popisa umrlo (tzv. negativni prirodni priraštaj), koliko je odbilo nacionalno izjašnjavanje (apstinencija) a koliko se mož pripisati ostalim faktorima, kakvi su saldo doseljavanja-odseljavanja, drugačije nacionalno izjašnjavanje zbog mešoviti brakova, itd. Dobijeni pokazatelji upućivaju na mogućnosti uticaja organizovani subjekata bunjevačke nacionalne zajednice u pravcu otklanjanja negativni trendova njenog demografskog rasta.

<i>Verovatnoće uticaja faktora dinamike (smanjenja) bunjevačkog stanovništva (u%)</i>		
	Sombor	Subotica
	Gradska naselja	
Priraštaj	19,06	29
Apstinencija	32,72	50,18
Ostali faktori	48,23	20,82
	Ostala naselja	
Priraštaj	32,91	35,11
Apstinencija	36,71	51,64
Ostali faktori	30,38	13,25

Iz poredjenja relativnog uticaja tri posmatrane vrste faktora, zapažaje se važne razlike između ponašanja subotički i somborski Bunjevaca.

Kod subotički Bunjevaca, i u samoj Subotici i u selskim naseljima, najznačajniji je uticaj apstinencije. Polak smanjenja popisani Bunjevaca ovde je otišlo među kategoriju nacionalno neizjašnjeni, šta se mož dovest u vezu, bilo sa potriebom mimikrije (radi lakšeg druženja mladi Bunjevaca sa parnjacima drugi nacionalnosti, lakšeg zapošljavanja i sl.), bilo sa razočarenjom sukobima u bunjevačkoj nacionalnoj zajednici (razdor u Bunjevačkom nacionalnom savitu, njegova nemoć oko priznavanja Dužijance ko simbola bunjevačkog nacionalnog identiteta, ko i oko dobijanja javne ocine i sklanjanja administrativne zabrane nacionalnog izražavanja Bunjevaca i Šokaca i njeve prisilne kategorizacije ko Hrvata iz 1945. godine, i sl.). Kod subotički Bunjevaca drugo misto u uticaju na smanjenje njegovog broja, zauzima veći mortalitet (u Varoši je ovaj uticaj oko 30% a na selima oko 35%). Ostali faktori ovdi imaje relativno najmanji uticaj (u Varoši oko 21% a na selima oko 13%) šta je razumljivo imajuć u vidu smanjenu mehaničku pokretljivost bunjevačkog stanovništva i nepostojanje “rezervi” tog stanovništva u drugim područjima Srbije el u inostranstvu (nema doseljavanja otaleg neg samo odseljavanja).

Uticaj na etničko-demografsku dinamika kod Bunjevaca u gradu Somboru sa blizu polovine (48,32%) otpada na ostale faktore (iseljavanje, mešoviti brakovi sa prihvatanjem druge vire i drugačijeg nacionalnog izašnjavanja, i sl.) dok je uticaj ti faktora na selima relativno najmanji (30,38%). Uticaj apstinencije u Somboru je znatno manji neg u Subotičkoj opštini i dostiže oko jedne trećine u gradu (32,72%) dok je na selima relativno najjači (36,71%) šta se, u prvom slučaju, mož objašnjavat stabilizacijom položaja Bunjevaca u tom gradu u poslidnje vrime (dobijanje “Bunjevačke kuće”, podrška manifestaciji Dužionice kao bunjevačkog praznika, vidljiva pomoć BNS

manifestacijama UG “Bunjevačko kolo”, i sl.) ko i marginalizacijom, “zaboravljenosti” Bunjevaca u manjim seoskim sredinama. Uticaj smanjivanja prirodnog priraštaja u pominitim manjim skupinama Bunjevaca na selima somborske opštine je primiren dilovanju tog faktora u selima subatičke opštine al je nepovoljniji (skoro dvaput je jači) neg u gradu Somboru.

Za sigurnije zaključke o faktorima koji uslovljavaje etničko-demografske promine kod bački Bunjevaca potribna su dalja istraživanja al već ovi niko lko zapažanja upućuju organizovane Bunjevce, posebno BNS i Bunjevačku maticu, na ključne tačke nezaobilazne u ostvarivanju politike razvoja bunjevačke nacionalne zajednice.

**Objavljeno pod naslovom A. Raič, „Bunjevci u rezultatima popisa stanovništva 2011. godine“, Bunjevačke novine, Subotica, 2012.*

Bunjevci - mali ugroženi narod

Savremene Bunjevce treba posmatrati kao izdanak malog naroda, koji je, na tlu Bajskog trokuta tokom 17. i 18. veka razvio svoj autohtoni etničko-kulturni identitet, i tokom poslednja dva veka, i pored nepovoljnih društveno-istorijskih okolnosti i svojih sopstvenih unutrašnjih protivrečnosti, sačuvao svoj status, koji savremeni istraživači obuhvataju pojmom „malih ugroženih naroda bez države“. Termin „mali narodi“ iskovao je češki pisac Milan Kundera da bi označio zajednice koje nemaju „osećanje večite prošlosti i budućnosti“. Prema Urielu Abulofu, „mali narodi“ su etničke zajednice koje karakteriše trajna i duboko ukorenjena neizvesnost u pogledu njihove sopstvene egzistencije. U današnje vreme, „mali narodi“ sumnjaju u validnost svog u prošlosti izgrađenog etničkog identiteta i u ostvarljivost svoje nacionalne samouprave (national polity) u budućnosti.“ (Abulof, Uriel (2009), “Small Peoples”: The Existential Uncertainty of Ethnonational Communities, *International Studies Quarterly*, Volume 53, Number 1, March 2009, pp. 227-248(22)).

Mali narodi i stvaranje nacija - škotski istoričar Hju Seton-Watson (Hugh Seton-Watson), koji pripada *perennialističkoj* etnološkoj školi mišljenja, iako je priznavao da je nacionalizam kao ideologija moderna pojava, smatrao je da nacija u nekim slučajevima seže do duboke prošlosti. U tom kontekstu pravio je razliku između starih nacija Zapadne Evrope, npr. Engleza, Francuza, Škota, Holanđana, Kastiljanaca, Poljaka, Rusa, Mađara i dr., koji svoje poreklo vuku još iz srednjeg veka, i novih nacionalizmom namerno stvorenih nacija u Istočnoj Evropi i Aziji.

Prema Siton-Votsonovom mišljenju, Česi i Slovaci, Rumuni, Bugari, Srbi i Hrvati, Ukrajinci, Estonci, Azeri, Kurdi, Malajci, Indonežani i dr., spadaju svi u nove nacionalizmom stvorene nacije (Seton-Watson, 1977; Smith, 2000: 35).

Istovremeno, jedan drugi pobornik ove istraživačke tradicije, Hagen Šulce (Hagen Schultze), navodi da su neke nacije Istočne Evrope, tj. Poljaci, Česi, Mađari i Srbi već unutar imperija “bili odmakli na putu nacionalnog i kulturnog identiteta” (Šulce, 2002: 101).

Prema Lauri Vahre i Jüri Viikberg-u (1991), *The Red Book of the Peoples of the Russian Empire*, (Crvena knjiga naroda Ruskog carstva) (videti URL: <http://www.eki.ee/books/redbook/foreword.shtml>) kriteriji za identifikovanje malih autohtonih ugroženih naroda su:

- a. još nisu iščezli;
- b. njihovo glavno područje naseljenosti je na teritoriji jedne države (izgrađene od strane drugog naroda, a njihovi delovi mogu biti podeljeni na više administrativnih područja - država);
- c. čiji broj je ispod 30 hiljada;
- d. od kojih manje od 70% govori svoj maternji jezik;
- e. koji čine manjinu na svojoj zavičajnoj teritoriji;
- f. čija naseljenost je rasejana pre nego kompaktna;
- g. koji nemaju škole, literaturu ili medije na svom svakodnevnom (vernacular) govoru.

Primenimo ove kriterije na rezultate analize podataka o Bunjevcima saopštene u prethodnim odeljcima ovog oglada.

Iščezavanje i opstanak Bunjevaca

a. Bunjevci nisu iščezli ali je njihov istorijski razvojni proces zahvaćen ugrožavajućom depopulacijom, prvenstveno nominalnom (asimilacija), ali i realnom „belom kugom“ karakterističnom za podneblje srednje i jugoistočne Evrope.

Slikovito predstavljen, demografski proces bačkih Bunjevaca, posmatran počev od formiranja njihovog etno-kulturnog identiteta kao posebnog naroda u Južnoj Ugarskoj početkom 18. veka, pokazuje generalni dugoročni trend brzog povećanja stanovništva (Grafikon 2, oznaka 1). Posle dvovekovnog demografskog uspona u okviru Austrijske monarhije (druga polovina 18-tog i prva polovinn 19-tog veka čine „zlatno doba“ prosperiteta bačkih Bunjevaca), dospevši nakon Prvog svetskog rata u dve novostvorene države – Mađarsku i Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca/ Jugoslaviju, bunjevački narod se našao u žrvnju procesa izgradnje država usredsređenih na formiranje sopstvenih nacija (procesa političkog strukturisanja "nacije-države" - od formiranja državnog centra, preko izgrađivanja sistema lojalnosti i solidarnosti, uključujući formiranje nacije, do unutrašnje političke strukturacije, videti: Stefano Bartolini (2006), A Comparative Political Approach to the EU Formation, URL: http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2006/papers/wp06_04.pdf), koji su rezultirali njegovom fragmentacijom, asimilacijom i, sledstveno, početkom demografskog nestajanja.

Grafikon 2. pokazuje da se deo bunjevačkog naroda sa očuvanim etničkim identitetom – Bunjevci sa područja Bajskog trokuta u Mađarskoj i Srbiji-Vojvodini – smanjio od ukupno 70.545 osoba iz 1910. godine na 28.266 osoba u 2002. godini ili za 42.279 osoba (smanjenje za 60%). Obuhvatajući takođe Bunjevce iz Peštanske

varmeđe 1920. godine (3916 osoba) smanjenje dostiže 53.086 osoba (65,3%). Pri tome zapaža se da svi fragmenti bunjevačkog naroda, uključujući njegove delove koji su evoluirali usvajajući elemente hrvatskog nacionalnog identiteta, u obe države trpe dugoročnu tendenciju depopulacije, demografskog iščezavanja.

Taj proces se, posle 1918. godine, odvijao podjednako burno i u Vojvodini i u Mađarskoj.

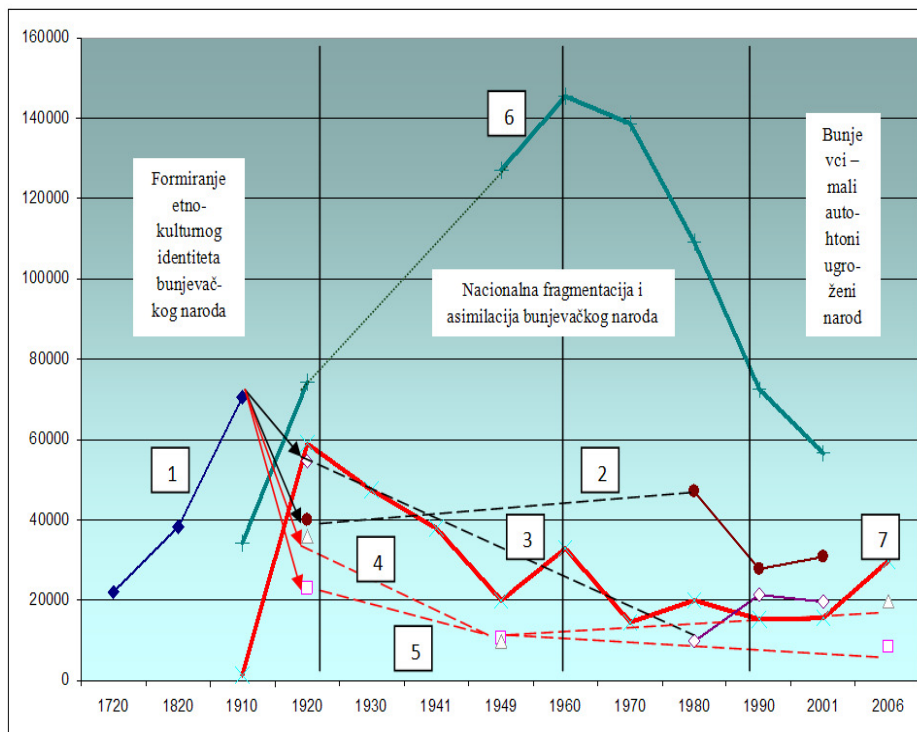
Zajednica nacionalno izjašnjenih Hrvata bunjevačkog etničkog porekla u Vojvodini (Grafikon 2, oznaka 2), do 2002. godine brojno se smanjivala (sa 40.000 u 1920. na 30.718 u 2002. godini) po prosečnoj godišnjoj stopi od 0,29%. (Broj od 40.000 Hrvata, koji su se u Austro-Ugarskoj izjašnjavali kao Mađari, preuzet od Đurić, Ćurčić, Kicošev-a, videti URL: <http://www.rastko.rs/istorija/srbi-balkan/djuric-curcic-kicosev-vojvodina.html>). U isto vreme, populacija nacionalno neizjašnjenih Bunjevaca u Vojvodini (oznaka 3 na Grafikonu 2) smanjena je sa 54.508 osoba u 1920. godini na 19.766 osoba u 2002. godini (smanjenje za 44.742, opadanje po prosečnoj godišnjoj stopi od 0,8%).

Brojno povećanje bunjevačkih Hrvata i smanjivanje Bunjevaca na popisima stanovništva su protivrečna demografska kretanja koja izražavaju, prvo, nominalnu kategorizaciju Bunjevaca kao Hrvata u periodu od 1945. do 1980. godine, a potom, obnovu etniciteta Bunjevaca omogućavanjem njihovog izjašnjavanja kao Bunjevaca na popisima stanovništva počev od 1990. godine.

Ukupna populacija vojvođanskih Hrvata – oznaka 6 na Grafikonu 2 - (prema nominalnoj kategorizaciji u popisima stanovništva do 1990. godine, u ovaj zbirni podatak uključeni su Bunjevci, bunjevački Hrvati, Šokci i ostali Hrvati), smanjivala se posle svoje kulminacije 1960. godine sa 145.341 osobe na 56.564 osobe u 2002. godini, pri čemu je

udeo bunjevačkih Hrvata u ovoj populaciji porastao od 43,29% u 1980. na 54,32% u 2002. godini. Stopa depopulacije hrvatske nacionalne zajednice u Vojvodini, između 1920. i 2002. godine dostiže prosečno godišnje 0,63%. Posle 1960. godine, do 2002. godine ova stopa dostiže skoro 1% godišnje (0,97%), što znači da hrvatska nacionalna zajednica u Vojvodini sve više zavisi od demografskog potencijala bunjevačkih Hrvata, u čemu se može tražiti jedan od uzroka senzitivnosti aktivista hrvatskih stranaka u Vojvodini, i bunjevačko-hrvatske dijaspore u Hrvatskoj, na težnje bačkih Bunjevaca da obnove svoj status posebne etničko-nacionalne skupine.

Grafikon 2 - Demografija i etape razvoja Bunjevaca-Šokaca/ Hrvata u Austro-Ugarskoj, Mađarskoj i Vojvodini

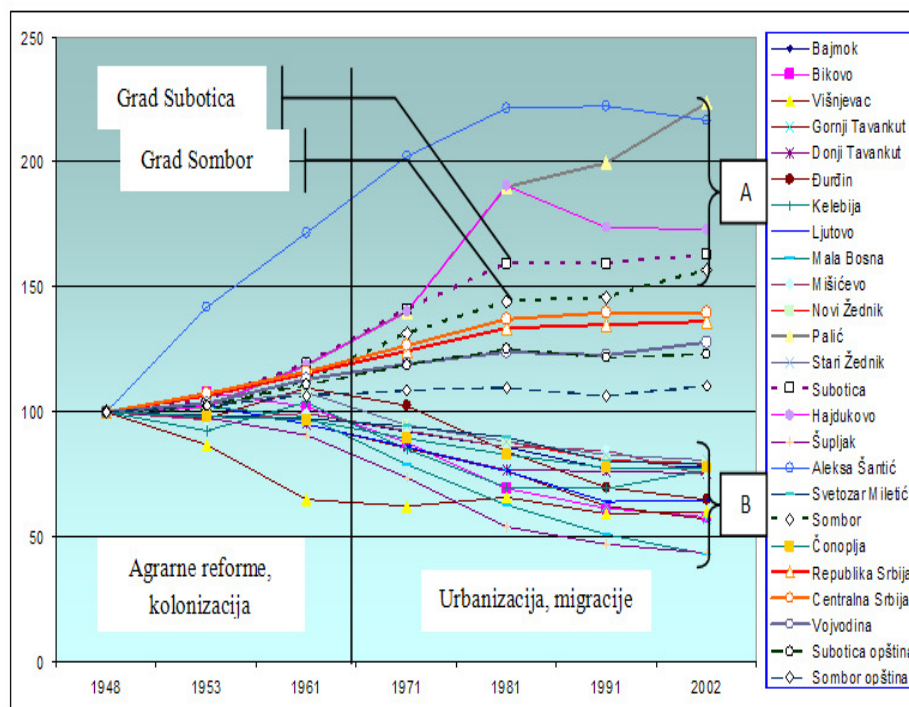
Populacija Bunjevaca i Šokaca u Mađarskoj (nepriznata nacionalna manjina, oznaka 5 na Grafikonu 2) se smanjila od 1930. sa 23.228 osoba na 8.500 osoba u 2006. godini (opadanje po prosečnoj godišnjoj stopi od 0,85%) a populacija mađarskih bunjevačkih Hrvata (deo priznate hrvatske nacionalne manjine, oznaka 4 na Grafikonu 2) smanjena je sa 36.864 osobe u 1930. na 19.731 osobu u 2006. godini (opadanje po prosečnog godišnjoj stopi od 0,62%). Stopa depopulacije hrvatske nacionalne zajednice u Mađarskoj od 1920. do 2002. godine (obuhvata nepriznate Bunjevce i populaciju bunjevačkih i ostalih Hrvata priznatih od mađarske države kao nacionalne manjine, oznaka 7 na Grafikonu 2) dostiže 0,72% prosečno godišnje.

Proces nestajanja bunjevačkog naroda, u njegovom tradicionalnom zavičaju i prirodnom-ruralnom okruženju, postaje očigledan na osnovu analize dugoročnih trendova rasta stanovništva dvadeset vojvođanskih bunjevačkih naselja severne Bačke koju omogućuje Grafikon 3.

Podaci sa grafikona izdvajaju dva opštinska gradska centra, Suboticu i Sombor, kao razvojne generatore bunjevačkog naroda u Vojvodini. Od ukupnog broja Bunjevaca u 2002. godini u dvadeset posmatranih naselja severne Bačke (18.894) skoro tri četvrtine (73,82%) bilo je nastanjeno u pomenuta dva grada i tri manja naselja (oznaka A na Grafikonu 3) a od ukupno 20.683 bunjevačkih Hrvata 71,12% nastanjeno je u istim naseljima. U ostalih petnaest naselja (oznaka B na Grafikonu 3), zahvaćenih depopulacijom, stanovalo je 2002. godine 4933 (26,17%) Bunjevaca i 5.974 (28,88%) bunjevačkih Hrvata. U ovoj drugoj grupi naselja B, tokom poslednjih pola veka (između 1948. i 2002. godine) stanovništvo je opalo na 67,33% njegovog broja u 1948. godini (sa 51.770 na 34.857 osoba ili smanjenje za 16.913 osoba). Ovaj proces došao je do ispoljavanja posle 1961. godine a naglašeno ubrzanje dobio je između 1971. i 1981. godine. Ukoliko se ova depopulacija nastavi istim tempom, oko 2050. godine pad stanovništva ovih naselja može

dostiću 45% a do kraja 21. veka 30% pomenutog nivoa stanovništva iz 1948. godine. Ovo su nesumnjivi signali nestajanja bunjevačkog naroda u njegovim tradicionalnim ruralnim životnim okruženjima.

Grafikon 3 - Dugoročni trendovi rasta stanovništva dvadeset bunjevačkih naselja u Vojvodini, 1948-2002.

Može li porast bunjevačkog naroda (Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata) u naseljima grupe A da nadoknadi opadanje populacije ovog naroda u grupi B naselja? U naseljima iz grupe A ponderisani indeks porasta stanovništva bunjevačkog porekla u periodu 1948-2002. godine dostigao je 163,88 (povećanje stanovništva za 63,88%). Račun pokazuje da je u navedenom periodu od 54 godine porast stanovništva u grupi naselja A

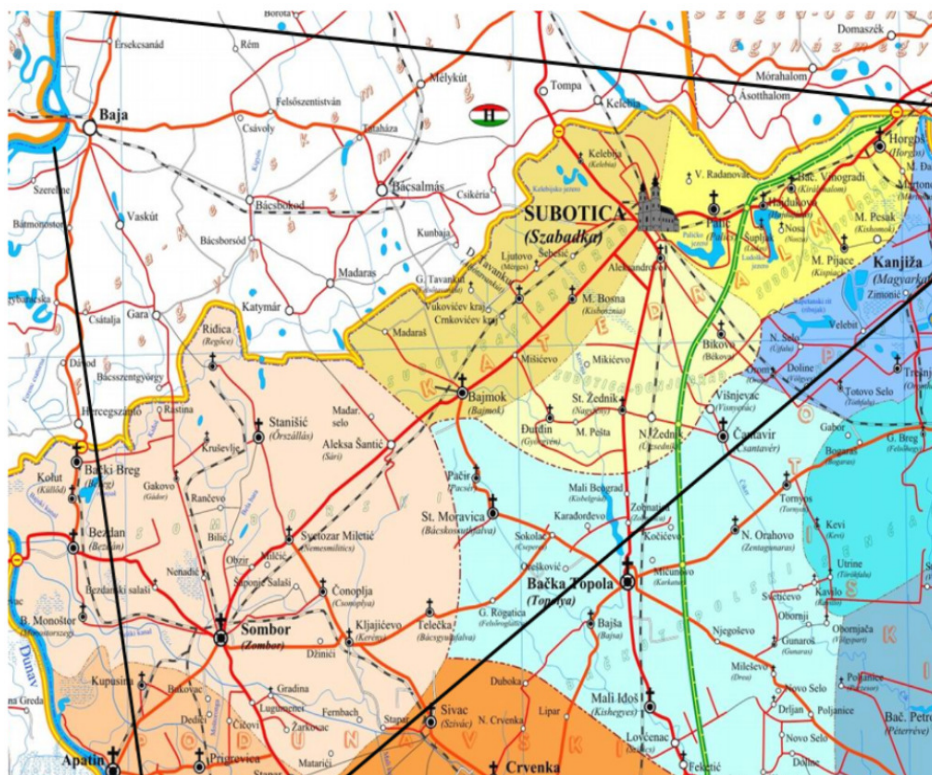
iznosio ukupno 65.723 osobe u čemu 15.660 pripadnika bunjevačkog naroda (23,83% prema nacionalnoj strukturi stanovništva opština Subotica i Sombor iz 1981. godine) a smanjenje stanovništva u grupi naselja B iznosilo 16.913 osobe, što pokazuje da rast gradskog dela bunjevačkog naroda ne uspeva da kompenzira opadanje seoskog dela ovog naroda (smanjenje seoskog nadmašuje porast gradskog stanovništva za 1.253 osobe ili za 8%).

Prethodne računice povrđuju da je bunjevački narod – mali narod koji nije iščezao ali čiji je razvoj, pa i opstanak, nesumnjivo ugrožen u doglednoj budućnosti.

Stanovništvo i depopulacija Bunjevaca

b. Glavno područje nastanjenosti bunjevačkog naroda – Bajski trokut - je na teritoriji bivše Austro-Ugarske, koje je, nakon 1918. godine, podeljeno na dva državna administrativna područja – Mađarsku i Jugoslaviju-Srbiju. Mađarskoj dodeljeni deo ovog područja (sa 33% populacije bunjevačkog naroda u 1920. godini) podeljen je na dve varmeđe (Bač-Kiškunsku i Peštansku) a u savremenoj Srbiji-AP Vojvodini (sa 67% populacije bunjevačkog naroda u 1920. godini) na dva administrativna okruga (Severno-bački i Zapadno-bački) i dve opštine (Subotica i Sombor). Stanovništvo na područjima zapadnog Balkana, koja čine pra-postojbinu Bunjevaca (Bosna, Hercegovina, Dalmacija), nije razvilo bunjevački identitet kao poseban narod, nego je evoluiralo u hrvatsku naciju, tako da se bački Bunjevci mogu smatrati narodom koji je autohtono razvio svoj etničko-kulturni identitet u društveno-istorijskom i geografskom ambijentu Bajskog trokuta (uključujući severnija naselja do Pešte) kao svog zavičaja.

Područje Bajskog trougla – Bunjevačkog trograđa (na osnovu mape Subotičke biskupije)

Pod Bajskim trouglom se, u vreme razgraničenja Mađarske i Kraljevine SHS 1920. godine, onaj deo Bunjevačkog trograđa (Baja-Sombor-Subotica), koji je pripao Mađarskoj, nazivao Bajski trokut. Autentično značenje tog, danas prigraničnog mikroregiona, odnosi se na celinu teritorije na kojoj su bački Bunjevci od 17 veka naseljavani i ostvarili svoj istorijski razvoj.

Zavičaj i nastanjenost Bunjevaca

c. Sadašnji broj Bunjevaca je ispod 30 hiljada - on je nominalno 2002. godine dostigao 19.766 osoba u Vojvodini i 8,5 hiljada osoba u Mađarskoj. Deo pripadnika bunjevačkog naroda u periodu između 1945. i 1990. godine izjašnjavao se kao Jugosloven ili se nacionalno nije izjašnjavao, odnosno, ostajao je neopredeljen. Da li su ove kategorije nacionalnog izjašnjanja, odnosno, neizjašnjanja, potencijalni izvor nominalnog povećavanja dveju kategorija bunjevačkog naroda? Sudeći na osnovu analize korelacija (Pearsonovi r-koeficijenti), u sredinama sa naglašenijim udelom Bunjevaca ($r=0,478$ uz $p=0,032$) odnosno bunjevačkih Hrvata ($r=0,475$ uz $p=0,034$) izjašnjanje stanovništva kao Jugoslovena (korelacije za neizjašnjanje odnosno neopredeljenost kod obe kategorije bunjevačkog naroda nije statistički značajno $p>0,05$) podjednako je izraženo (srednjeg intenziteta). Primenom analize parcijalne korelacije, može se konstatovati da je uzajamni uticaj dve komponente bunjevačkog naroda na izjašnjanje kao Jugoslovena odnosno na neizjašnjanje ili neopredeljenost, neznatan (koeficijenti parcijalne korelacije 0,233 i 0,244 uz nisku pouzdanost zaključivanja $p>0,30$). Koeficijenti parcijalne korelacije na nivou bliskom statističkoj signifikantnosti, upućuju na značajnije izjašnjanje i Bunjevaca ($r=0,446$ uz $p=0,056$) i bunjevačkih Hrvata ($r=0,441$ uz $p=0,059$) kao Jugoslovena, odnosno, kao neizjašnjenih i neopredeljenih, u sredinama sa većim udelom sugrađana srpske nacionalnosti. Iz ove analize sledi zaključak da obe komponente bunjevačkog naroda mogu očekivati eventualno povećanje u podjednakom broju (iz „rezerve“ od ukupno 4.370 osoba – izračunato prema proporciji Bunjevaca i bunjevačkih Hrvata u ukupnom stanovništvu 20 naselja tj. 19,8%). Sa pomenutim hipotetskim povećanjem, ukupan broj Bunjevaca u Bajskom trokutu mogao bi da se poveća za približno 15% što dostiže oko 30.400 osoba.

Govorna zajednica Bunjevaca

d. Manje od 70% pripadnika bunjevačkog naroda govori ikavicu kao svoj maternji jezik. Prema popisu stanovništva Vojvodine 2002. godine, 34,9% Bunjevaca govori izvornim etničkim govorom (ikavicom), 58,7% koristi srpski, a 3,6% hrvatski kao maternji jezik. Vojvođanski Hrvati (blizu polovine čini stanovništvo bunjevačkog etničkog porekla) u 33,2% slučajeva govore hrvatskim kao maternjim jezikom a 63,9% koristi srpski kao maternji jezik. Može se zaključiti da je standardni jezik većinske nacije, Srpski jezik, od strane većine pripadnika oba modaliteta Bunjevaca u Vojvodini, usvojen kao maternji jezik. U isto vreme, jezik kao etnički-nacionalni marker (bunjevačka ikavica ili standardni hrvatski jezik), koristi trećina svakog od dva bunjevačka nacionalna modaliteta. Vidi se da, kako šest decenija nominalnog pohrvaćenja bačkih Bunjevaca, tako i decenija ipo obnove uslova javnog izražavanja bunjevačkog identiteta, ne uspevaju da obezbede realizaciju ni strategije asimilacije bunjevačkih Hrvata u jezičku kulturu standardne hrvatske ijekavice, ni strategiju obnove izvorne jezičke kulture bunjevačke ikavice. U oba modaliteta Bunjevaca, dve trećine pripadnika predstavlja jezgro (mainstream) okrenuto integraciji u kulturu dominantne državotvorne nacije. To je efekt prećutne, Feherove prirodne asimilacije.

Podaci popisa stanovništva 2011. godine pokazuju da bunjevačkim kao maternjim jezikom govori 6.835 osoba što je 39,12% ukupnog broja izjašnjenih Bunjevaca (16.706). U poređenju sa 2002. godinom ovaj broj Bunjevaca je smanjen za 149 govornika što je u odnosu na ukupan broj Bunjevaca sa bunjevačkim maternjim jezikom u 2002. godini opadanje za 2,13%. Opadanje govornika sa bunjevačkim kao maternjim jezikom je znatno sporije od smanjivanja ukupnog broja pripadnika bunjevačke zajednice (smanjenje za 16,52%). Kod Hrvata ove promene pokazuju da je broj njihove populacije ukupno u Srbiji opao sa 70.602 na 57.900 (smanjenje ukupno za 12.702 ili za 17,99%) u čemu je broj sa

hrvatskim kao maternjim jezikom opao sa 27.588 osoba u 2002. godini na 19.223 osoba u 2011. godini ili za 8.365 osoba (30,32%) što je znatno brža dinamika opadanja govornika hrvatskim jezikom od opadanja ukupnog hrvatskog stanovništva.

Indikatori nestajanja govornih zajednica Bunjevaca i Hrvata bunjevačkog porekla, opštine Subotica i Sombor, 2011 godine

Subotica ukupno	Bunjevci 13553	Hrvati 14151	Srbi 38254
Maternji jezik	Bunjevački 6313	Hrvatski 5758	Srpski 63412
Ne govore svojim mater. jez.	7240 46,58%	8393 59,21%	-
Ne-srbi sa srpskim maternjim jezikom	Bu+Hr 15633 62,14%	→	Uk. 25158 100%
Sombor ukupno	Bunjevci 2058	Hrvati 7070	Srbi 54370
Maternji jezik	Bunjevački 387	Hrvatski 1986	Srpski 69150
Ne govore svojim mater. Jez.	1671 81,2%	5084 71,91%	-
Ne-srbi sa srpskim maternjim jezikom	Bu+Hr 6755 45,7%	→	Uk. 14780 100%

Izvor: Popis stanovništva Srbije 2011, knjiga 4.

Detaljnija analiza podataka (prethodna tabela) o kretanju govorne zajednice Bunjevaca i Hrvata bunjevačkog porekla (većina Hrvata u posmatranim opštinama su Bunjevci hrvatskog nacionalnog opredeljenja) pokazuje da pripadnici bunjevačke nacionalne zajednice u subotičkoj opštini sa 53% deklarišu bunjevačku ikavicu kao svoj maternji jezik (u somborskoj opštini 19%) dok je kod nacionalno nominovanih Hrvata u subotičkoj opštini 41% onih koji standardni hrvatski jezik deklarišu kao svoj maternji jezik (u somborskoj opštini 28%). (U tumačenju ove konstatacije treba imati u vidu da je u poslednje vreme u hrvatskoj nacionalnoj zajednici u Srbiji promovisano shvatanje bunjevačkog govora kao dijalekta hrvatskog jezika; takođe postoji tumačenje o bunjevačkoj ikavici kao dijalektu srpskog jezika.) Zapaža se da čak 62% nacionalno deklariranih Bunjevaca i Hrvata u opštini

Subotica pripadaju srpskoj govornoj zajednici, koja je za 66% brojnija od nacionalno izjašnjenih Srba (za somborsku opštinu ove cifre su 45,7% odnosno 27,18%). Ova analiza upućuje na zaključak da je preko 60% Bunjevaca obe nacionalne nominacije obuhvaćeno segmentarnom asimilacijom u okruženju srpske javne nacionalne kulture (pripadaju srpskoj govornoj zajednici ali nemaju ostale karakteristike srpskog nacionalnog identiteta, prvenstveno pravoslavno konfesionalno opredeljenje). Takođe se može konstatovati da se govorna zajednica Bunjevaca osipa 7,76 puta sporije od brzine depopulacije ukupne populacije bunjevačke nacionalne zajednice, dok je kod Hrvata smanjivanje govorne zajednice 1,69 puta brže od tempa depopulacije ukupnog hrvatskog stanovništva.

Manjinski status Bunjevaca

e. Bunjevački narod čini manjinu na svojoj zavičajnoj teritoriji - Bajskom trokutu. Na području vojvođanskog dela Bajskog trokuta (ukupno 28 naselja subotičke i somborske opštine, od kojih u osam naselja broj Bunjevaca je sveden na manje od 30 osoba), prema popisu 2002. godine, Bunjevci (18.945) i bunjevački Hrvati (21.314) zajedno čine 17,83% ukupnog stanovništva (225.749). Na tom području najbrojnije nacionalne skupine čine Srbi (87.713 ili 38,85%) i Mađari (96.742 ili 28,24%). Pomenute četiri etničko-nacionalne skupine čine 84,92% ukupnog stanovništva. Ovakva etničko-nacionalna struktura stanovništva Bajskog trokuta rezultat je nekoliko kolonizacija od 18. do 20. veka, kao i neprekidne migracije stanovništva u okviru država koje su obuhvatale ovu zavičajnu teritoriju bunjevačkog naroda. Od svog masovnijeg doseljavanja s početka 17 veka, Bunjevački narod je činio kompaktno stanovništvo Bajskog trokuta s tim da se u susedstvu, uglavnom na jugu i jugoistoku, graničio sa brojnim srpskim stanovništvom. Od polovine 18. veka počinje kolonizacija Bajskog trokuta, uglavnom doseljavanjem Nemaca, a kasnije, tokom 19. veka,

Mađara. Do početka Prvog svetskog rata uspostavljena je multietnička struktura stanovništva Bajskog trokuta koja se održala do završetka Drugog svetskog rata, kada je, posle eksodusa Nemaca, uspostavljena savremena struktura sa naglašenim udelom srpskog i mađarskog stanovništva.

Dijaspora (rasejanje) Bunjevaca

f. Naseljenost Bunjevaca je radije kompaktna nego rasejana. Od svih Bunjevaca u Srbiji 2002. godine 20.012 osoba 94,67% živi u 28 naselja vojvođanskog dela Bajskog trokuta. U rasejanju izvan područja Bajskog trokuta, u Vojvodini živi 821 (4,1%), a u centralnoj Srbiji 246 (1,23%) Bunjevaca. Prema Šokčeviću, „Bunjevački Hrvati danas u Mađarskoj stanuju u Bačkoj (grad Baja i šira okolina), ali su ranije u velikom broju stanovali u većini naselja Fejerske i Peštanske varmeđe.“ „Bunjevački Hrvati su najbrojniji manjinski etnicitet u Bács-Kiskun varmeđi. Bunjevci, koji su se pre više od 300 godina doselili u Mađarsku (veći deo je posle Trianonskog sporazuma dospelo u Jugoslaviju) u najvećem broju žive u Baji i okolini Baje: u Bácsalmás-u, Csávoly-u, Felsőszentiván-u, Gari, Katymáru, Mátételki, Csikériji, Bácsbokodu i u Vaskutu.“ Prema istom autoru, „postoje pretpostavke, podržane računicama, prema kojima je gotovo četvrtina hrvatstva bunjevačkog porekla.“ (Sokcsevics Dénes, A magyarországi horvátok története. Dr. Barics Ernő, Blazsetin István, Frankovics György, Sokcsevics Dénes (1998), Magyarországi horvátok, Budapest: Körtánc Egyesület, navedeni URL.). Ova poslednja Šokčevićeva napomena ukazuje na razmere doprinosa bunjevačkog naroda u njegovoj pra-postojbini, kao i u Slavoniji, Lici i drugim područjima današnje Hrvatske, formiranju hrvatske nacije. Ovaj pra-bunjevački etnicitet utopio se u hrvatsku naciju, dok su bački Bunjevci nastavili svoju autohtonu etnogenezu započetu na tlu Bajskog trokuta dva veka pre ovog procesa stvaranja

hrvatske nacije. Taj proces etnogeneze bačkih Bunjevaca otežan je posle podele njihove narodne celine na mađarsko i jugoslovensko/srpsko administrativno područje posle 1918 godine. U tom smislu administrativne razdvojenosti, na bačke Bunjevce se može primeniti kriterijum rasejane naseljenosti.

Nerazvijenost institucija očuvanja etno-kulturnog identiteta i nacionalnog razvoja Bunjevaca

g. Bunjevci nemaju škole, literaturu i medije na svom svakodnevnom jeziku. U Mađarskoj, Bunjevci su „izbrisani“ iz nomenklature nacionalnih zajednica i subsumirani su pod nacionalnu manjinu mađarskih Hrvata. Povremeno, o Bunjercima se u publicistici komemorativnog karaktera (kakve su monografije Feher Istvana, Barics Ernőa et al., i sl.) raspravlja kao o „reliktnoj“ etničkoj skupini mađarskih Hrvata.

Vojvođanski Bunjevci su tek 2007. godine, posle jednoipovekovnog prekida, uspeli da obnove elemente osnovnog školovanja na svom izvornom govoru (ikavici), sa elementima nacionalne kulture. Izdavačka delatnost odvija se u okviru Bunjevačkog izdavačkog centra (periodična publikacija „Bunjevačke novine“, „Tandrčak“ i niz drugih publikacija) i Bunjevačke matice (periodična publikacija „Bunjevačka rič“ i niz drugih publikacija). Publikovana literatura uglavnom ima beletristički i istorijsko-lingvistički karakter. Prepreku u nastojanjima da se literatura i javna reč bačkih Bunjevaca dovede na nivo savremenog kulturnog i naučnog diskursa, predstavlja nestandardizovana ikavica - jezik bačkih Bunjevaca i Šokaca. U elektronskim medijima Bunjevci dobijaju prostor na Radio Novom Sadu – 100 MHz (petak 22.00 – 22.30 sati), Radio Subotici - 89,6 MHz (subota 20.00 – 20.30 sati) i Radio Somboru - 90,9 MHz (nedelja od 13.30 - 14.00) u okviru emisije „Bunjevačka

rič” i na Televiziji Novi Sad – II program (subotom od 17.30, a repriza je naredne subote od 17.30 sati) u okviru emisije „SPEKTAR”. Bunjevci, kao mali narod, po pravilu su nevidljivi u visokoj kulturi Srbije; incidentno postaju tema javnog interesovanja u kontekstu srpsko-hrvatskih konfrontacija. Poslednja decenija nastojanja da se vojvođanski Bunjevci revitalizuju u oblasti školstva, literature i medija, nije uspela da nadoknadi jednoipovekovni prekid njihovog stvaralaštva i udela u javnom životu, koji su ranije postizali. Takvo stanje Bunjevaca datira od polovine 19. veka, kada je, dotadašnji četvorovekovni razvoj školstva i literature na narodnom jeziku Bunjevaca i Šokaca, državnom intervencijom Austro-ugarske monarhije, prekinut. Da bi se shvatila dubina i sagledale posledice ove jednoipovekovne krize u razvoju bačkih Bunjevaca, potreban je uvid u istoriju njihove pismenosti i književosti (pogledati monografiju B. Unyi (1947), *Istorija Šokaca, Bunjevaca i franjevaca*, Budimpešta: Mađarsko bratstvo).

Zaključak: Primena kriterija za definisanje malih autohtonih ugroženih naroda na bačke Bunjevce opravdava prihvatanje pretpostavke da je ova mala etnička skupina savremeni primer takvog malog ugroženog naroda. Od šest kriterija, za Bunjevce nije primeren jedino kriterijum rasejanja: njihova kompaktnost teritorijalne naseljenosti u Bajskom trokutu argument je u prilog dr Barić Erneove ocene o istrajnosti Bunjevaca u očuvanju njihove građanske, materijalne i intelektualne, književne i kulturne tradicije, koja ih čini posebnom narodnom skupinom različitom od drugih hrvatskih narodnih skupina u Mađarskoj. (Dr. Barics Ernő, *A magyarországi horvátok nyelve*). Ugroženost Bunjevaca kao malog naroda je pokazana i utvrđivanje faktora, koji tu ugroženost uslovljavaju, kao i faktora podrške razvoja ovog naroda, predstavlja ključ za razumevanje bunjevačkog pitanja.

**Dopunjeni izvod iz studije A. Raič, „Uvod u bunjevačko pitanje“, objavljene u „Bunjevačkim novinama“, Subotica*

4-Obrisi nacionalne strategije Bunjevaca

Pristup strateškom planiranju razvoja nacionalne zajednice Bunjevaca

Šta je *pozadina* postavljanja problema donošenja strateškog plana nacionalne zajednice Bunjevaca? Zašto se postavlja i u čemu je aktuelnost tog problema? Formalno pravni razlog je u neispunjenoj zakonskoj obavezi Bunjevačkog nacionalnog saveta (BNS) da donese strateški plan realizacije svojih zakonskih nadležnosti (obrazovanje, kultura, informisanje, javno korišćenje jezika). Suštinski razlog je u alarmantnom rezultatu popisa stanovništva iz oktobra 2011. godine, koji pokazuje ubrzanu depopulaciju nacionalne manjine Bunjevaca do kraja 21. veka. Bunjevci 3,5 puta brže nestaju od proseka depopulacije stanovništva opština Subotica i Sombor, koje čine životni areal **94,38%** Bunjevaca u Srbiji (u periodu 2002-2011. godine prosek depopulacije pomenutih opština je 0,8% godišnje). Ovaj opominjući trend pojavio se prvenstveno zbog apstinencije Bunjevaca od nacionalnog izjašnjavanja a, potom, zbog opadanja prirodnog priraštaja stanovništva (Raič, 2013).

Rešavanju demografskog egzistencijalnog problema, autonomija zasnovana na nacionalnom savetu bunjevačke nacionalne manjine nije u stanju da pristupi. Za taj zadatak BNS nije osposobljen (ne poseduje sopstvene instrumente i sredstva, niti ima politički kapacitet da utiče na više nivoe sistema). Autonomija nacionalnih saveta podržava očuvanje etničkog identiteta malih zajednica, bez sopstvene matične nacionalne države, ali bez jasne državne strategije njihov razvoj, kao moderne nacionalne zajednice, ostaje „na dugom štapu“. Slučaj Bunjevaca primer

je konzervirajućeg efekta takve kulturne autonomije, koja otežava njihov izlazak iz stanja „egzotičnog etničkog relikta“. Ignorisanje intraetničkog konflikta u bunjevačkom narodu (identitet Bunjevaca sensu stricto osporavan od strane nacionalne manjine Hrvata) od strane demokratskih snaga Srbije (i Mađarske), zamagljuje viziju budućnosti Bunjevaca kao nacionalne zajednice. A bez vizije svoje budućnosti Bunjevci teško mogu formulisati poželjnu i održivu strategiju svog nacionalnog razvoja. Ovaj splet okolnosti predstavlja temeljni razlog otežanog pristupa izradi strategije nacionalnog razvoja Bunjevaca u Srbiji (Raič i Kujundžić Ostojić, 2013).

Iz rečenog možemo konstatovati da se strateško planiranje u nacionalnoj zajednici Bunjevaca može sagledati u užem okviru kulturne autonomije. A na šta se svode postojeći bunjevački pristupi kulturi? Kad se analiziraju komunikacije bunjevačkih političkih (stranačkih) subjekata od osnivanja BNS do danas (2003-2013), pristup kulturi kao sadržini identiteta Bunjevaca, kreće se u dilemi: nacionalni razvoj ili etnička asimilacija. S obzirom da je artikulacija nacionalnog identiteta Bunjevaca u početnoj etapi, i da se kristališe u konfrontaciji sa asimilacionističkim koncepcijama iz okruženja, odnosi u bunjevačkoj zajednici se ispoljavaju najčešće u **konfrontacijama** oko dve tendencije asimilacije. Prvi pravac je hrvatizacija, kao proaktivni proces inspirisan strateškim projektom stvaranja Hrvata-Bunjevaca (kao prelazne etape integracije bunjevačkog etniciteta u hrvatsku nacionalnost). Drugi pravac je srbizacija kao stihijni, neartikulisani tok „prirodne“ asimilacije, etnički folklorizam, odustajanje od aktivnog bunjevaštva, nacionalno neizjašnjavanje, odustajanje od razvoja nacionalne svesti Bunjevaca (slično pristupu ranijeg kriptonacionalnog jugoslovenstva).

Praktično posmatrano, *problem* pristupa formulisanju nacionalne strategije Bunjevaca u Srbiji proističe iz položaja Bunjevaca kao ugrožene manjinske nacionalne zajednice (Kujundžić Ostojić i Raič,

2012). Bunjevci su bez institucija i kvalifikovanih stručnjaka za strateško planiranje. Nemaju demokratski okvir-forum koji može formulisati pretpostavke strateškog plana – viziju, misiju, ciljeve nacionalne zajednice, i razraditi ih primenom postupaka scenario planiranja (Godet, 2006). Takva situacija dovodi u pitanje razvoj ove zajednice kao sistema organizovanog, svrsishodnog delovanja, koje vodi ka zajedničkoj poželjnoj i ostvarivoj budućnosti. U bunjevačkoj zajednici se mogu konstatovati tek elementi kratkoročnog, ad hoc akcionog planiranja, bez sagledavanja i demokratske verifikacije realnih nacionalnih interesa. Permanentno stanje krize u delovanju BNS od njegovog osnivanja 2003. godine do danas, izraz su opisanog stanja bunjevačke zajednice. Izlazak iz takvog stanja, pretpostavlja stvaranje demokratskih i institucionalnih uslova za strateško planiranje kao procesa artikulacije stvarnih nacionalnih interesa bunjevačke zajednice. Uz ovu pretpostavku, kad uspostavi demokratsku kontrolu uslova i faktora svog opstanka i razvoja, ova zajednica će naći izlaz iz stanja malog ugroženog naroda. Samo tako biće sposobna da iskoristi šanse koje nudi aktuelni proces pristupanja Srbije Evropskoj Uniji.

Ovaj tekst nastoji da ukaže na metod i faktore pristupa izradi strategijskog plana nacionalnog razvoja bunjevačke zajednice, imajući u vidu povoljne okolnosti i opasnosti, s kojima su Bunjevci danas suočeni, kao i njihove sopstvene snage, na koje mogu da se oslone, i slabosti koje ih danas sprečavaju da ispolje neophodnu agilnost i solidarnost.

Metod

Kako sastaviti, doneti i primeniti strateški plan za nacionalnu zajednicu Bunjevaca? Pretpostavka toga je utvrđivanje realne i održive strategije kao dugoročne mape puta koja obavezuje, motiviše i čini agilnim, kritičnim, otpornim i solidarnim aktere koji pokreću razvoj zajednice. Strategije, koje nisu samo spisak lepih želja, zasnivaju se na poznavanju realnih, povoljnih i nepovoljnih faktora aktivnosti. Ali koji su takvi

faktori? Kako utvrditi šta je poželjna vizija budućnosti a šta ostvariva strateška kombinacija realnih faktora razvoja? Godetov proaktivni pristup strateškom planiranju lokalizovanih nacionalnih zajednica (Mousli, 2004) pruža metodološki okvir za otkrivanje faktora čijom kombinacijom se može definisati poželjna i održiva strategija. Dovođenjem u odnose uređenog sistema otkrivenih faktora unutrašnje snage i faktora unutrašnjih slabosti, s jedne, i spoljašnjih/ okruženjskih faktora, koji obećavaju izgled budućeg razvoja, ili koji opominju na izvesnost pojave prepreka i pretnji budućem razvoju, s druge strane (tzv. SWOT analiza), omogućuje sastavljanje strategije koja obećava ostvarenje željene vizije budućnosti.

Oslanjajući se na okvir proaktivnog pristupa budućnosti profesora Mišela Godeta, u nastavku je data analiza raspoloživih saznanja o okolnostima u kojima se moraju tražiti faktori ostvarenja strategijske vizije budućnosti bunjevačke nacionalne zajednice i misije njenog agilnog jezgra – organizovanih subjekata kulturne autonomije pravno predstavljenih u BNS.

Rezultati pregleda faktora strateškog vizionarstva i planiranja u bunjevačkoj zajednici

Ko u bunjevačkoj zajednici čini faktore njenog strategijskog vizionarstva? Na koje institucije i pojedince-aktere razvoja se može osloniti strateško planiranje shvaćeno kao demokratski proces mobilizacije subjektivnih snaga bunjevačke zajednice ususret opominjućih promena i šansi koje signalizuje pridruživanje Srbije Evropskoj Uniji?

Pristupačna intelektualna produkcija Bunjevaca (publicistika, javni nastupi u medijima) tokom poslednje decenije (2003-2013) može se posmatrati kao priprema za stanje uma koji je okrenut budućnosti i ima za cilj kontrolisanje promena u dvostrukom smislu - *pred-aktivnosti*

(pripremanja za očekivane promene) i *pro-aktivnosti* (delovanja u cilju izazivanja željene promene). Analiza uzorka bunjevačke publicistike (značajne produkcije beletristike, historiografskih dela, kalendara iz programa većine bunjevačkih izdavača), pokazuje okrenutost prošlosti i čuvanju tradicijom stvorenih vrednosti (težnja ka konzervaciji kulturnog nasleđa bez nalaženja povezanosti sa očekivanim ili već uznapredovalim promenama u načinu života – sa urbanizacijom bunjevačke zajednice, njenom izloženosti lokalnoj asimilaciji ali i evropeizaciji i globalizaciji). Predaktivna orijentacija zapaža se samo fragmentarno (projekt standardizacije jezika radi pripremanja za promenu u oblasti javne upotrebe jezika). Proaktivna orijentacija se javlja takođe samo fragmentarno u poslednjih nekoliko godina (ideje o osnivanju institucija koje će razvijati inteligenciju kvalifikovanu za moderno stvaralaštvo visoke kulture, viši nivo edukacije i naučna istraživanja, kojima se oblikuje nacionalni identitet Bunjevaca). Tekstovi ove vrste publikovani su u „Bunjevačkim novinama“, „Riči Bunjevačke Matice“ i „Bunjevačkom prigledu“.

Konfrontacije stranačkih i individualnih ideja funkcionera bunjevačkih organizacija (stranaka, kulturnih institucija i udruženja), plasiranih putem elektronskih medija (SuboticaInfo, YuEko, web-stranice BNS i Saveza bačkih Bunjevaca, TV emisija „Spektar“ na RTVojvodina 2), otkrivaju takođe stanje uma okrenutog prošlosti, koji retko kada napušta horizont dnevno-političkih interesa.

Jedina realna situacija, u kojoj se moglo ispoljiti stanje uma karakteristično za strateško vizionarstvo, bili su izbori za BNS 2010. godine. Izborima je prethodila tipična stranačka kampanja za upis u bunjevački birački spisak. Tom prilikom, kao i u kampanji za nacionalno izjašnjavanje na popisu stanovništva 2011. godine, ispoljavala se konfrontacija unutar bunjevačke etničke zajednice za privlačenje na jednu od suprotstavljenih nacionalnih orijentacija - Bunjevaca i Hrvata. Stanje uma u bunjevačkoj nacionalnoj zajednici se pri tome nije

menjalo, ostajući zarobljeno zamrznutim bunjevačko-hrvatskim konfliktom.

U navedenoj bunjevačkoj publicistici retko se nalaze karakteristike uma sklonog strategijskom vizionarstvu. Umesto *otvorenosti prema promenama i iščekivanja dejstva novih faktora*, njihove nepredvidive dinamike, izazivanja krize i sloma zatečenih struktura i interesnih rasporeda, zapaža se zatvorenost u tradicionalizam i ograničene lične i grupne interese i neosetljivost prema signalima promena i kriza. Još izrazitije je odsustvo *pluralizma i dijaloga*. Retka je sklonost prepoznavanju i prihvatanju razlika u položaju, vrednostima, interesnim orijentacijama, koje se izražavaju u kontradiktornim stavovima, kao i sklonost slušanju, što je osnova za konsultacije (sporazumevanje i saradnju). Dijalog se izbegava iako je neophodan za otkrivanje i razjašnjavanje problema, pre nego što se pokuša njihovo rešavanje. Pasivnim, nekritičnim odnosom prema jednoulju, nametanju „liderske istine“, izbegavanju dijaloga, destimuliše se mašta i kreativnost, onemogućava se ukazivanje na sve verovatne i ostvarljive izbore, njihove prednosti i mane. Javno ispoljavanje *samostalnosti i odgovornosti* - nesputanog izražavanja težnji i traganja za ovlašćenjima da se vode ljudi i kombinuju veštine liderstva, izbegava se i destimuliše. To u bunjevačkoj zajednici stvara, privid nepostojanja kadrova, pojave novih lica u javnom životu, u javnim debatama, i autorskih tekstova i intervjuua u medijima, s jedne strane, i učestali nastup „većitih“ političara, demokratski neproverenih tumača nacionalnih interesa, s druge strane.

Opisano stanje, u prošlosti i sadašnjosti "zarobljenog uma" (Česlav Miloš), posledica je dva faktora: traumatične zabrane nacionalnog izražavanja Bunjevaca (i Šokaca) i njihove administrativne kategorizacije kao Hrvata iz 1945. godine, i konstruktorske greške sistema nacionalnih saveta kao kopije aktuelnog stranačkog sistema,

kojem nedostaje bazični demokratski forum kao efektivni instrument usmeravanja i kontrole delovanja saveta.

Bunjevačku zajednicu, u njenoj orijentaciji ka budućnosti, blokira konfrontacija sa osporavanjem od strane nacionalne zajednice vojvođanskih Hrvata. U tom konfliktnom odnosu formirani su profili bunjevačkih javnih delatnika, koji se teško konformiraju Godetovim principima razvoja uma okrenutog budućnosti. Kad se analizira javni nastup, politička borba Bunjevaca tokom poslednje decenije, zapaža se njihov napor da sačuvaju svoje pravo na nacionalno izražavanje (pravno utemeljeno tek 2009. godine potvrdom Statuta Autonomne Pokrajine Vojvodine od strane Narodne skupštine Srbije), na sopstveni bunjevački jezik i na svoju kulturnu, identitetsku baštinu. Taj napor potiskuje u drugi plan strateško vizionarstvo, pogotovo u smislu postavljanja zahteva za obnovu 1945. godine eksproprisanih uslova nacionalne institucionalizacije. Nedostatak političkih i stvaralačkih kapaciteta Bunjevaca umanjuje domete njihove borbi za ravnopravni tretman od strane državne administracije, uključujući i konfrontaciju sa osporavanjem bunjevačkog nacionalnog identiteta od strane ideološke elite hrvatske nacionalne manjine u Srbiji podržane moćnim institucijama matične hrvatske države i Rimokatoličke crkve.

Od svog osnivanja 2003. godine, BNS je ophrvan, manje ili više, otvorenim uplivom velikih nacionalnih stranaka u Srbiji. Stranački uticaj izražen je kroz različita idejno-politička stremljenja i vrednovanja u sastavu BNS (na to upućuju proklamacije sedam listi koje su učestvovala na izborima 2010 godine i dobile predstavnike u BNS). Razlike idejno-političkih orijentacija u BNS od početka su njegovo funkcionisanje učinile nestabilnim i, u dva maha (2009. i 2013. godine), dovele do administrativne intervencije odgovarajućeg republičkog ministarstva, uvođenjem privremene uprave. Ova previranja i nesuglasice u delovanju BNS rezultirali su drugim, unutrašnjim zamrznutim konfliktom, u

momentu kada je strateško vizionarstvo pitanje opstanka bunjevačke nacionalne zajednice pred izazovima novih procesa započetih pristupanjem Srbije Evropskoj Uniji.

Diskusija

Iz prezentovanih rezultata analize, možemo *zaključiti* koji faktori deluju kao prepreke pristupanju strategijskom planiranju razvoja nacionalne zajednice Bunjevaca a od kojih faktora možemo očekivati inicijativu za formulisanje i realizaciju nacionalne strategije ove zajednice u Srbiji.

Tri *spoljašnja faktora* determinišu strategijsko planiranje razvoja bunjevačke nacionalne zajednice u Srbiji. Dva deluju putem zamrznutih konflikata, blokiraju okretanje Bunjevaca prema budućnosti i izazivaju krize funkcionisanja BNS. Odmrzavanjem i demokratskim rešavanjem ovih konflikata, oba faktora mogu da se ispolje kao potencijalne šanse razvoja bunjevačke nacionalne zajednice. Treći faktor, širenje okruženja bunjevačke nacionalne zajednice na okvir Evropske Unije i balansiranje bunjevačko-mađarskih odnosa, pruža šansu okretanja dosadašnjeg destruktivnog trenda ka konsolidaciji i realnom razvoju ove zajednice, ali, istovremeno, otvara novi horizont potencijalnih pretnji.

Spoljašnje pretnje. Prvi od ovih faktora, *dinamika srpsko-hrvatskih i bunjevačko-hrvatskih odnosa i demokratska solucija konflikta unutar bunjevačke etničke manjine*, indukovao je administrativnom državnom intervencijom 1945. godine i počeo je da se rešava demokratskim, institucionalnim putem ustavno-pravnom regulacijom nacionalnog izjašnjavanja Bunjevaca 2009. godine (dve decenije nakon administrativne intervencije vlade Republike Srbije, kojom su Bunjevci, kao kategorija nacionalnosti, vraćeni u popis stanovništva 1991. godine). Ovu intervenciju predstavnici hrvatske nacionalne manjine u Srbiji (uglavnom bunjevački disidenti) doživeli su kao veštačko cepanje svoje manjine, a obnovu nacionalnosti Bunjevaca, kao potez srpskog

nacionalizma, usmeren ka negaciji Hrvata u Vojvodini (tzv. projekt stvaranja umjetne memorandumske nacije Bunjevaca u sklopu Miloševićeve antihrvatske strategije). Ovaj faktor – državne strategije nacionalnih manjina u Srbiji i Hrvatskoj – prolazi kroz promene, izražava prvenstveno reciprocitet normalizacije položaja srpske manjine u Hrvatskoj i hrvatske manjine u Srbiji, i može da utiče na položaj Bunjevaca u vidu kolateralnih efekata (poboljšavanje srpsko-hrvatskih odnosa može izazvati ignorisanje bunjevačke nacionalne zajednice u Srbiji, obično na osnovu protesta hrvatske nacionalne manjine u Srbiji protiv „privilegovanja“ Bunjevaca od strane srpske vlade i srpskih institucija – SANU, fakulteta). U perspektivi evropskih integracija Hrvatske i Srbije, njihove unutrašnje demokratizacije, evropeizacije i opšte normalizacije srpsko-hrvatskih državnih odnosa, faktor interetničkih odnosa Bunjevaca i Hrvata u Srbiji dobija podsticaj za „odmrzavanje“, i može dovesti do izlaska iz odnosa konflikta i uspostavljanja koegzistencije dve etnički iste - bunjevačke, ali nacionalno različite zajednice. Takav obrt moguć je ako ove dve nacionalno različito orijentisane bunjevačke etničke zajednice ostvare kreativnu kulturnu konkurenciju pod ravnopravnim uslovima i, u perspektivi, sporazumnu koegzistenciju kao manjinskih zajednica u Srbiji (i u Mađarskoj).

Drugi faktor je *interferencija i patronatstvo velikih nacionalnih stranaka* nad strankama i političkim rasporedima sa bunjevačkim predznakom. On izaziva stranačku fragmentaciju političkih predstavnika bunjevačke nacionalne zajednice u BNS i podvajanje u bazi zajednice. Negativni uticaj ovog spoljašnjeg faktora ostaje dugoročan, uslovljen evolucijom celokupnog političkog sistema Srbije. Ne može se očekivati zakonsko regulisanje (ograničavanje) uticaja velikih nacionalnih stranaka na manjinske bunjevačke stranke i ad hoc izborne grupacije za BNS, mesne zajednice, opštinske i gradske izbore u Subotici i Somboru. Dok se ne uspostavi demokratska baza bunjevačke nacionalne zajednice (u obliku

bunjevačkih konferencija u mesnim zajednicama i opštinama, i eventualno, opšteg bunjevačkog narodnog kongresa) neposredna ili posredna intervencija pomenutih velikih stranaka neće oslabiti. Bez sticanja demokratskog iskustva građana pripadnika bunjevačke nacionalne zajednice, bez njihove političke agilnosti u procesu formulisanja razvojne strategije, akcionih planova i u kontroli BNS, kao čvorišta upravljanja stvarima od vitalnog značaja za razvoj nacionalne zajednice, nastaviće se otuđivanje i privatizacija nacionalnih interesa od strane njenih predstavnika izabranih u sadašnjem sistemu nacionalnih saveta.

Spoljašnje šanse, izgledi za razvoj, za nove podrške iz okruženja, bunjevačka nacionalna zajednica može očekivati od efekata pridruživanja Srbije u *Evropsku Uniju prvenstveno od šansi novih regionalizacija*. Ovde je od vitalnog značaja uspostavljanje prekograničnog mikroregiona Bajskog trougla (Bunjevačkog trograđa), koji treba da otkloni vekovnu razdvojenost celine bunjevačke etničke zajednice. Dejstvo ovog faktora uključivanja Bunjevaca u procese evropskih regionalizacija nije izolovan proces jer se ista orijentacija javlja takođe u nastojanjima mađarske nacionalne zajednice u Srbiji. Brojnost i kompaktnost ove zajednice u Potisju i na severu Bačke okolnost je koja obrazovanje mikroregiona na bazi personalne autonomije Mađara čini strateški mogućom perspektivom. Ovaj proces kod mađarske i kod bunjevačke (takođe srpske) nacionalne zajednice su u odnosu interferencije, što saradnju i nalaženje obostrano optimalnih rešenja čini bitnim zahtevima strateškog planiranja razvoja obe zajednice. Imajući u vidu dosadašnje hrvatsko-mađarske odnose u vezi sa nastojanjima Bunjevaca u Mađarskoj da ostvare pravo kao posebna nacionalna manjina (neuspeli pokušaji indukovani interesima hrvatske nacionalne manjine u toj zemlji), i ovaj faktor se mora posmatrati kao dualan, protivrečan izraz zamrznutog konflikta dve nacionalne orijentacije unutar bunjevačke etničke zajednice (čuvanje favorizovane

pozicije Hrvata u Mađarskoj kao jezgra integracije Bunjevaca u hrvatsku naciju).

Unutrašnje slabosti – nacionalni identitet Bunjevaca još nije razvijen kao sveobuhvatna kulturna, umetnička, naučna konstrukcija, kako je to u slučaju identiteta izgrađenih tokom dvovekovne intervencije nacionalnih inteligencija podržanih autoritetom okružujućih nacija-država (Mađarska, Srbija, Hrvatska). Nacionalni identitet Bunjevaca se formirao kao „kontra-identitet“ izgrađen tokom otpora asimilacijama različite provenijencije. U tome je temeljna slabost bunjevačke zajednice kao nacionalne zajednice. Izraz ove slabosti su unutrašnji politički rasporedi kod Bunjevaca (izvor „raskola“ u BNS) kao refleks stranačkih podela-strukturacija (idejni uticaji mentorskih stranaka na ideologiju bunjevačkih stranaka, prohrvatska vs prosrpska struja, autohtona vs asimilacionistička koncepcija identiteta Bunjevaca, itd.) a ne originalni idejni rasporedi formirani oko stratezijske vizije budućnosti Bunjevaca. Površinski izraz ovih dubljih razlika je priklanjanje Bunjevaca mentorskim strankama koje obećavaju političku podršku, egzistencijalnu sigurnost, što vodi strančarenju i rastakanju političkih potencijala kao poznatoj slabosti Bunjevaca.

Unutrašnje snage – potencijal neartikulisanih inicijativa Bunjevaca svesnih kritičnog stanja u njihovoj nacionalnoj zajednici, ispoljenih kroz većinsku podršku listi „Sad i uvik – samo Bunjevci“ na izborima za BNS 2010. godine kao i kroz apstinenciju nacionalnog izjašnjavanja na popisu stanovništva 2011. godine (posebno putem pasivizacije društvenih inicijativa Bunjevaca kao reakcije na krizu delovanja BNS, tzv. raskola u 2012. godini i uvođenja privremene uprave u BNS 2013. godine). Ovi signali otkrivaju potencijalnu energiju političke agilnosti, koja može da se artikuliše putem *pokreta bunjevačke obnove*, stvaranja prostora za oblikovanje blokiranih inicijativa, koje ne mogu da se izraze kroz postojeći institucionalni okvir. Potencijalne unutrašnje snage bunjevačke zajednice mogu se artikulisati negovanjem proaktivne otvorenosti prema

stanju koje mora da se menja, menjanjem stanja uma zarobljenog prošlošću i šablonskom sadašnjošću (komemorativni folklorizam, etnobiznis). Sadašnje bunjevačke organizacije, mogu nastupiti kao subjekti pokreta obnove menjajući svoju organizacionu kulturu izlazeći iz kolotečine kameralne samodovoljnosti i festivalsko-folklornih manira, prihvatajući programe koji ih afirmišu kao žarišta strategijskog vizionarstva i proaktivnog pristupa stvarnosti. Ovo se može očekivati od svih postojećih organizacijskih oblika bunjevačke nacionalne zajednice. Njihovom saradnjom na postizanju ovog obrta u organizacionoj kulturi, oni postaju faktori *pokreta bunjevačke obnove* (PBO). Prepoznavanje ovih unutrašnjih snaga bunjevačke nacionalne zajednice moguće je primenom Godetovih principa pripremanja za strateško vizionarstvo.

Na osnovu ovde detektovanih faktora, osloncem na SWOT analizu, mogu se utvrditi prioriteti strateških ciljeva i njihova povezanost u poželjnoj i istovremeno ostvarljivoj/ održivoj nacionalnoj strategiji Bunjevaca u Srbiji. Analiza odnosa faktora u matrici SWOT analize, upućuje na prihvatanje sledeće opšte formulacije *kompleksne realne strategije*:

Koristiti naše snage radi savladavanja naših slabosti, oslanjajući se na spoljašnje šanse radi predupređivanja pretećih opasnosti u budućnosti.

Kada se u ovu formulu strategije unesu gore definisani faktori, dobija se sledeća formula strategije razvoja nacionalne zajednice Bunjevaca u Srbiji:

Iniciranjem pokreta bunjevačke obnove savladati nerazvijenu nacionalnu svest, političku fragmentaciju, pasivnost i odsustvo samopouzdanja, posebno kod mlađih generacija Bunjevaca, oslanjajući se na šanse koje pruža pridruživanje Srbije Evropskoj Uniji, radi predupređivanja mogućih asimilacionih pritisaka u budućnosti i političke dezorijentacije bunjevačke zajednice usled zavisnosti bunjevačkih stranaka od mentorskih stranaka svih provenijencija.

Kako se ova strategija može demokratski artikulirati (da ne ostane birokratski „papir za mahanje“)? Kojim putem se može izaći iz blokade zamrznutih konflikata i bunjevačku zajednicu okrenuti strategijskom vizionarstvu i razvijanju nacionalne strategije za doglednu budućnost? Kako Bunjevce pripremiti za vreme preispitivanja i kritike, koje donosi pristupanje Srbije Evropskoj Uniji?

Postupak predviđanja radi postizanja uspešnih projekata budućeg razvoja obuhvata *tri faze strategijskog vizionarstva* (Godet, 2006). Po ovom modelu potrebno je organizovati proces pripremanja strategijskih planova u bunjevačkoj zajednici. Istovremeno su to iniciranje i prvi koraci bunjevačkog pokreta obnove:

1) *Predviđanje (plava knjiga)* - pregled prošlosti, sadašnjosti i budućnosti manjinske zajednice (lokalne ili regionalne sredine). Na osnovu sinteze ključnih podataka, ovaj dokument treba da ukaže na kontroverzna pitanja i identifikuje verovatne trendove, velike neizvesnosti i velike rizike mogućih slomova. Produkt ove faze strateškog planiranja je monografija izrađena od strane stručnjaka (ekspertski tim Odbora za nauku Bunjevačke matice).

2) *Usvajanje (aproprijacija) (Žuta knjiga)* - svaka potencijalna grupacija u bunjevačkoj zajednici predlaže pripreme za očekivane promene. Ovde se kombinuje globalni pristup iz plave knjige (pred-aktivnost) ali se ide i u pravcu utvrđivanja strateških ciljeva i lokalnih projekata (pro-aktivnost). Ovakve žute knjige nastaju kao kreacija BAZE - iz susedstava, udruženja, preduzeća ili lokalnih vlasti. One izražavaju kolektivno autorstvo regionalnog predviđanja. Produkti ove etape su strategijski planovi i prateći transkripti javne rasprave u svim bunjevačkim organizacijama koje se u ovaj proces uključe (obuhvatanje celine prekograničnog mikroregiona Bajskog trougla).

3) *Akcija (zelena knjiga)* - predlaže sveobuhvatan strategijski plan za područje regiona (lokalizovanog životnog prostora bunjevačke

nacionalne zajednice - Srbija, prekogranični mikroregion Srbije-Mađarske "Bunjevačko trograđe"). Svaki cilj akcije u ovom planu povezan je sa drugim akcijama i pokazuje njihovu uzajamnu, povratnu spregu. Ova knjiga je sinteza plave i žute knjige. Strategijski plan treba da zadovolji četiri uslova: relevantnost, koherentnost, ubedljivost i transparentnost. Zelenu knjigu strategijske akcije sačinjavaju radne grupe i pojedinci (ekspertski tim) u sadejstvu sa liderima nacionalne zajednice, nakon odgovarajućeg savetovanja (NVO, institucija države, stranaka, itd.). U izradi ovog dokumenta ekspertski tim se oslanja na postupak scenario planiranja (Godet, 2006).

Zaključak

Donošenje strateškog plana za bunjevačku nacionalnu zajednicu je proces značajniji od njegovog formalnog ishoda – dokumenta o nacionalnoj strategiji Bunjevaca u Srbiji. Ovaj proces doprinosi pokretanju snaga obnove, otvaranje bunjevačke zajednice prema budućnosti. Obnova ovde znači unošenje strateškog vizionarstva, podmlađivanje članstva bunjevačkih organizacija i uspostavljanje demokratske autonomije u bunjevačkoj zajednici kao stranački nezavisnog okruženja, koja okuplja, kritički pročišćava i usmerava sve svoje predstavničke organe.

Ostvarivanje tog osnovnog strateškog cilja – pokreta bunjevačke obnove – putem povezivanja svih bunjevačkih organizacija, stvaranja oslonca, gravitacionog jezgra bunjevačke nacionalne zajednice (slično „Domovini“ Lužičkih Srba) moguće je na principima Godetovog strateškog vizionarstva. Uključivanjem u ovaj proces, postojeće bunjevačke organizacije dobijaju impuls za izlazak iz kulture komemoracije i folklorizma, etnobiznisa i stranačkog liderskog monopolizma. Strateški plan kao povelja realne budućnosti Bunjevaca i kao mapa puta ka toj budućnosti, može ostvariti tu svoju bitnu funkciju ako je sastavljen na naučnim osnovama i demokratskom pcedurom, u

atmosferi sudelovanja Bunjevaca u procesu kulturne transformacije i pridruživanja Srbije Evropskoj Uniji.

Reference:

Godet, Michel (2006), Strategic Foresight - La Prospective, Problems and Methods, Cahiers du LIPSOR, Issue no 20, Paris. www.lapropective.fr

Marc Mousli (2004), PAYS BASQUE 2010, La prospective participative dans un territoire d'exception, internet : www.cnam.fr/lipsor/

Raič, A. (2012), Bunjevci u rezultatima popisa stanovništva 2011. godine, Bunjevačke novine, br. 90, 2012, str. 19-20. Subotica: BIC

Raič,A., i Kujundžić Ostojić,S. (2013), Bunjevci i Hrvati: problem demokratske solucije jednog ignorisanog etničkog konflikta, „Rič Bunjevačke Matice“, Subotica: Bunjevačka Matica.

Kujundžić Ostojić, S., Raič, A., (2012), Održivost nacionalnog razvoja etničke manjine Bunjevaca u Srbiji, „Bunjevački prigled“, sveska 1, 2012. str.

Sažeta verzija studije objavljena je pod naslovom A.Raič, „Strateško planiranje i razvoj nacionalne zajednice Bunjevaca“ u časopisu „Most“, Zavod za kulturu Vojvodine, 2013.

Zaključna poruka : Zašto je 30. novembar 2009. godine za Bunjevce Dan ufanja?

Kad su krenile pozivnice našeg Udruženja građana „Bunjevci“ puno nji me je pitalo šta je to ufanje? Prema „Rečniku“ Marka Peića na bunjevačkom „ufat se“ znači nadat se, virovat i pouzdat u štogod. I večeras ćemo probat dat makar dilomično odgovor na to u čega se to ufaje Bunjevci svudan, pa i ovi u Novom Sadu.

Ovo naše Udruženje građana osnovano 12. januara 2010. godine sa željom da sve one Bunjevce, koji dođu na školovanje, jel poslom ostanu u ovoj varoši, ne zaborave svoje poriklo i jezik, a u perspektivi da, upravo oni koji su ode godinama, budu potpora mladim Bunjercima koji u Novi Sad dolaze na studije.

I te večeri, u ladnoj sobi kad smo se skupili, bilo je nas deset. Pomislili smo šta sad mi to možemo radit i čime se to možemo bavit. Folklor definitivno ne možemo igrat, jel starosna grupa nije tog tipa. Nismo mogli ni svirat. Al smo bili iznenađeni kad smo divanili jedni o drugima, i kad smo svatili da je od ti deset ljudi samo troje su doktori nauka, niko profesor na fakultetima. I svatili smo da upravo taj intelektualni potencijal moramo iskoristit, kako bi privukli i druge. Jel ima još puno Bunjevaca u Novom Sadu koji, nažalost, evo i večeras nisu tu. Pomalo uspavani, i pomalo zaboravljeni, i od sami sebe i od svojeg porikla.

U želji da damo doprinos borbi za bunjevštinu, odabrali smo dan 30. novembar 2009. godine, kad smo i mi Bunjevci ušli u Statut Vojvodine.

Učesnici osnivačke skupštine Udruženja građana “Bunjevci” u Novom Sadu na dan 5. januara 2010. godine. (fotografija Kata Mirić)

No, postavlja se pitanje: U šta se to danas Bunjevci mogu ufat, pouzdat i nadat se? Dal su to sopstvene snage? Podrška demokratski snaga Autonomne pokrajine Vojvodine? Jel je to potencijalna podrška snaga evropeizacije Srbije? I konačno, snaga koje pokreću proces evropski integracija? I koliko su uopšte za putove evropeizacije interesantni mali narodi poput nas Bunjevaca?

Statut Autonomne pokrajine Vojvodine pruža širok okvir za ostvarenje prava mali nacionalni zajednica kaka je upravo i naš narod. Ono s čim se susriće bunjevačka zajednica na skoro svakom koraku, u ostvarivanju svoji prava, je pojam stečeni prava, koje imaju starije nacionalne zajednice, koje u velikoj miri uživaju i pridviđena prava. Najbolji primer je slovačka nacionalna zajednica. Ona upravo spada u te starije

nacionalne zajednice koje nisu pristale postojati ni 1945. godine kad je došlo do velikog reza. Za nas Bunjevce, zanimljivo je i poređenje s Rusinima. Jel i oni nemaju matičnu državu a opet su stara nacionalna zajednica i ostvareni u svim segmentima koji postoje u jednom društvu, od fakulteta, osnovni škola itd. A interesantno je kazati da ji je, bar na posljednjem popisu, bilo svega 15 iljada, dakle manje neg Bunjevaca.

Slučaj Bunjevaca, ko „nove“ zajednice je poseban. Jel je njev status take zajednice legalizovan tek usvajanjem statuta AP Vojvodine u Skupštini Republike Srbije 30. novembra 2009. godine. Interesantno je da se oko istog tog statusa u kojeg se mi ufamo, ovi dana biju koplja, očel on uopšte izdržat il neće? Dal će ga oboriti sud? Tu se jasno vidi koliki je značaj birokratije, njezine uredenosti. Jel brez nje vas nema. Iako ste ode vikovima živili, radili, ginili, jednostavno vas nema. Ono što je danas realnost je da su Bunjevci najmlađa nacionalna zajednica u Vojvodini, jel su 1944. godine izgubili status narodnosti i jednostavno su izbrisani administrativnim dekretom, i pritvoreni u hrvatsku nacionalnost. U maju 1945. godine sve što su imali Bunjevci je utrnuto.

Sve do danas osičaju se posljedice ovog gašenja. Jezik Bunjevaca nije zvanično priznat. Književnost bunjevački pisaca, stara nikoliko vikova, klasifikovana je ko baština podunavski Hrvata. Nastojanja da se bunjevština obnovi, i razvija ko moderna nacionalna zajednica, osporavana su i sumnjičena ko pokušaj Miloševićevog režima da stvori "umjetni" narod Memorandumski Bunjevaca*. Projekat uvođenja bunjevačkog govora u osnovno i sridnje školovanje naišao je na osudu i anatemu takozvane bunjevačke dijaspore, i bunjevačko- hrvatske elite, itd. Dakle, na svim tim poljima nismo nailazili na širom otvorena vrata.

Veliki trud svetovni i crkveni institucija u Subotici, odgovarajuća finansiska podrška, uloženi su u projekat asimilacije Bunjevaca u hrvatsku nacionalnost. I to se radi i danas i radilo se i radiće se. Sve aktivnosti ove strategije asimilacije naspram Bunjevaca u Vojvodini

odvijale su se legalno, tokom skoro polovine prošlog vika, s podrškom i nuz prićutnu saglasnost lokalni vlasti, sve do usvajanja, evo upravo ovog Statuta. U tom pravnom aktu Bunjevci su legalizovani. Postali su vidljiva nacionalna i manjinska zajednica u AP Vojvodini ćija je ravnopravnost sa svim drugim nacionalnim zajednicama zagarantovana. Od tog datuma poćinje i rehabilitacija Bunjevaca, njeva narodna obnova i reintegracija u demokratski život Vojvodine. Iako ovaj proces uopšte ne teće glatko, brez otpora, ignorisanja znatnog dila politićke elite i to, koje li ironije, one partije za koju kaćemo da je demokratska i koja je otvorena za sve. Al, eto, ispostavilo se da je za nas Bunjevce nikako najviše zatvorena.

Posli dugaćki decenija marginalizacije, potisnutosti u privatnost porodićnog života, kod Bunjevaca se rasplamsala nada il ufanje u ostvarivost opstanka i razvoja sopstvene autohtone kulture i svoji obilućja narodnog identiteta.

Dobili smo i Nacionalni savit 2003. godine. Dobili smo i ćetri oblasti i za koje se moćemo iz ti aspekata borit. To su kultura, obrazovanje na maternjom bunjevaćkom jeziku, informisanje i korišćenje jezika u javnoj komunikaciji.

Ali ćemu se Bunjevci nadaju od autonomije u navedene ćetri oblasti?

Pod broj jedan, nadanja u oblasti obrazovanja. Škulovanje na maternjem jeziku, bunjevaćkoj ikavici, od osnovne do sridnje škole. Ova -sridnja škula je još uvik samo nada. Postoji samo od prvog do osmog osnovne škole. Unošenje bunjevaćki istraživanja u programe relevantni fakulteta, dakle, na lingvistiki, istoriji, knjićevnosti, isto su samo želja, za sad. Profesor Raić je pomenio da nemamo razvijene ni više institucije vezane za kulturu, ko što je pozorište, likovna, muzićka akademija. Dakle, bunjevistika u Vojvođanskoj akademiji nauka. Posebna katedra na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu. Katedra za bunjevaćke studije na

Pedagoškom fakultetu u Subotici il Somboru. Sve su to stepenice koje nas čekaje da bi bili u rangu s ostalim nacionalnim zajednicama. Čeka nas osnivanje Obrazovnog centar za Bunjevce u Subotici. A, primera radi, mi ove godine nemamo nijednog stipendistu ispid Bunjevačkog nacionalnog saveta, jel nema novaca.

Institucije visoke kulture, pozorište, muzejska postavka za Bunjevce, filmska umitnost itd, ko što je kazo prof. dr Raič. I na ovim poljima se uglavnom radi, al to se radi samo amaterski. Profesionalno i institucionalno ne i još uvik smo jako daleko otog.

Informisanje i mediji. Cilodnevne radio i TV emisije koje se čuju i vide na području Vojvodine, do Pečuja, Baje, Budimpešte - nemamo. Citirani časopisi društveno-humanističke nauke, književni časopisi, dnevne novine na bunjevačkom i to nemamo. Elektronski mediji, portali za informisanje, tek su u začetku. Izdavačka dilatnost. Većinu tog imamo i sve je to u samom pvoju. Teškoće na koje nailazimo su, izmed ostalog, to što nemamo adekvatna novčana sridstva da to ostvarimo i nemamo adekvatan broj stručni ljudi koji bi to sproveli. Dakle, od cilodnevne radio i TV emisije mi zasad imamo po sata radio emisije jednom nedeljno. Imamo po sata televiziske emisije svake dvi nedelje. Mi smo od svoji ciljova još prilično daleko.

Bunjevački jezik u javnoj upotribi. Dakle, za onaj jezik za koji mi kažemo jezik, a zvanično je priznat ko dijalekat. Potribna nam je promina kriterijuma za bunjevački jezik u području Subotice i Sombora, jel tu je koncentrisano 95 odposto Bunjevaca u Srbiji. I tribalo bi to bit dovoljan razlog za korišćenje njevog jezika. Pokušajte sebi odgovorit na pitanje: Koliko ima naziva ulica na bunjevačkom, naselja, institucija, koja škula, osnovna il sridnja svejedno, nosi ime kojeg bunjevačkog velikana? Kaka je podrška standardizaciji bunjevačkog jezika? Ko finansira ričnik, gramatiku, reprinte knjiga značajni za bunjevačku kulturu? Niko. Jednom ričju, veliki su problemi i na ovom polju.

Kake su onda nade Bunjevaca i čime su one ispunjene nakon perioda dobijanja kulturne autonomije? Nepotpuno su ispunjene i bez neophodnog napora da se osvoji raspoloživi prostor ovog razvoja.

I ko što imam običaj da, sve ono što pišem i radim, zaokružim, ovo večeras namirno nisam zaokružila. Zato što su sve ovo pitanja i teme o kojima možemo slobodno jedni s drugima divanit. Kako nać način da privaziđemo sve ove probleme koji stoje prid nama?

Nisam ode spominila eksplicitno, a mogla bi i to, na koji način Bunjevce i, uopšte, sridina vidi ko nacionalnu manjinu, dal uopšte postojimo za nji i kaki smo u očima drugi? Dal nas respektuju poput ostali nacionalni manjina il ne? Na koji način nas vide hrvatske institucije? Na koji način se ophode prema nama i kako se mi ophodimo prema njima? Takođe, i to je jedno od vrlo važni pitanja, koje će, cigurno, u nekoj bliskoj budućnosti morat se rišit, neće moć bit paralelni put, ko što je to sad. Na koji način rišit probleme koje imamo vezane za Katoličku crkvu?

Ono što vam nisam kazala jeste da te prve večeri kad smo se skupili ode u Novom Sadu, mi smo se skupili u Katoličkoj crkvi, u njevoj plebaniji. Samo ono, čega sam bila svesna te večeri jeste da smo se sad, taj prvi put, tu sastali, i više ne smimo. Zašto? Zato što kad budu svatili da smo Bunjevci, a ne Bunjevci Hrvati, tamo više ni ne možemo otić, jel mi tamo nismo dobro došli. Sve su to stvari sa kojima se mi stoički nosimo.

Interesantno da ta, demokratska Vojvodina, u svoja nidra, u svoje aparate, državne i pokrajinske, prima vrlo rado hrvatske pridstavnike, a da bunjevački nema.

Na koji način da pronađemo sami, za sebe, put za, ko prvo, opstanak? Sad smo čuli otprilike prognoze ukoliko se budemo kao zajednica razvijali koliko će nas na kraju vika bit. Ono što je interesantno kod Bunjevaca jeste da nas svi vide ko izuzetno zatvorenu nacionalnu

zajednicu, a virujem, da kad bi ode sad večeras postavili pitanje, vidili bi da je većina Bunjevaca u mišanim brakovima. Otkud onda to da smo mi otvoreni za svakog, a da smo, sa druge strane, naišli na zatvorena vrata kod svakog drugog. Dakle, čini mi se da živimo u vrmenu iskrivljeni ogledala i da brez nekog realnog sagledavanja i sebe, i okoline u kojoj smo, ne možemo uradit prave stvari koje bi tribali. A evo ode smo vidili da ji treba jako puno završit.

Mi smo ove večeri pokušali otvorit nike od ovi pitanja. Ovo veče nije tradicionalno, pošto nema tamburaša, i nema folkloru, jel mi to ode iz Novog Sada ne možemo pružit. Al smo barem pokrenili nike teme o kojima možemo razmišljat i o kojima se možmo starat da se kasnije riše.

*Aluzija na Memorandum Srpske akademije nauka i umitnosti koji je, prema tumačenju hrvatski aktivista u Vojvodini, bio projekt uperen protiv hrvatske nacionalne manjine. Bunjevce, po tom svaćanju, izmislio je Miloševićev režim kako bi oslabio politički potencijal i nacionalnu koheziju Hrvata u Vojvodini.

Saopštenje mr Suzane Kujundžić Ostojić, potpridsidnice Izvršnog odbora Udruženja građana „Bunjevci“ Novi Sad, na Danu ufanja 29. novembra 2011. godine u Novom Sadu.

Bibliografija

Abulof, U. (2009), "Small Peoples": The Existential Uncertainty of Ethnonational Communities, *International Studies Quarterly*, Volume 53, Number 1, March 2009 , pp. 227-248(22)

Antunović, I. (1882), *Razprava o podunavskih Bunjevcih i Šokcih*, URL: <http://archive.org/details/razpravaopoduna00antugoog>

Bakić, Jovo (), *Teorijsko-istraživački pristupi etničkoj vezanosti (ethnicity), nacionalizmu i naciji*

Bara, Mario (2007), *Đilasova komisija i sudbina bačkih Hrvata*, PRO TEMPORE, Zagreb, godina 4, broj 4. str. 47.

Barics, Dr. Ernő, *A magyarországi horvátok nyelve*, Dr. Barics Ernő, Blazsetin István, Frankovics György, Sokcsevics Dénes (1998), *Magyarországi horvátok*, Budapest: Körtánc Egyesület. URL: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszagi_kisebbsegek/Kortanc_sorozat/Magyarorszagi_horvatok/index.htm

Bartolini, Stefano (2006), *A Comparative Political Approach to the EU Formation*, URL: http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2006/papers/wp06_04.pdf

Bellamy, Alex J.(2003), *The formation of Croatian national identity. A centuries-old dream?* Manchester and New York : MANCHESTER UNIVERSITY PRESS

Bidermann, H.I. (1893), *O etnografiji Dalmacije*, 2-go izdanje, Zadar: Pečatnja Ivana Woditzke

Budak, N. (1994), Prva stoljeća Hrvatske, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 1994.

Curta, Florin (2001), Making the Slavs, Cambridge: Univ. Press.

Ćorović, V. (2001), Istorija srpskog naroda, internet izdanje 2001, glava 8. URL: www.rastko.org

Дедијер, Јевто (1909), Херцеговина, Српска Краљевска академија, Српски етнографски зборник, књига дванаеста. URL: <http://www.poreklo.rs/2012/10/21/digitalizovana-knjiga-jevto-dedijer-hercegovina-i-jovan-erdeljanovic-bratonozi/>

Đurić, Vladimir, Slobodan Ćurčić and Saša Kicošev (1995), *The Ethnic Structure of the Population in Vojvodina, Source: The Serbian Questions in The Balkans, University of Belgrade, publisher - Faculty of Geography, Belgrade 1995*. URL: <http://www.rastko.rs/istorija/srbi-balkan/djuric-curcic-kicosev-vojvodina.html>

Erdeljanović, J. (1930), O poreklu Bunjevaca, Beograd: SANU

Eriksen, T.H. (2004), Etnicitet i nacionalizam, Beograd: Knjižara Krug

Eriksen, Thomas Hyland lični sajt URL: http://folk.uio.no/geirthe/Thematic_index.html

Feher, I., Utolso percben, http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/Magyarorszagi_nemzetisegek_kotei/Az_utolso_percben/index.htm

Fine, John V.A. (2009), When Ethnicity did not Matter in the Balkans, A Study of Identity of Pre-Nationalist Croatia, Dalmatia and Slavonia in the Medieval and Early Modern Periods, The University of Michigan Press.

Gumilev, L. "КОНЕЦ И ВНОВЬ НАЧАЛО" URL:

<http://gumilevica.kulichki.net/EAB/index.html>

Gumplovich, Ludvig (1902), Chorwaci i Serbowie; studium socyologiczne

Gurr, T.R. (2002), Peoples versus States, minorities at Risk in the New Century, Washington, D.C.: UN Institute of Peace Press.

Ivanić, I. (1899), Bunjevci i Šokci, Beograd URL:

http://kovceg.tripod.com/1899_Ivanic/1899_Ivanic_Bunjevci_i_Sokci.htm

Janjetović, Zoran D. (), Srbi, Hrvati i Vlasi, URL: http://dokumenta.scd-lunjina.org/free/Srbi,_Hrvati,_Vlasi.pdf

Karatay, O. (2003), In search of the Lost Tribe: The Origins and Making of the Croatian Nation, Ayse Demiral URL:

http://books.google.rs/books/about/In_search_of_the_Lost_Tribe_The_Origins.html?id=h_Qu1ywX0-wC&redir_esc=y

Klaić, Nada (1994), Srednjevekovna Bosna, Zagreb: EMINEX

Kymlicka, Will, Culturally Responsive Policies, Human Development Report Office, UNDP, pp. 22, 23

Korunić, Petar, Hrvatski nacionalni program i društvene promjene za revolucije 1848.-49. godine, URL: <http://mudrac.ffzg.hr/~pkorunic/pdf/>

Kužić, K. (2005), Prilog biografiji nekih Kačićevih vitezova te podrijetlu stanovništva njihova kraja, Rad. Zavoda povij. znan. HAZU u Zadru, sv. 47/2005., str. 191–224.

Malcolm, N. (), Povijest Bosne, URL:

<http://www.camo.ch/povijestbih.htm>

- Mandić, D. (1973), Croats and Serbs, two old and different nations, Chicago: Knjižnica Hrvatske revije
- Mandić, D. (1973), Crvena Hrvatska (Red Croatia) Chicago-Roma: ZIRAL
- Mandić, M. (2009), Buni, Bunievci, Bunjevci, Subotica: Bunjevačka matica
- Marković, dr Saša (2010), Politički život Bunjevaca u Državi SHS/Jugoslaviji od 1918.do 1941. godine, Subotica: BIC
- Milaš, N. (1901), Pravoslavna Dalmacija istorijski pregled, Novi Sad: Izd. knjižarnica A. Pajevića.
- Mužić, I. (2010), Vlasi u starijoj hrvatskoj historiografiji, Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
- Nakićenović, S. (1999), Boka, Podgorica: CID
- Ostrogorski, G. (), Privreda i društvo u Vizantijskom carstvu, Beograd: Prosveta
- Perišić, Marijana et all. (2005), High-Resolution Phylogenetic Analysis of Southeastern Europe Traces Major Episodes of Paternal Gene Flow Among Slavic Populations. *Molecular Biology and Evolution*, 2005 22(10):1964-1975; doi:10.1093/molbev/msi185 URL: <http://mbe.oxfordjournals.org/content/22/10/1964.full>
- Peruničić, Branko (1958), Postanak i razvitak baština na području Subotice: od 1868 godine, Beograd : Naučno delo.
- Prelić, Mladena (2006), PITANJE POSEBNOG BUNJEVAČKOG IDENTITETA U SVETLU SAVREMENIH TEORIJA O

ETNICITETU, Naučni skup u Subotici: Bunjevački nacionalni savet i SANU - Ogranak u Novom Sadu.

Raič, A. (1982). Jugosloveni u Vojvodini, Naše teme, br. 10/1982.

Raspudić, dr. sc. Nino (2009), Naša ognjišta, siječanj-veljača 2009.
http://www.hardomilje.info/index.php?option=com_content&task=view&id=189&Itemid=72 .

Reiniuss, R. (1990), Sladami Lemkow, Warszawa: Wydawnictwo PTTK "Kraj"

Sikimić, B. red. (2004). Skrivene manjine na Balkanu, Beograd: SANU Balkanološki institut

Sladović, M. (1856), Poviesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske, Trst: Austrianski llojd

Sokcsevics, Dénes, A magyarországi horvátok története. Dr. Barics Ernő, Blazsetin István, Frankovics György, Sokcsevics Dénes (1998), Magyarországi horvátok, Budapest: Körtánc Egyesület, navedeni

Šarić, Marko (2007), Predmoderne etnije u Lici i Krbavi prema popisu iz 1712./14. godine, IDENTITET LIKE: Korijeni i razvitak, knjiga I, str. 326-384.

Šešelj, V. (2002), Ideologija srpskog nacionalizma, Beograd: Velika Srbija

Toggenburg, Gabriel (2000), A Rough Orientation Through a Delicate Relationship: The European Union`s Endeavours for (its) Minorities European Integration online Papers (EIoP) Vol. 4 (2000) N° 16;
<http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-016a.htm>

Tiškov, V. (2003), Epitaf za etnos, Nauka: Moskva „Реквием по этносу: исследования по социально-культурной антропологии“. Валерий Тишков - личный сайт. Izdanje: Nauka, Moskva 2003
http://valerytishkov.ru/cntnt/publikacii3/knigi/rekviem_po/rekviem_po1.html#

Томовић, Гордана (1990), Алтин у XIV и XV веку, "Становништво словенског поријекла у Албанији" - Зборник радова са међународног научног скупа одржаног на Цетињу 21, 22. и 23. јуна 1990. године
<http://www.rastko.rs/rastko-al/zbornik1990/gtomovic-altin.php>

Tudman, F. (1991) Croatia at the Crossroads: In Search of a Democratic Confederacy, London: Centre for Policy Studies.

Unyi, B. (1947), Istorija Šokaca, Bunjevaca i franjevaca, Budimpešta: Mađarsko bratstvo (reprint Bunjevačka matica: Subotica)

Vahre, Laura i Viikberg, Jüri (1991), The Red Book of the Peoples of the Russian Empire, URL: <http://www.eki.ee/books/redbook/foreword.shtml>

Vukčević, N. (1981), Etničko porijeklo Crnogoraca, Beograd

Wicker, Erika (2006), Racok es Vlahok a hodoltsag kori eszak-Bacsakan, Eotvos Lorand tudományegyetem: Budapest

Zundhausen, Holm (2008), Istorija Srbije od 19. do 21. veka, Beograd: Clio.

Žigmanov, T. (2011), Osvajanje slobode, Hrvati Vojvodine deset godina nakon listopadnoga prevrata 2000, Subotica 2011

Žigmanov, Tomislav, Hrvati u Vojvodini danas (URL:
<http://www.zkvh.org.rs/index.php/batina/hrvati-danas/6-hrvati-u-vojvodini-danas?start=6>)

Živković, T. (), Južni Sloveni pod Vizantijskom vlašću 600-1025, drugo izdanje, Beograd: Čigoja

Popis stanovništva Republike Srbije 2002. godine, knjiga 1.

Popis stanovništva Srbije 1991. knjiga 10

Popis stanovništva Srbije 2002. knjiga 20

SGS_2012, str. 37

<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/80/91/MSB-07-2012.pdf>

Popis stanovništva Srbije 2011. knjiga 4.

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/Magyarorszagi_nemzetisegek_kotetei/A_magyarorszagi_horvatok_1910_1990/pages/000_konyveszeti_adatok.htm)

Domovina – Savez Lužičkih Srba“URL: www.domowina.de

Recenzija

Recenzija rukopisa „Bunjevci između asimilacije i nacionalne zajednice“, autora dr Aleksandra Raiča i mr Suzane Kujundžić Ostojić

Rukopis Bunjevci između asimilacije i nacionalne zajednice koji mi je poveren na recenziju rezultat je nastojanja da se stručno, utemeljeno i koliko god je moguće objektivno i celovito prezentiraju aktuelni problemi statusa, identiteta i budućeg razvoja zajednice Bunjevaca u Srbiji. Razlog nastanka ovog rukopisa izneli su sami autori: “Okolnosti su naložile objavljivanje ove knjige posvećene izboru tekstova koji utiru put raspravi o nacionalnoj strategiji Bunjevaca. Na sednici Glavnog odbora Bunjevačke matice, održanoj u Subotici 10-tog septembra ove godine, doneta je odluka o pristupanju izradi ekspertskog nacrtu tog dokumenta važnog za sabiranje snaga i usmiravanje nastojanja naše nacionalne zajednice u narednoj deceniji.“ (str.3).

Rukopis ima 148 strana i, uz Predgovor i Zaključnu poruku, sadrži četiri veće celine:

- 1-Uvod. Bunjevci – mali narod na kraju el prid novim početkom?
- 2-Bunjevački problem
- 3-Savrimeni položaj Bunjevaca (Bila knjiga)
- 4-Obrisi nacionalne strategije Bunjevaca. Pristup strateškom planiranju razvoja nacionalne zajednice Bunjevaca

Bunjevci se u ovom radu shvataju kao mali ugroženi narod, u skladu sa nekim savremenim koncepcijama, a autori, Aleksandar Raič i Suzana Kujundžić Ostojić, brane njihovo pravo na samoopredeljenje i autohtoni

koncept identiteta. U tekstu se, pored nastojanja da se da zaokružen odgovor na pitanje – ko su Bunjevci danas, odakle potiču i na koji način treba da se okrenu izgradnji sopstvene budućnosti, razmatraju detaljno neka posebna pitanja, poput analiza rezultata popisa stanovnika i apstinencije Bunjevaca, problema maternjeg jezika, odnosa sa hrvatskom nacionalnom manjinom, odnosa sa okružujućim društvom, većinskim narodom i posebno političkim faktorima na lokalnom, i državnom nivou, itd. U tekstu su zapravo dodirnuti sva relevantna pitanja i problemi koji se danas pred ovom zajednicom nalaze, a to je u skladu sa ciljem koji su sami autori na početku postavili.

Većina tekstova je već ranije objavljivana, ali ovako prezentirani, predstavljaju novu celinu i moguću stručnu platformu za raspravu o bunjevačkom pitanju u Srbiji. Istorija, savremeni problemi i otvaranje pitanja za diskusiju u široj javnosti, trebalo bi zapravo da predstavljaju temelj jedne buduće strategije održivog razvoja ove zajednice koja je danas ophrvana brojnim problemima, od demografskih, preko socijalnih / društvenih i sociopsiholoških, do političkih, o kojima se vrlo detaljno i utemeljeno govori u ovom rukopisu. Autori, koji su i sami pripadnici zajednice, iako se drže principa naučne objektivnosti, zahvaljujući svojoj insajderskoj poziciji, dodaju ponekad u tekstu i subjektivnu nijansu koja doprinosi prijemčivosti teksta.

S obzirom na značaj ove problematike za pripadnike bunjevačke nacionalne manjine u Srbiji, ali i za šire društvo, kao i na kvalitete ovog rukopisa, preporučujem ga za objavljivanje.

Beograd 15. oktobar 2013.

Dr Mladena Prelić
Viši naučni saradnik
Etnografski institut Beograd

Lektura tekstova na ikavici

Mr Suzana Kujundžić Ostojić

Štampa
KriMel, Budisava

Tiraž
200

Rukopis pripremljen za štampu 20.11.2013.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

008(=163.42)(497.11)

BUNJEVCI između asimilacije i nacionalne zajednice
. - Novi Sad : Udruženje građana "Bunjevci", 2013- . - 30 cm

ISBN 978-86-89759-00-6

COBISS.SR-ID